

Malmîsanîj

١٣١٥ ساله عوتی ١٩٠٦

کوردستان

(پازده روزاده چاری تیت نفیساندن جریدهیا کردی)

ژدرلی تحویل علوم و فوونه نشوین ایدر نصایح و ادبیات کردی حای

(اون بش کونده بر اشیر اونور کردجه غزیه در)

KURDISTAN

Adresse : Rue de Carouge, n° 7, GENÈVE (Suisse)

غزیه نکه مسکنه موافق هرچه رتبه فارسیجه مکتوبه کردجه بهالزجه نشر اونور

Abdurrahman Bedirhan

Ve İlk Kürt Gazetesi

Kurdistan

Sayı: 17 ve 18

BR.-KUR.-TUR.

1524

Institut kurde de Paris

Ji Enstîtuya Kurdî re...

Malmîsarîj

25.3.1993

Institut kurde de Paris

Birinci baskı: Kasım 1992

**Kapak düzeni:
M. Serdar Karataş**

© Malmîsanij

**Adres:
Hyppingeplan 6-5 tr.
163 62 Spånga/Sweden**

ISBN: 91-630-1301-0

Malmîsanij

Abdurrahman Bedirhan Ve İlk Kürt Gazetesi Kurdistan Sayı: 17 ve 18

Institut kurde de Paris

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	7
------------	---

I) ABDURRAHMAN BEDİRHAN

1-Kurdistan Gazetesi ve Abdurrahman Bedirhan.....	11
2-Kurdistan Gazetesini Yayımladığı Dönemde Abdurrahman Bedirhan'ın İttihad ve Terakki İle İlişkileri.....	12
3-Abdurrahman Bedirhan'ın Ermeniler ile İlişkileri.....	14
4-1906'da Bedirhanilerin Sürgün Edilmeleri.....	19
5-II. Meşrutiyetin İlan Edilişinden Sonra İstanbul'da.....	22
6-Abdurrahman Bedirhan'ın Bazı Yazıları.....	25

II) İLK KÜRT GAZETESİ: KURDISTAN

1-Kurdistan Gazetesi.....	29
2-Kurdistan Gazetesinin Eksik Olan Sayıları.....	35
3-Kurdistan Gazetesinde Yazarlar.....	36
4-Diğer Gazetelerin Kurdistan Gazetesi Hakkında Yazdıkları.....	38
5-Mason Gazetelerinden: Ümmid.....	39
6-Kurdistan Gazetesi ve II. Abdülhamit Yönetimi.....	48
7-Kurdistan Gazetesinin 17. ve 18. Sayıları.....	49

III) 17. SAYININ YAZILARI

Paris'e Muvâsalat.....	57
Girid.....	59
Kürdistan'dan Bir Mektub.....	60
Murexxesbûna Wişaqan Bi Gulgeştâ Sersalê Rexbeta Gerra Wan e Bi Bazara Husn û Cemalê.....	61

IV) 17. SAYIDAKİ TÜRKÇE (OSMANLICA) DÜZYAZININ SADELEŞTİRİLMİŞ BİÇİMİ

Kürdistan'dan Bir Mektup.....	64
-------------------------------	----

V) 18. SAYININ YAZILARI

Teblix.....	68
Tebliğ-i Mahsûs.....	69
İcmal.....	69
Hewadis.....	71
Hulâsa-i Mesâvî-i Hükûmet ve Neticesi Olan Terceme-i Hâlim.....	72

Cenevre Yolunda.....	74
[Mem û Zîn].....	76

VI) 18. SAYIDAKİ TÜRKÇE (OSMANLICA) YAZILARIN SADELEŞTİRİLMİŞ BİÇİMİ

Özel Bildirim.....	79
Hükümetin Kötülüklerinin Özeti ve [Bunların] Sonucu Olan Yaşam Öyküm.....	80
Cenevre Yolunda.....	82

VII) EKLER

EK-I) Rıdvan Paşa'nın Katili Kimdir?.....	87
EK-II) Tarihin Esrarengiz Sahifesi: Rıdvan Paşa Nasıl Öldürüldü?.....	91
EK-III) Rıdvan Paşa'nın Katilleri: Abdürrezak'ın İ'tirâfları.....	98
EK-IV) Abdürrezak Bedirhan ve Rıdvan Paşa'nın Öldürülmesi.....	99
EK-V) Bir Telgraf.....	101
EK-VI) M. Salih Bedirhan.....	102

KAYNAK VE NOTLAR.....	113
-----------------------	-----

YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	125
-----------------------------	-----

ÖNSÖZ

Yazılı Kürt kültürünün önemli bir köşetesi olan ilk Kürt gazetesi Kurdistan (Kürdistan), değişik yönleriyle incelenmeye değer bir gazetedir. Sadece bazı ülkelerin kütüphanelerinde değişik sayılarına rastlanan bu gazeteye ulaşmak ise hayli güçtü, üstelik kütüphanelerdeki bu sayılardan haberdar olan kişilerin sayısı da sınırlıydı. Ancak 1972'de Kemal Fuad'ın, 1991'de de M. Emin Bozarslan'ın önemli bir hizmette bulunarak bu gazetenin toplu-basımını yapmaları sayesinde gazete yeniden geniş okuyucu kitle-sine ulaşabildi.

Hem Kemal Fuad'ın hem de M. Emin Bozarslan'ın yeniden yayımladıkları toplubasımında 10., 12., 17., 18. ve 19. sayılar eksikti. Bütün çabalarıma rağmen bunlardan ancak 17. ve 18. sayıları bula-bildim. Burada bu iki sayının yazılarını Latin harflerine çevirip Os-manlıca metinlerinin dilini sadeleştirerek asıllarıyla birlikte su-nuyorum.

Bu sayılardan 18. sayının aslı Ankara'daki Milli Kütüphane'de bulunmaktadır. Fotokopisini bir dostun yardımıyla edindim. 17. sayının aslı ise Paris'teki Bibliothèque national (Ulusal Kütüphane)'de bulunuyor. Bu sayının fotokopisini de Haydar Erdoğan temin etti. Her iki arkadaşına da teşekkür ederim.

Bu sayılarla birlikte, Kurdistan gazetesi ve bu gazeteyi altıncı sayısından itibaren yayımlamış olan Abdurrahman Bedirhan'a da birer bölüm ayırdım. Abdurrahman Bedirhan'ın birçok yazısı Kur-distan gazetesinde bulunduğu ve ilgi duyanlar bunlara başvurabilecekleri için burada daha çok başka kaynakların yardımıyla onun yaşamı ve çalışmaları hakkında bazı bilgiler sun-mak istedim.

Kürdistan gazetesinin yayımlandığı dönemde M. Salih Bedirhan tarafından yayımlanmış olan ve bir mason gazetesi olduğu anlaşılan Ümmid gazetesini de, yeterince tanınmadığını düşünerek kısaca tanıttım.

Konuya ilgi duyanlara yararlı olması ve hem Kurdistan hem de Ümmid gazetesinin halen bulunamamış olan sayılarının da bir gün gün ışığına çıkması dileğiyle.

18 Eylül 1992
Malmisanij

Institut kurde de Paris

İABDURRAHMAN BEDİRHAN

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

1-KURDISTAN GAZETESİ VE ABDURRAHMAN BEDİRHAN

İlk Kürt gazetesi olan Kurdistan'ı altıncı sayısından otuz birinci sayısına dek yayımlamış olan Abdurrahman Bedirhan, ünlü Bedirhan Bey'in oğludur. Abdurrahman Bedirhan'ın çocukluk ve gençlik dönemi ve Kurdistan gazetesini yayımlamadan önce nelerle meşgul olduğu konusunda pek bir şey bilmiyoruz. Celîle Celîl'in yazdığına göre, o, Kurdistan gazetesini yayımlamadan önce "İstanbul'da Maarif Vezareti idaresinde başkan vekili idi." (1)

Abdurrahman Bey, altıncı sayıdan otuz birinci sayıya dek Kurdistan gazetesinin "sahibi ve muharriri" idi. Dört yıl boyunca gazetesini bir yerden diğerine taşıyıp durdu. Sırasıyla Cenevre, Kahire, Londra, Folkestone (İngiltere) ve tekrar Cenevre.

Kurdistan gazetesini çıkarmaya devam etmesi ve Abdülhamit yönetimine muhalefeti nedeniyle "1900'de Türk mahkemesi gıyabında, onu müebbed hapse mahkum ederek mallarına elkoyma kararı verdi." (2)

Abdurrahman Bedirhan'ın yayımladığı Kurdistan gazetesi, "Arnavut, Romanyalı, Asuri, Arap, Ermeni ve Kürtlerin yaşadığı bölgeleri de kapsayan federatif bir rejimin oluşturulması ve Sultan'ın rejiminin düşürülmesi davasını güdüyordu." (3) Celîle Celîl'in de belirttiği gibi, Abdurrahman'ın liberalliği giderek radikalizme dönüşüyordu (4). Kurdistan gazetesini yayımlaması ve muhalefet çalışmalarını sürdürmesi üzerine, Abdülhamit yönetimi, Abdurrahman Bedirhan'ın memurluğunu terk etmesini gerekçe göstererek onu Osmanlı vatandaşlığından atmayı düşünüyordu. Dr. Şükrü Hanioglu'nun yazdığına göre, bu konudaki resmi belgeler Başbakanlık Arşivi-Babıali Evrak Odası/Dahiliye giden, 99-3/48, 1640/114731'de, onun muhalefeti terk karşılığı sağladığı çıkarlar ile ilgili bir belge ise Başbakanlık Arşivi-Yıldız Günlük Marûzat, 24 Ş. 1323/no. 8068'de kayıtlıdır (5).

2-KURDISTAN GAZETESİNİ YAYIMLADIĞI DÖNEMDE ABDURRAHMAN BEDİRHAN'IN İTTİHAD VE TERAKKİ İLE İLİŞKİLERİ

Cenevre'de Kurdistan gazetesini yayımladığı sırada, Abdurrahman Bedirhan, aynı zamanda oradaki İttihad ve Terakki grubu içinde çalışıyordu. Onun yayımladığı Kurdistan gazetesi İttihad ve Terakki Cemiyeti'nden destek görmüştür. Örneğin Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti imzalı ve 1 Teşrin-i sâni [1]898 tarihli bir yazıda, "*Bin yardımla, sıkıntı ile küllî mesarîf bedeli olarak Osmanlı neşr olundu. Beberuhi çıkamıyordu. Bu da neşr olundu. (Kürdistan) keza. Bunun üzerine 'efendi' de köle de yıldırımla vurulmuşa döndü*" denmektedir (6).

Kurdistan gazetesinin Cenevre'de çıkan ilk sayısı olan altıncı sayısından itibaren on sayısında Kürtçe olarak "*Metbe'a Cem'iyeta Tifaq û Qenciya Misilmana [de] teb'i bîye*" (Müslümanların Birlik ve İyiliği Matbaası'nda basılmıştır) diye yazar. Aşağıda bir vesileyle Osmanlı gazetesinin 22. sayısından aktarılan bölümden anlaşılabileceği gibi bu matbaa, başında Abdullah Cevdet ve İshak Sükûti'nin bulunduğu Cenevre'deki İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin matbaasıydı. Görüldüğü gibi Abdurrahman Bedirhan, İttihad ve Terakki'yi "*Müslümanların Birlik ve İyiliği*" diye Kürtçeye çevirmiştir.

Yine aşağıda Osmanlı gazetesinin 65. sayısından aktarılabilecek olan alıntıdan anlaşılabileceği gibi, Londra'da yayımlandığı sırada da Kurdistan gazetesi, İttihad ve Terakki mensuplarının matbaasında basılmıştır.

Şükrü Hanioglu, Cenevre'deki Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin, "*kendilerine katılan Abdurrahman Bedirhan tarafından hazırlanan; fakat İshak Sükûti ve Abdullah Cevdet gibi kurucu üyelerin de yazı yazdıkları Kurdistan gazetesini de kontrolü altında çıkartmaya başlamış*" olduğunu belirtir (7). Fakat bazı İttihad-Terakki mensupları da "*... Abdurrahman [Bedirhan]'ın Kurdistan'ını çıkartma[nın] ayrıca bir belâ...*" olduğunu (8) söylemişlerdir (9).

Hanioglu, Jön Türklerin Cenevre grubu içinde Abdurrahman Bedirhan ile birlikte Teğmen Fevzi'yi (10) de sayar ki bu ikincisi aşağıda da değineceğimiz gibi büyük bir olasılıkla Abdurrahman Bedirhan'ın kızkardeşinin oğlu Fevzi Bey'dir (11).

Abdurrahman Bedirhan'ın İttihad ve Terakki Cemiyeti ile ilişkisinin olduğunu İsviçre polisi de bilmiş olacak ki Jön Türklerin Sultan Abdülhamit'e suikast hazırlığı yaptığı yolundaki haberlerin söz konusu edildiği bir dönemde, Cenevre'deki Osmanlı Başşehbenderi Resul Bey, "*kendisine de bir süre önce iki Fransız tarafından Nuri Ahmed ve Lardy tarafından, bir komplo hazırlandığının ihbar edildiğini*" bildirince, birkaç kişiyi tutuklar ve aralarında Abdurrahman Bedirhan'ın bulunduğu Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti Cenevre merkezi üyelerinden

bazılarını da (12) sorgular (13).

Celîlê Celîl'in belirttiğine göre, dönemin bazı Ermeni gazeteleri de Abdurrahman Bedirhan'ın yurtdışındaki aktif Jön Türk önderlerinden biri olduğunu yazarlar (14).

Abdurrahman Bedirhan'ın Cenevre'de bulunduğu sıralarda, İttihad ve Terakki grubunun başını çeken yöneticilerinden ikisi, Kürt olan Dr. Abdullah Cevdet ile Dr. İshak Sükûtî idi. Abdurrahman Bedirhan'ın bu dönemde bu iki kişiyle olumlu ilişkiler içinde olduğu anlaşıyor. Cenevre Başşehbenderi Haydar'ın Osmanlı yetkililerine hitaben yazdığı aşağıdaki yazıda, Cenevre'ye dönen Abdullah Cevdet'in Abdurrahman Bedirhan ile birlikte muhalefet çalışmalarına başladığı yolunda haber alındığı belirtilir:

Devlet-i Aliyye-i Osmaniye
Cenevre Başşehbenderliği
Numro: 142

Huzur-u Âli-i Sefaretpenâhîlerine
Devletlû Efendim Hazretleri,

Sabık Viyana Sefaret-i Seniyesi tebabetinden matrud Abdullah Cevdet'in buraya geldiğini ve burada bulunan Abdurrahman Bedirhan ile tanışarak Almanya'dan motor ve müteharrik matbaa makinası sipariş ettiklerini ve burada bir matbaa küşad ile ticaret etmek fikrinde bulunduklarını ve yakında Paris'de bulunan fesededen birkaç kişinin de buraya gelecekleri istihbar olunmağla keyfiyetin malûm-u âli-i sefaretpenâhîleri olmak üzere arzına müsarâat kılındı. Ol babda ve her halde emr ü irade efendim hazretlerindir. 14 Mayıs 1904.

Cenevre Başşehbenderi Haydar
(mühür) (15)

Aynı dönemde Abdullah Cevdet, değişik gazetelerde ve özellikle redaktörü olduğu Osmanlı gazetesinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğindeki uluslarla ilgili olsun, Kürtler ve Kürdistanla ilgili olsun birçok yazı yazmıştır (16). Örneğin Osmanlı gazetesinin 1898'de çıkan 20. sayısında "Bedirhanzadeler" başlıklı bir yazı vardır.

Öte yandan Abdullah Cevdet'in Kurdistan gazetesinde de yazısı yayımlanmıştır (17).

Celîlê Celîl'in yazdıklarından, Abdurrahman Bedirhan'ın da Osmanlı gazetesine yardım ettiğini öğreniyoruz (18). Onun yardım ettiği sadece Osmanlı gazetesi değildi. Cenevre'de İctihad dergisini çıkarmakta olan Dr.

Abdullah Cevdet 1904'te İsviçre yöneticilerince sınır dışı edilince bu derginin yöneticiliğini Hüseyin Tosun Bey'e bırakmış, İctihad bundan bir süre sonra "Hüseyin Tosun Bey'in yönetiminde ve Abdurrahman Bedirhan'ın yardımıyla yayın faaliyetini" sürdürmüştü (19). Bedirhan Paşazade Abdurrahman'ın İctihad dergisinde yazılar yazdığını belirten kaynaklar da vardır (20). Bu vesileyle, "Abdullah Cevdet 1896 yılında 'Kürt' olduğu ifade edilen bir ailede doğmuştu (Nedense yazar Kürt sözcüğünü turnak içinde yazıyor!-Malmisanij). Bu böyle olsa dahi burada önemli olan nokta Abdullah Cevdet'in Cenevre'de Abdülhamit'e karşı bir 'Kürt' muhalefeti yapan Bedirhan Paşa'nın akrabalarıyla işbirliği yapmamış olması..." (21) diyen Şerif Mardin'in yanıldığını da belirtelim. Çünkü Abdullah Cevdet sözkonusu Bedirhaniler ile belli ölçüde işbirliği yapmıştır.

İshak Sükûti'nin Abdurrahman Bedirhan ile olan ilişkileri konusuna ise "Kurdistan Gazetesinde Yazanlar" bölümünde değineceğimiz için burada sadece onun da Kurdistan gazetesi için yazı yazdığını hatırlatmakla yetiniyoruz.

Jön Türkler'in 1902'de Paris'te yapılan kongresine de Kürt delegesi olarak Abdurrahman Bedirhan ile Hikmet Baban'ın (22) katıldığı bilinmektedir (23). Kurdistan gazetesinin 1902'de yayımlanan 31. sayısında bu kongre hakkında yazılmış olan Kürtçe ve Türkçe birer yazı yer almaktadır. Sözkonusu yazılarda Abdurrahman Bedirhan bu kongredeki gelişmeleri anlatır. Şunu da belirtelim ki Abdurrahman Bedirhan bu "Ahrar-ı Osmaniye Kongresi"nde yabancı müdahalesini reddeden ve azınlıkta kalan delegelerden biridir (24).

3-ABDURRAHMAN BEDİRHAN'TIN ERMENİLER İLE İLİŞKİLERİ

Kurdistan gazetesinde dikkati çeken bir husus da bu gazetede açıkça Ermeni-Kürt dostluğunun savunulması, Abdülhamit yönetiminin güttüğü Kürtlerle Ermenileri birbirine düşürme politikasının deşifre edilmesi ve Kürtlerin buna alet olmamaları için uyarılmalarıdır. Kurdistan'ın 28. sayısında Ermeniler ve Kürtlerle ilgili verilen haber, 30. sayıda misyonerlerin kışkırtmalarına değinen yazı, 7., 11., 13., 14., 26. ve 27. sayılarında Ermeni-Kürt ilişkilerini ele alan yazılar ile 28. sayıda Hamidiye Süvari Alayları'nın Ermenilere karşı kurdurulduğunu belirten yazıları bu meyanda anılabilir.

Abdurrahman Bedirhan yurtdışındaki çalışmaları sırasında Ermenilerle ilişki kurmuştu. Onun Ermenilerin yayımladığı Druşak (Bayrak) gazetesi yöneticileri ile kurduğu ilişkilere dikkati çeken Celîl Celîl (25), Druşak'ın 1900'de çıkan birinci sayısında, "Bir Kürd" imzasıyla Abdülhamit yönetimini sert biçimde eleştiren bir yazı yayımlandığını da

belirtir. M. Varandiyan'ın anılarında Abdurrahman Bedirhan'ın birçok kez Druşak'ın yönetim yerine geldiğini yazdığını hatırlatan Celîlê Celîl, "Bir Kürd" imzalı bu yazıların Abdurrahman Bedirhan tarafından yazılmış olabileceğini yazar (26). Gerçi Abdullah Cevdet'in bazı yazılarında "Bir Kürt" imzasını kullandığı bilinmektedir. Fakat Garo Sasuni'nin bir açıklaması, sözkonusu yazının Abdurrahman Bedirhan tarafından yazıldığı olasılığını da akla getiriyor. Sasuni'nin yazdığına göre, 1899'da Taşnak Partisi'nin talimatıyla, Ermenice olarak yayımlanan "Troşak (Druşak diye de okunur.-Malmîsanij) gazetesi, Make-donya, Jön Türk ve Kürt önderlerine bir çağrıda bulunarak bu gazetede kendi görüşlerini belirten yazı yazmalarını ister. Bu örgütler[in] Troşak[ın] çağrısına uyarak verdikleri yazılar, gazetenin 1900 senesinin Ocak ayında yayınlanır." "Kurdistan gazetesi redaktörlerinden" olan bir Kürt aydınının "Bir Kürt" imzasıyla Kürtçe olarak yazdığı ve "dergi tarafından" Ermeniceye çevrilerek yayımlanan yazı bunlardan biridir. Bilindiği kadarıyla Abdullah Cevdet Kürtçe yazamıyordu. Kısacası bu Kürtçe yazıyı Abdurrahman Bedirhan'ın yazmış olması ya da Abdullah Cevdet yazmışsa Abdurrahman Bedirhan'ın bunu Kürtçeye çevirmesi akla gelen iki olasılıktır.

Garo Sasuni tarafından aktarılan (27) sözkonusu yazı şöyledir:

"Vatandaşlar siz de biliyorsunuz ki Ermeni şikayetlerinde bir Kürdün yer alması ender görülen bir olaydır. Bu şikayetler, Kürt halkını muhafaza eder gibi görünen zulümkarlara karşıdır. Bu nedenlerden dolayı büyük bir sevgiyle davetinizden hemen yararlanarak soydaşlarımın bugünkü durumu hakkında birkaç satır bilgi vermek isterim.

Ermeni kırımları esnasında medeni dünyadaki bütün gazetelerde, Kürtlerin, komşuları Ermenileri öldürmekte olduğu yazılarak bu hay-siyetsizliği tamamıyla Kürtlere bulaştırdılar. Fakat ben gerçeğin ortaya çıkmasını isterim. Musa Bey'in mahkemesi olurken bile birçokları biliyor-du ki Musa Bey o suçu yalnız kendi başına işlememiştir. Bunun böyle olduğunun en büyük delili, Musa Bey'in suçlu olmasına rağmen mahkeme tarafından suçsuz sayılmasıdır.

Hükümetin Ermenileri katliam ettirme fikri, Rus-Osmanlı savaşından sonra başlar. O zaman Abdülhamid Kürdistan'a bir 'yetki' yolladı ve bununla Kürtlerin Ermeni mallarını yağmalamaları ve onları kırmaları teşvik ediliyor ve bu yolla da Ermenilerin vatanlarından uzaklaştırılmaları isteniyordu. Bu emir üzerine bütün Kürt ağaları ve beyleri Van'da bir toplantı yaptılar ve bu toplantıda Kürtlerin büyük şeyhi Şeyh Ubeydullah ayağa kalkarak toplantıdakilere şunları söyledi:

'Çok eski zamanlardan beri Ermeniler ve Kürtler bu topraklarda komşu olarak yaşamaktadırlar. Şayet biz bugün onları kırarsak, yarın da Türkler bizi kıracaklardır. Ben zannediyorum ki Kürtler bunu sezinlerler

ve tahmin etmiyorum ki bu cellatlığı yapmak isteyecek olan herhangi bir Kürt bulunsun.'

Şeyh Ubeydullah nüfuzlu bir kişi olduğundan diğerleri de ona uydular ve bundan sonra toplantı dağıldı, böylece Sultan Abdülhamid'in arzusu da gerçekleşmedi.

Daha sonra Sultan Abdülhamid isteklerini yerine getirebilmek için Hamidiye Süvari birliklerini oluşturdu. Çobanlara ve uşaklara yüzbaşılık ve binbaşılık rütbeleri takıldı ve fakir Kürtler bunu görerek askere yazılmaya koştular, bedavadan elbise ve silah aldılar. Düne kadar uşak ve çoban olan bir kişi bu imtiyazlarla, değil bir Ermeni'yi, kendi öz babasını bile öldürebilirdi. Aynı zamanda Sultan Abdülhamid Kürtler içinde, Ermenilerin Ruslarla anlaşarak Kürtleri katledecekleri şayiasını yayarak Kürtleri tahrik edip fanatikleştirdikten sonra Zeki Paşa'ya tel-grafla Dalvorik'e vurma emrini verdi ve işte Ermeni-Kürt kavgası bu şekilde hazırlanmış oldu.

Hizan, Bohtan, Cezire, Sencar. Bu bölgeler zaten öteden beri Osmanlı idaresine düşmandılar ve bu konuda incelememizin daha önceki bölümlerinde de bahsetmiştik.

Bu tür örnekler bende, bu bölgelerdeki Ermenilerin, katliamlara karışmamış, temiz Kürtlerle elele verecekleri özlemini doğurur. Bu satırlarımı okuyanlar muhtemelen şöyle diyebilirler. 'Ne hayal! Ne rüya!' Fakat ben inanmaktayım ki dünya üzerinde ülküsel çabalar sonuçsuz kalmaz. Bunun için ben bu yolda çalışmalarına devam edeceğim ve izin vererseniz şunu da belirtiyim ki ben öyle umudunu çabuk yitirenlerden değilim. Biz öldükten sonra elbette çocuklarımız bu yolda çalışacaklar ve mutlaka muvaffak olacaklardır...

... Bugün hepinizin gözleri önünde geçen olaylara ilişkin burada küçük bir Kürt vatanperverleri grubundan bahsedeceğim. Bu grup iki yıldan beri 'Kürdistan' isimli kendi öz gazetesini yayınlayarak, yavaş yavaş Kürt halkına çağdaş fikirleri yaymaktadır. 'Kürdistan' Ermenilerle anlaşmaya vardıktan sonra Osmanlı hükümetine karşı direnmeyi zorunlu bulur... Bu çağrılar şüphesiz ki bugün zayıftır ve halk arasında henüz filizlenmektedir. Fakat umut ediyoruz ki bu çağrılar meyvalarını verebilecek ve mutlaka ülkemizde hatırı sayılır bir anti-Sultan gücü doğuracaktır.'

Bir Kürt

Abdurrahman Bedirhan, yazdığı bazı bildirileri de Ermenilerin yardımıyla Kürdistan'a yolluyordu. Onun kendi gerçek adıyla yazdığı bu bildirilerden bir tanesi Taşnak'ın yayın organı Druşak'ın 1900'de (28) çıkan dördüncü sayısında yayımlanmıştır. Druşak bu bildiri hakkında şunları yazmaktadır:

"Bundan dört ay önce bu bildiriden yaklaşık 500 tane Türkçe ve Kürtçe olarak Druşak'ın redaksiyonuna gönderilmiştir. Bu bildiri Kürt araştırmasında yeni bir gelişmedir. Bütün Ermeni gazeteleri ve Kürtler arasında yayılmış olan bu bildiri yayınıyoruz." (29) (abç)

Garo Sasuni'nin aktardığı (30) bu çağrının bazı bölümleri şöyledir:

"Kürtler!... Siz çoktan beri medeniyetin her türlü ilerleyişinden, bilimin bağışlarından, özgürlük mutluluğundan sizleri yoksun bırakan ve hilekarlıkla gerçekleştirdiği oyunlar sonunda, nihayet dünya önünde sizin şöhet ve şerefınızı kirlüten Sultan Abdülhamid'e ve onun despot memurlarına uşaklıktan başka bir şey yapmıyorsunuz. Padişahın uzak amacı sizi bilgisizlik bataklığı içinde bırakmaktır. Bu bilgisizliğinizden faydalananak, köpeklerin bile kabul etmediği bir iki nişanla sizi kandırıp size birçok kötülükler yaptırdı. Siz şunu anlamıyorsunuz ki bu nişanlar ve madyonlar ulusal şerefınızı ve geleceğinizi ayaklarınızın altına almanızın mükafatıdır.

Siz Kürtler, doğu halkları içinde en yiğidi, en akıllısı ve en çalışkanısınız. Üzerinde yaşadığınız toprakların müdafaası için bir süreden beri acaba neler yaptınız?

Sizi yoketmek isteyen Padişahın uğruna bu kadar kanlarınızı döktüğünüz halde Kürdistan'ı müdafa etmek için ne yaptınız?

Kendisine halife dedirten ve itaat etmek istemediğiniz bu kralın bir despot olduğunu ve tahtından aşağı atılmaya lâyık olduğunu bilmiyor musunuz ?... Onun yapmış olduğu korkunç despotluklar Cengiz Han'a rahmet okutturmuştur... Sizin herkes tarafından bilinen alicenaplığınız ve cesaretiniz, nasıl birtakım günahsız Ermenilerin kadın ve çocuklarını öldürmenize müsaade ediyor? Bize yakışır mı bir padişahın bu kadar caniyane amaçlarına aldanmak? O sizin bu yaptıklarınızdan dolayı sizleri dünya kamuoyu önünde 'vahşiler' olarak tanıtmaktadır.

Birçok müdafaasız Ermeni öldürmekle kendi vatanınızın, ev ve barkınızın da bir gün temelinden yokolabileceğinden korkmuyor musunuz? Sizi yıkıma ve talana iten valiler, mutasarrıflar acaba sizlere de bir şeyler verdiler mi? Tam aksine, onlar elinizdekileri aldıktan sonra bir de üstelik namuslarınızı da kirletmediler mi?...

... Bu kadar tabii ve köklü ilişkileri Sultan Abdülhamid'in katliam

siyasetine peşkeş çektiirmek yoluyla Ermenileri katliama uğratmanız ve dünya ve ahrette sizi çok büyük sorumluluklar altına sokar. Sizler de cezasız kalmayacaksınız.

Kürtler! Bu kadar belaya neden olan vurdumduymazlığınız ve safdiliğiniz yeter artık! Atalarınızın namus ve şöhretini namertlik toprağıyla örttünüz. Sizlere hükmetmekte olan memurların elinde gasp, cinayet ve soygun aleti olmaktan daha bıkmadınız mı? Artık eski bağımsızlığınıza kavuşmaya ve eski mutlu günlerinize ulaşmaya çalışınız!...

... Bu yönde gerekli olan gayret ve ihtimamı becermek için öncelikle Kürt şeyhlerine ve diğer önderlere çağrı yapıyorum. Çünkü, Kürdistan'da meydana gelmiş olan kötülüklerin en büyük sorumluluğunu taşıyanlar onlardır. Bilgisizler ve fakirler bedbahttırlar, bunun için onların günahı büyüklerinin, yöneticilerinin boynunadır... Sizlere yapılan despotik baskılara bir son vermek için, Ermeniler sizlerle her türlü işbirliği yapmaya hazırđırlar. Anlaşma ve uyuşma konusunda size düşen görevi yapınız. Bu takdirde Allah da sizinle olacaktır!"

Bedirhan Bey'in oğlu Abdurrahman Bey
1318 (1900) Zilka'de 11 (31)
(Özel damga)

Aynı bildirinin özeti Pro Armenia dergisinin 1900'de yayımlanan 12. sayısında da Fransızca olarak yayımlanmıştır (32).

Ehmed Şerifi, Politik ve Toplumsal Ermeni Tarihi adlı kitapta "Abdurrahman adlı birisi Cenevre'de, Kürtlerin ve Ermenilerin kardeşliği ve işbirliği konusunda Kürtçe bir dizi makale yazdı ki bunlar Druşak dergisinin tefrika ve ekleri halinde 1895-1896'da Kürtler arasında yayıldı" den-diğini hatırlattıktan sonra, burada sözü edilen Abdurrahman'ın büyük bir olasılıkla Abdurrahman Bedirhan olduğunu belirtir (33).

Dr. E. Estarcıyan da Taşnak liderinin geçen yüzyılın doksanlı yıllarının ortasında Cenevre'de Abdurrahman Bedirhan ile Kürt-Ermeni işbirliği konusunu görüştüğünü ve Taşnakların yayın organı olan Troşak (Bayrak)'da Abdurrahman Bedirhan'ın Kürtçe yazılarının yayımlandığını belirtir (34).

Avrupa'da iken Abdurrahman'ın Martin Hartman ve H. Makas gibi doğubilimcilerle ilişkisinin olduğunu da ekliyelim. H. Makas bir kitabında, Abdurrahman Bedirhan'ın birçok konuda yaptığı açıklamalar ile kendisine yardımcı olduğunu yazarak ona teşekkür eder (35).

Abdurrahman Bedirhan'ın kendisi de Kurdistan'ın 13. sayısında, birçok Alman, Avusturyalı ve İngilizin gazetesini satınalıp okuduklarını yazar.

4-1906'DA BEDİRHANİLERİN SÜRGÜN EDİLMELERİ

Kurdistan gazetesinin yayını son bulduktan sonra Abdurrahman Bedirhan'ın nerelerde yaşadığı ve neler yaptığı konusunda yeterli bilgimiz bulunmamakla birlikte 1906'da hem onun hem de Mikdad Midhat Bedirhan'ın Mekke Vapuruyla sürgüne gönderildiğini biliyoruz (36). 1906'da Rıdvan Paşa'nın öldürülmesi üzerine Sultan Abdülhamit İstanbul'daki Bedirhanilerden Abdürrezak ve Ali Şamil Paşa ile yüz kadar Kürdün yalananmasını emretti (37), aynı olay gerekçe gösterilerek Bedirhani ailesine mensup çok sayıdaki kişi sürgüne gönderilmişti. Sürgüne gönderilen ya da tutuklananların adları ile bunların Bedirhan Bey ile akrabalık derecesini ve kaç çocuk sahibi olduklarını gösteren şu liste bu konuda bir fikir verebilir (38):

1) **Hamid Bey:** Bedirhan Bey'in büyük çocuğudur. Gözleri görmemektedir. Şam'da tutukludur.

2) **Bedri Bey:** Bir kızı vardır. Şura-yı Devlet üyesiydi. Rodos'a gönderildi.

3) **Osman Bey:** Altı oğlu ve dört kızı vardır. Ferik (korgeneral) idi. Trablusgarp'te sürgünde. (Aşağıda da adı geçecek olan Trablugarp, bugünkü Libya sınırları içinde olup Tripoli adıyla bilinen şehirdir).

4) **Ali Şamil Bey:** İki oğlu ve dört kızı vardır. Mekke Vapuruyla Trablusgarp'a gönderildi. Burada ölen Ali Şamil Paşa'nın nâşi, II. Meşrutiyet'in 1908'de ilan edilmesinden sonra İstanbul'a getirilerek Karacaahmet mezarlığındaki aile mezarlığı bölümüne gömüldü (39).

5) **Emin [Âli] Bey:** Dört oğlu ve bir kızı vardır. Ankara ve Konya'da adliye müfettişi olarak çalıştı. Isparta'ya gönderildi.

6) **Hüseyin Kenan Bey:** İki oğlu ve üç kızı vardır. Yozgat Mutasarrıfıydı. Nablus'a gönderildi.

7) **Murad Bey:** İki oğlu ve bir kızı vardır. Mekke Vapuruyla gönderilmiş.

8) **Mehmed Ali Bey:** Bir kızı vardır. Beyrut Jandarma Kumandanı. Hama'ya (?).

9) **Midhat Bey:** Bir oğlu ve bir kızı vardır. Mekke Vapuruyla gönderildi.

10) **Hasan Bey:** İki oğlu ve bir kızı vardır. Mekke Vapuruyla gönderildi.

11) **Abdurrahman Bey:** Bir kızı vardır. Mekke Vapuruyla gönderildi.

12) **Kamil Bey:** Bir oğlu ve bir kızı vardır. Hayfa Kaymakamıydı. Rodos'a gönderildi.

13) **Tahir Bey:** Bir kızı vardır. Halep İstinaf Mahkemesi Reisiydi. Durumu bilinmemektedir.

14) **Halil Bey:** İki oğlu ve bir kızı vardır. Mekke Vapuruyla gönderildi.

15) **Zübeyir Bey:** Şam Belediye Reisi Muaviniydi. Şam'da tutuklu.

16) **Galip Bey:** Hamid Bey'in (40) oğludur. Şam'da tutuklu.

17) **Abdürrezak Bey:** Bir oğlu ve bir kızı vardır. Necip Bey'in oğludur. Mekke Vapuruyla gönderildi.

18) **Bedirhan Bey:** Necip Bey'in oğludur. Mekke Vapuruyla gönderildi.

Bedirhan Bey, piyade kaimmakamlığından (yarbaylığından) tardedilmiş ve aşağıda adıgeçen Said Bey, Şeref Bey, Ferid Bey, Faiz Bey, Süleyman Bey ve Fuad Bey ile Trablusgarp'a sürgüne gönderilmişti (41).

19) **Said Bey:** Necip Bey'in oğludur. Mekke Vapuruyla gönderildi.

Said Bey, binbaşılıktan tardedilmişti (42).

20) **İbrahim Bey:** Bir kızı vardır. Mustafa Bey'in oğludur. Kayseri'ye gönderildi.

21) **Kadri Bey:** Ali Şamil Bey'in (43) oğludur. On iki yaşında olup zaptiyede tutukludur.

22) **Süreyya Bey:** Emin [Âli] Bey'in (44) oğludur. Mekteb-i Sultani'den (Galatasaray Lisesi'nden) alınarak gönderilmiş.

23) **Şeref Bey:** Ahmed Bey'in oğludur. Mekke Vapuruyla gönderildi.

24) **Sadi Bey:** Hasan Bey'in (45) oğludur. On iki yaşında olup zaptiyede tutukludur.

25) **Ferid Bey:** Tahir Bey'in oğludur. Mekke Vapuruyla gönderildi.

26) **Faiz Bey:** Halil Bey'in (46) oğludur. Mekke Vapuruyla gönderildi.

27) **Süleyman Bey:** Halid Bey'in oğludur. Mekke Vapuruyla gönderildi.

- 28) **Salih Bey:** Bedirhan Bey'in kızının oğludur. Rodos'ta sürgündedir.
- 29) **Fuad Bey:** Bedirhan Bey'in kızının oğludur. Mekke Vapuruyla gönderildi.
- 30) **Halil Bey:** Bedirhan Bey'in kızının oğludur. Mısır'da firar.
- 31) **Halid Bey:** Bedirhan Bey'in kızının oğludur. Yüzbaşı doktor. Yemen'e gönderilmek üzere Beyrut'ta tutuklu.
- 32) **Galip Paşa:** Üç kızı vardır. Bedirhan Bey'in damadıdır. Midilli Mutasarrıfı. İzmir'e gönderildi.
- 33) **İsmail Bey:** Bedirhan Bey'in damadıdır. Halep ve Adana'da Adliye Müfettişiydi. Durumu bilinmemektedir.
- 34) **Mahmud Bey:** Bir oğlu vardır. Bedirhan Bey'in erkek kardeşinin oğludur. Şam'da tutuklu.
- 35) **Ömer Bey:** Bir kızı vardır. Bedirhan Bey'in damadıdır. Şam'da tutuklu.
- 36) **Hüseyin Bey:** Yüzbaşısıdır. Bedirhan Bey'in amcasının oğludur. Yemen'e gönderildi.
- Bedirhanpaşazâde Hüseyin'in 1908'de II. Meşrutiyet'in ilân edilşinden sonra -bugünkü Suudi Arabistan'da bulunan- Taîf'den sürgünden döndüğünü Mevlanzade Rıfat'ın yazdıklarından öğreniyoruz (47).
- 37) **Ahmet Bey:** Mülâzım (teğmen) idi. Bedirhan Bey'in amcasının oğludur. Yemen'e gönderildi.
- 38) **Cemil Bey:** İki oğlu vardır. Piyade kaimmakamı (yarbay) idi, tard edilmiştir (48). Necip Bey'in damadıdır. Mekke Vapuruyla Trablusgarp'a gönderildi.
- 39) **Bekir Bey:** Bir kızı vardır. Orman Sermüfettişiydi (?). Hüseyin Kenan Bey'in (49) damadıdır. Mısır'da firar.

Yukarıdakilerin toplam erkek çocuklarının miktarı: 26
Yukarıdakilerin toplam kız çocuklarının miktarı: 28
Bedirhan Bey'in kızlarının erkek çocuklarından nereye gönderildiği bilinmeyenler: 9
Bedirhan Bey'in kızlarının kız çocukları ve kız torunları: 44
Toplam çocuk miktarı: 35 erkek + 72 kız = 107

40)Hafiz Paşazade Said Bey: Murad Bey'in (50) kayınbiraderidir. Cemiyet-i Rüşûmiye'den (51) Adana'ya gönderilmiştir.

41)Leon Bey: Rüşûmat'tan (Gümrük İdaresi'nden). Abdürrezak Bey'in komşusu olduğundan sürgün edildi.

42)Hasan Fuad Paşa: Okul ders nazırı. Abdürrezak Bey'in evinde fotoğrafı bulunmuş. Emekli olarak Rodos'a sürüldü.

Bu kişilerden başka daha birçok kahveci, lokantacı, terzi ve benzeri esnaf da yakalanmış veya sürgün edilmiştir (Rıdvan Paşa'nın öldürülmesinden önce ve sonra meydana gelen gelişmelerle ilgili daha fazla bilgi ve farklı yorumlar için bak. Ek-I, II, III, IV ve V).

Abdürrezak Bedirhan'ın yazdığına göre, onun akraba ve yakınlarından, çevresinden başka üç bin kişi daha yakalanmış ve sürgün seline dahil edilmiştir (52).

Midhat Bey, Hasan Bey ve Halil Bey ile birlikte Trablusgarp'a sürgün edilmiş olan Abdurrahman Bedirhan'ın (53) bu sürgün sürecini nasıl geçirdiğini bilmiyoruz. Fakat bazı kaynaklar onun bir yıl sonra 1907'de Paris'te toplanan Jön Türk Kongresine katılan Kürt grubunun lideri olduğunu belirtirler (54).

5-II. MEŞRUTİYETİN İLAN EDİLiŞİNDEN SONRA İSTANBUL'DA

1908'de İstanbul'da yayımlanan Şark ve Kürdistan gazetesinin ilk sayısındaki şu yazıda Bedirhanzadelerden Mikdad Midhat ve Abdurrahman'ın çok büyük bir hasretle beklendiği belirtilir (yazının dilini sadeleştirdim):

BEDIRHANZADELER

Kürdistan gazetesinin Avrupa'da yayımına başlaması için çaba gösterip geçmiş uğursuz dönemde vatandaşlarının belli haklarını savunmaya gayret buyurduklarından dolayı, zekâ ve bilgileriyle eş dostları (55) arasında kendilerini göstermiş olan Mikdad Midhat ve Abdurrahman Beyler'in teşriflerini çok büyük bir hasretle bekleriz.

Haklı haksız birkaç suçlunun suçlarına ortak ettirilmiş olan bu asilzadeleri çok geçmeden sevinçli ve herbirisini meziyetlerinin ve bilgilerinin derecesine uygun olan mevkilerinde görmek isteriz.

Şark ve Kürdistan

Abdurrahman Bedirhan'ın 1910'lu yılların başında İstanbul'da bulunduğunu, onun İstanbul'da kurulmuş (56) olan Kürt Neşr-i Maarif Cemiyeti'nin kurucularından olmasından anlıyoruz (57).

Celîlê Celîl'in yazdığına göre, 1910'da İstanbul'da Divanyolu'nda Hacı Paşa Sokağı'nda Meşrutiyet Okulu adıyla bir Kürt Okulu açılır. Okulun açılışı sırasında Abdurrahman Bedirhan 30 Türk lirası para yardımında bulunur ve her ay bu okula yardım etme sözünü de verir. Bu okulun başlangıçta 30 öğrencisi varken sonradan bu sayı daha da artmıştır. İstanbul'da yayımlanan Horizon, Azade Mert ve Jamanak gibi Ermeni gazeteleri bu okulun açılışı konusunda uzun uzadıya yazmışlardır (58). Bazı kaynaklara göre okulun müdürü Abdurrahman Bedirhan (59), bazı kaynaklara göre ise Ahmet Ramiz idi (60).

Kimi kaynaklara göre, Abdurrahman Bedirhan çalışmalarını daha sonra da sürdürmüş, örneğin 1913'te İstanbul'da yayımlanan Rojî Kurd dergisinde de yazı yazmış, bir yazısında Kürt dili için yeni bir alfabenin gerekli olduğunu savunarak şöyle demiştir:

"Kürt alfabesinin temeli Arap [alfabesi] olduğundan, Arap dilinin fonetik sistemi de Kürt diline uymadığından, bu [yeni] alfabe hazırlamanın gerekliliği ortaya çıkmıştır." (61)

Abdurrahman Bedirhan'ın daha sonraki hayatı hakkında fazla şey bilmiyoruz. Ondan sözedenlerden biri Türk yazarı Nimet Arzık'dır. Arzık anılarında şunları yazar (62):

"... Artık Fenerbahçe'de oturuyorduk, İstanbul'da, Otel Belvü'ye yakın. Dalyan Sokağı'nın yamacında. (Oraları değişti. Ev yıkıldı.)"

... Evler üç katlıydı, bahçe içinde. Birinde bizdik. Birinde Bedirhan'ilerden Abdurrahman Bey otururdu, dev gibi kırmızımtrak yüzlü, porselelen mavisi gözlü, hiç susmayan ve uygarlığı yemiş yutmuş Fransız eşiyile. Bir tuhaf yabancılarla evlenirlerdi bizimkiler, kokozluk ve öğrencilik devirlerinden kalma. Gitmez olası; Abdurrahman Bey de Fransa'da okumaya gitmişti. 'Kadana gibi' kadındı büyükannemin deyimiyle; sosyete hanımlarının indinde ise "Fransız zerafetini" temsil ediyordu. Hay Tanrım!

Abdurrahman Bey, doğunun ünlü bir ailesindendi. Haliç'te bir kocaman evleri varmış, sonradan resmi bir bina haline getirilen. Babası, seksen üç çocuklu Bedirhan Paşaymış. O seksen ikincisiymiş. Babasının on yedi karısı varmış. Kendisinin sadece üç çocuğu vardı: Leyla, Kerim, Ferit. Anaları onları, boğazlanmış bir Fransız şivesiyle çağırırdı. Ferit ölecekti. Zamanın salgını veremdi. Yıllarca dayandı, bir şezlonga yaslanıp.

Abdurrahman Bey'in işi gücü yoktu; geliri vardı, gittikçe kırpılan.

İkinci meşgalesi de karısı tarafından horlanmaktı:

-Vous, les turcs (Siz Türkler)...

Yaradana sığınıp, iki tokat patlatsaydı güzel olurdu. Ama bizim beyler yabancı kadınları hırpalamıyorlardı.

Geliri kırpıldıkça zavallının, evdeki bağırtılar göklerin daha yüksek noktasına yükseliyordu.

Çevrede, azıcık Alman etkisi vardı. Birazcık da İngiliz. O zamanlar, Fransız etkisi fazlaydı....."

"... Katolik kiliseleri, çan sesleri, Fransız isimli oteller, ve Abdurrahman Bey'in, Bedirhani'lerden, uygarlığı yemiş yutmuş Fransız eşinin bağırtıları, kafamda hâlâ karışıyor.

Biz evde, bütün gâvur gelinlere karşın, haması şiir ezberlerdik hâlâ:

*'Bunu hâlâ anlamıyor, ne Hamilton ne Grey (Girey derdik)
Müslümanı korkutamaz Tanrısından başka şey...' " **

Nimet Arzık'ın bu yazdıklarının hangi dönemle ilgili olduğu açık olmamakla birlikte, büyük bir olasılıkla bunlar Abdurrahman Bedirhan'ın İstanbul'a döndüğü II. Meşrutiyetin ilanından sonraki dönemle ilgilidir. Nimet Arzık'ın bazı hususları abarttığı da açıktır. Örneğin o Bedirhan Paşa'nın seksen üç çocuk sahibi olduğunu yazıyor. Oysa ki Mikdad Midhat Bedirhan, 1898'de hayatta olan on yedi erkek kardeş olduklarını yazıyor (63). Bedirhan Bey 1869'da öldüğünde ise yirmi bir erkek, yirmi bir kız çocuğu vardı. Eşlerinin sayısı da Arzık'ın yazdığı gibi on yedi değil, dörttü (64).

Görüldüğü gibi Arzık, Abdurrahman Bedirhan'ın Fransa'da okumaya gittiğini yazıyor. İngiliz binbaşısı Noel de anılarında ondan sözeder. Ona göre:

"Abdurrahman Bedirhan on beş yılını İsviçre'de geçirmiş ve oradan sevdiği bir kızla evlenmiştir. Dediklerine göre zeki ve becerikli birisidir. İlerici düşünce ve görüşlere sahiptir. Türk ve Yunanlılar arasındaki karışıklıklar sırasında Aydın valisi imiş (65). Bu karışıklıkları dindirmek için çok akıllıca girişimlerde bulunmuştur." (66)

6-ABDURRAHMAN BEDİRHAN'IN BAZI YAZILARI

Kurdistan gazetesinin altıncı sayısından sonraki sayılarında Abdurrahman kendi imzasıyla veya imzasız olarak yazdığı birçok yazı vardır. Daha önce de değindiğimiz gibi, ayrıca şu yazıları tesbit edilebilmiştir:

1)Troşak (Druşak), no: 4 (Haziran 1900)

-Aynı yazı Pro Armenia, no: 12 (1900)'de de yayımlanmıştır (67).

2)Roñ Kurd, İstanbul, no: 4 (1913) (68)

"Musa Anter anılarında bir vesileyle bu Nimet Arzık'ın "resmen olmasa da" Kürtlerin yengesi sayıldığını belirtirken hakkında şunları yazar:

"Ali Karahan, Viranşehirli Şakir Bey adlı bir hemşehrimizin Edebiyat Fakültesi mezunu kızı ile evli idi. İki çocuğu vardı. O ara Ali Karahan, Yargıtay Başsavcısı muavinlerindendir. Zaten tüm hapis hayatı boyunca her fırsatta, 'Ben Şemdinli'de hakim iken' der ve başsavcı yardımcılığına varıncaya kadar sayar çıkardı. O kadar ki, bu ünvanlarını bize hizmet eden bulaşıkçı erlere kadar anlatırdı.

Meğer, tutuklanmamızdan önce Ali, gazeteci Nimet Arzık ile birlikte yaşıyormuş. Biz hücrelerdeyken, Ali'nin hanımı olayı duyduğu için, bir toplantıda Nimet Arzık'ı gördüğünde ona hücum edip, hakaret ediyor. Zira, Nimet'in adı çıkmıştı. Ali'nin hanımı Lebibe hanım da inanıyor ki kocasını ele veren Nimet Arzık'tır. Bu kadın kavgası olayından sonra her ikisi de Ali'ye mektup yazdılar. Lebibe diyor ki: 'Ulan Ali, utanmadın mı o fahişe ile yatıp kalkmaya? Bak onun yüzünden ben, çocuklarım ve sen perişan olduk. Zaten kadın gizli polistir. görevini yapıp seni tutuklattı.' Nimet de mektubunda şöyle yazıyor: 'Yahu Ali Bey, sen o eli maşalı sokak kadını ile nasıl evlendin? Sen ona lâayık mıydın? Vallahi yazık sana,

ayıp etmişsin.' Ali de her ikisine cevap yazıyor. Karısına diyor ki: 'Amca kızı, sen çocuklarımla anası, iki gözüksün. Ne yapalım işte ahmakça bir erkeklikle o ... ile bir araya geldik. Kusura bakma, söz veriyorum bir daha olmayacak.' Nimet Hanıma da şöyle yazıyor: 'Sevgilim, yerden göğe kadar haklısın. Ama biliyorsun biz Kürtlerde sevişerek değil, görücü usulü evlilik vardır. Benimki de böyle oldu. Biliyorsun, imkan buldukça onu bırakıp sana geliyordum.'

Doğal olarak, biz mektuplarımızı hapishane idaresine veriyorduk. Onlar, sansür eder ve böylece gönderirlerdi. Bize gelen mektuplar da sansürlü idi. Mektupların aşağı yukarı yarısı çini mürekkeple kapatılmış olurdu. İşte bizim çok akıllı Şemdinli Hakimi ve Yargıtay Başsavcı Yardımcımız bu iki mektubu da aynı zamanda idareye veriyor. İdare de mektupları okuduktan sonra, bakıyor ki Ali'nin aleyhindedir. Sansür etmiyor ama Nimet'in mektubunu Lebibe'nin, Lebibe'nin mektubunu da Nimet'in zarfına koyup yolluyor. Bir hafta sonra ziyaret gününde Ali'nin karısı geldi. Etmediğini bırakmamış. Ali sapsarı bir yüzle ziyaret odasından çıktı. Sordum, 'Hayrola Ali, bozulmuşsun, kötü bir haber mi var?' dedim, 'Sorma Musa, rezil oldum' dedi ve olayı anlattı. Öğleden sonra Ali'yi bir kez daha ziyarete çağırdılar. Dönüşte, bu kez yanımdaki Örfi sordu, 'Ali Bey, yine yenge mi gelmişti?' Ali 'Yok canım, bu kez cariyeye gelmişti' diye cevap verdi. Bunun üzerine Örfi, o dev gibi görüntüsü ile elini göğsüne koydu, Ali'nin önünde diz çöktü ve alaylı bir şekilde, 'Sultanım, o cariyeyi bu kuluna vermez misin?' diye reverans yaptı. Ali çok kızdı. Aralarına girdim ve işi idare ettim. Sonra Ali, Nimet Hanım'dan da aynı parayı yediğini anlatacakti.

Bu olaydan sonra Nimet Arzık, Ali'den uzaklaştı ve Kürt Mahmut Ali'yi konu alan mizahi bir kitap yazdı. Kitapta tümü ile Ali'nin yaşantısı ve ailesi anlatılıyordu.

Anlaşıyor ki Nimet Hanım kendini adeta Kürtlere vakfetmişti. Çünkü, Ali'den ayrıldıktan sonra Kinyas Kartal ile ahablık yaptığını duymuştum. Nimet Hanım, daha önce Anadolu Ajansı Genel Müdürü Şerif Arzık'ın karısı idi. Gayet kültürlü, görgülü, tahsilli, birkaç lisan bilen ve oldukça güzel, şuh bir hanımdı. 1989'da vefat etti. Resmen olmasa da biz Kürtlerin yengesi sayılırdı. Allah rahmet eylesin." (Musa Anter, Hatıralarım, Doz Yayınları, İstanbul, 1990, s. 170-172)

II) İLK KÜRT GAZETESİ: KURDİSTAN

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

1-KURDİSTAN GAZETESİ

Yazılı Kürt kültüründe önemli bir köşe taşı olan ilk Kürt gazetesi Kurdistan'ı, 22 Nisan 1898'de Mikdad Midhat Bedirhan Kahire'de yayımlamaya başlamıştır. Bu gazetenin önemli özelliklerinden biri onun ilk Kürtçe (Kırmancca/Kurmancca) gazete olmasıdır. O döneme dek Kürtçe olarak yazılan ürünler genellikle manzum olduğu halde Kurdistan gazetesi Kürtçe düzyazılara yer vererek Kürt yazı dilinde de kendi çapında bir reform yapmıştır. Diğer özellikleri bir yana, sadece bu özellikleri bile bu gazetenin önemini ve onu yayımlayan Mikdad Midhat Bedirhan'ın* Kürt tarihinde oynadığı önemli rolü anlatmaya yeter sanırım.

Mikdad Midhad Bedirhan, "Kurdistan Gazetesi" imzası ile "*Kurdistan gazetesinin ilk sayısının içine ek olarak yabancı siyasilere ve bilim adamlarına hitabeden Fransızca olarak yazılmış açık bir mektup*" da koymuştur (69).

Hem sağlığının elvermemesi hem de diğer nedenlerle Mikdad Midhat gazeteyi yayımlamayı sürdüremeyince onun görevini kardeşi Abdurrahman Bedirhan üstlenmiş ve altıncı sayıdan itibaren Kurdistan'ı o yayımlamaya devam etmiştir.

Bu gazetenin 31 sayısının yayımlandığı bilinmekte, daha sonra yayımlanıp yayımlanmadığı ise bilinmemektedir. Her ne kadar 1902'de Paris'te yapılan Jön Türk kongresinde azınlıkta kalan ve başını Ahmed Rıza Bey'in çektiği grup, "*eskiden beri Abdurrahman Bedirhan Bey tarafından cemiyetin desteği ile çıkarılan Kürdistan gazetesini neşretmeye devam edeceğini*" açıklamışsa da (70) sözkonusu kongreden sonra çıktığı bilinen son sayı, 31. sayıdır. E. E. Ramsaur ise Abdülhamit'in adamlarının 1904'te Abdurrahman Bedirhan'ı bu gazeteyi yayımlamaktan vazgeçirmeye razı ettiklerini yazar; ancak Kemal Mezher'in belirttiği gibi, Kürdistan gazetesinin bilinen son sayısı olan 31. sayısı 1904'te değil 14 Nisan 1902'de yayımlanmıştır. Dolayısıyla bu gazetenin yayını 1902'de sona ermişse, Abdurrahman'ın 1904'te yayını kesmek için razı edilmesi pek mantıklı değildir (71).

Mehemmed Emin Zekî gibi bazı Kürt yazarları, Süreyya Bedirhan'ın II. Meşrutiyet'ten sonra İstanbul'da yayımladığı ve 31 Mart 1909'a dek

yayını devam eden Kurdistan gazetesi ile 1917'de Kahire'de yayımlamaya başladığı Kürdistan gazetesini de bu ilk Kürdistan gazetesinin devamı sayarlar (72).

Önsözde de değinildiği gibi, ilk Kurdistan gazetesinin sözkonusu 31 sayısından 26 tanesinin birlikte, bir cilt halinde tıpkıbasımı, ilkin Dr. Kemal Fuad tarafından 1972'de Bağdat'ta, daha sonra M. Emin Bozarslan tarafından 1991'de İsveç'te yaptırılmıştır. Dr. Kemal Fuad, yayımladığı toplubasına kısa bir önsöz yazmış, M. Emin Bozarslan ise büyük bir emek harcayarak 26 sayının yazılarını hem Arap harflerinden Latin harflerine çevirmiş hem de Osmanlıca metinleri bugünkü Türkçeye çevirmiş ve bu 26 sayıyı asıllarıyla birlikte iki cilt halinde yayımlamıştır. Bozarslan, ayrıca Kürtçe metinlerin daha kolay anlaşılabilmesi için çok sayıda dipnotla açıklamalarda bulunmuştur. Böylece Kurdistan gazetesini yıllar sonra ilk kez günışığına çıkarmış olan Dr. Kemal Fuad ve bu gazeteyi Arap harflerini okuyamıyan okuyuculara rahatça okunabilecek biçimde sunan M. Emin Bozarslan, Kürt kültürüne övgüye değer bir hizmette bulunmuşlardır.

*MİKDAD MİDHAT BEDİRHAN BEY

İlk Kürt gazetesi olan Kurdistan'ı yayımlamış olan Mikdad Midhat Bedirhan Bey, Bedirhan Paşa'nın oğludur.

Göğüs hastalığına yakalandığını ve 1898'de Mısır'a gittiğini Abdurrahman Bedirhan'ın Kurdistan gazetesinin altıncı sayısında yazdığı bir yazıdan öğreniyoruz. Mikdad Midhat, Kahire'de Kurdistan gazetesinin beş sayısını yayımladıktan sonra Abdülhamit yönetiminin baskısının etkisiyle de aynı yıl İstanbul'a döner. Abdurrahman Bey'in yazısında belirtildiğine göre, Osmanlı yöneticileri Mikdat Mithat'ı İstanbul'a getirtmek için İstanbul'da bulunan kardeşlerine baskı yapmak yoluna gider, bu nedenle örneğin Emin Âli Bey'i dövdürmeye karar verip izlettirirler. Bu arada Mikdad Bey'in kardeşlerinden Ali Bey İstanbul'a gidip Mabeyn-i Hümayun'a başvurursa da dört gün Komutanlık dairesinde tutulur ve Ebülhüda'nın elini öpmeden salıverilmiyeceği kendisine resmen bildirilir. Ayrıca Ali Bey'in kaimmakmalık (yarbaylık) rübesi de elinden alınır.

Mikdad Midhat Bedirhan, daha 1889'da (kimi kaynaklara göre 1899'da) (I) ağabeyi Emin Âli Bedirhan ile birlikte bir ayaklanma girişiminde bulunmuş, fakat bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Dr. Bleç Şerko bu konuda şöyle yazıyor:

"Miladi 1889'da Bedirhan Beyin ahfadından (II) Emin Âli Bey ve Midhat Bey, gizlice İstanbul'u terkedip Trabzon'a gittiler. Orada Mustafa Nuri Şamlı Efendi adında bir kişi aracılığıyla Kürdistan halkı ile ilişkiye geçtiler ve bazı Kürt büyüklerinin yönetimlerindeki silahlı büyük bir güçle Erzurum ve Trabzon arasındaki Cevizlik (III) adındaki yere gelmeleri ve iki beyi beklemeleri konusunda anlaştılar. Anlaştıkları Kürt gücü, adigeçen yere ulaştı, iki bey de gizlice oraya gittiler. Fakat bu ilişkiyi kurmak için aracı olan aynı kişi, herşeyi başka bir yoldan Bâb-ı Âli'ye bildirdi ve acilen Erzurum ve Erzincan'dan gizlice silahlı büyük bir askeri gücün, iki [Bedirhani] beyin bu işten habersiz olarak geçecekleri yolun iki tarafını tutmak üzere gönderilmesi için emir verilmesini istedi. İki bey, adigeçen güçlerle birlikte geldiler. Bayburt şehri eteklerinde ansızın iki büyük Türk gücü arasında olduklarını ve bunun kendileri için kurulan bir tuzak olduğunu anlayınca çetin ve kanlı bir savaş başladı, Kürt güçleri yenilgiye uğradı ve Ergani Madeni dağlarına çekilip orada savunma yapmak zorunda kaldılar. Savaş bu biçimde uzun süre devam etti fakat Kürt güçlerinin giderek zayıflaması ve her yandan diğer Türk güçlerinin eskilerinin yardımına yetişmesi nedeniyle iki bey teslim olmak zorunda kaldı." (IV)

Aynı konuya değinen 'Elaeddin Secadi ise bu bilgilere ek olarak Midhat ve Emin Âli Bedirhan'ın daha Trabzon'da iken düşünce ve programlarını yayınladıklarını ve birçok kişinin onların etrafında toplandığını yazar (V).

Midhat Bedirhan hakkında bildiğimiz bir başka şey, onun da 1906'da Rıdvan Paşa'nın öldürülmesinden sonra Abdurrahman Bedirhan gibi Mekke vapuruyla sürgüne gönderildiğidir.

1908'de II. Meşrutiyet ilan edildiğinde İstanbul'da bulunmadığını, dışarda -muhtemelen sürgünde- bulunduğunu, Şark ve Kürdistan gazetesinin ilk sayısında yayımlanan "Bedirhanzadeler" başlıklı yazıdan anlıyoruz (bu yazının metni için Abdurrahman Bedirhan ile ilgili bölüme bakınız).

M. Mikdad Midhat Bedirhan'ı 1910'da (veya 1911'de) İstanbul'da kurulmuş olan Kürt Neşr-i Maarif Cemiyeti'nin kurucuları arasında görüyoruz.

II. Meşrutiyet'in ilan edilışinden sonraki dönemde onun Hürriyet ve İtilaf Fırkasını desteklediği anlaşıyor. Öyle ki Nuri Dersimi'nin yazdığına göre, "Türkiye'de iktidarı alan Hürriyet ve İtilaf Partisi, Dersim mutasarrıflığına Bedirhan Paşazade Mithat Bey'i gönderdi." (VI)

Nuri Dersimi anılarında da bu konuya değinirken şöyle der (parantez içindeki açıklamalar bana aittir-Malmîsani):

"... Molla Hıdır Efendi İstanbul'da 1912de 'Kürdistan Muhibban Cemiyeti' adında bir cemiyet kurmuştu. Bu cemiyet zıمام[-ı] idareyi (yönetim yularını) elinde bulunduran İtilafçıların muvafakatına da iktiran etmişti (razı olmalarına yaklaşmıştı) ve o sıralarda Dersim mutasarrıflığına Bedirhanilerden Mithat Bey de tayin edilmişti. Bu münasebetle Molla Hıdır Efendi ile İstanbul'da [Mithat Bey'i] ziyaret etmiş ve muvaffakiyetlerini de temenni etmiştik." (VII)

Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Ocak 1912'den Ocak 1913'teki Bâb-ı Âli Baskını'na dek iktidarda kaldığına göre, Midhat Bey'in 1912'de Dersim'e mutasarrıf olarak

atandığını söylemek mümkündür.

Onun daha sonraki yaşamı konusunda bilgi sahibi değiliz.

Yazıları

Kahire'de çıkardığı ilk Kürt gazetesi Kurdistan'ın ilk beş sayısındaki yazıların hemen hepsi onun tarafından yazılmıştır.

1913'te İstanbul'da yayımlanan Rojî Kurd gazetesinin ilk sayısında Midhat imzasıyla yazılan "Kuvâ-yi Umûmiyye-i Hükûmet" (Hükûmetin Genel Kuvvetleri) başlıklı yazı da büyük bir olasılıkla ona aittir. Bu yazının sonunda "mâ-ba'dî var" (devamı var) denmişse de Rojî Kurd'un görebildiğimiz ikinci ve üçüncü sayılarında devamı yayımlanmamıştır.

- (I) Robert Surieu, "Kurdistan-V", Roja Nû, Beyrut, no: 44 (3 Nisan 1944), s. 3
- (II) Kitabın Arapça aslında Emin Âli Bey ve Midhat Bey için "Bedirhan Bey'in evlatlarından" denmişse de Kürtçeye yanlış olarak "torunları" diye çevrilmiştir.
- (III) Kitabın Kürtçe çevirisinde bu sözcük "Çevizlik" biçiminde yazılmışsa da Arapça aslında "Cevizlik" biçimindedir.
- (IV) Dr. Bleç Şêrko, Kêşey Kurd, Mêjîne w Êstay Kurd, Mihemed Heme Baqî kirdûyetî be Kurdsî, Le Bilawkirawekani Yekêtîy Nûseranî Kurdistan, Çapxaney Şehîd Ce'fer, 1986, s. 55-56
- (V) Elaeddîn Secadî, Şorişekanî Kurd we Kurd û Komarî Îraq, Çapxaney Me'arîf, Bağdat, 1959, s. 51
- (VI) Dr. Vet. M. Nuri Dersimi, Kürdistan Tarihinde Dersim, Ani Matbaası, Halep, 1952, s. 93
- (VII) Vet. Dr. M. Nuri Dersimi, Hatıratım, Weşanên Roja Nû, Stockholm, 1986, s. 28

Mîqdad Midhet Bedîrxan

Institut kurde de Paris

2-KURDİSTAN GAZETESİNİN EKSİK OLAN SAYILARI

Kemal Fuad ve M. Emin Bozarslan'dan başka diğer bazı yazarlar da Kurdistan gazetesi hakkında yazmışlardır.

Bunlar arasında Cemal Xeznedar (73), Cebbar Cebbarî (74), Celilê Celil (75), M. Şükrü Hanioğlu (76), Kemal Mezher (77), Cavit Orhan Tütengil (78) ve Mahmûd Lewendî (79) anılabilir.

Bunlardan aşağıda değineceğim bazıları, bu gazetenin göremediğimiz kimi sayıları hakkında da bilgi vermişlerdir.

M. Emin Bozarslan, yayımladığı Kurdistan gazetesi için yazdığı sunuş yazısında, eksik olan sayılarla ilgili olarak şöyle diyor:

"Kürdistan gazetesinden, tüm dünyada yalnızca bir koleksiyon günümüze ulaşmıştır. O koleksiyon da Almanya'da Marburg kentindeki Devlet Kütüphanesinde, Almanca adıyla 'Staatsbibliothek'te bulunmaktadır. Bildiğimiz kadarıyla, o koleksiyondan başka Kürdistan gazetesinin hiç bir sayısı başka bir yerde yoktur.

"... O koleksiyonda 26 sayı bulunmaktadır. Koleksiyondaki son sayı, 31. sayıdır. Ama ne yazık ki bazı sayılar eksiktir. Eksik sayılar şunlardır: 10., 12., 17., 18., 19. Bu sayılar hakkında hiç bir yerde bilgi edinemedik." (80) (abc)

Aşağıda bu sayılardan 17. ve 18. sayı üzerinde kısaca duracağım. Öte yandan Hesen Hişyar, Kurdistan gazetesinin bir sayısının kendisinde bulunduğunu yazıyor (81) fakat ne yazık ki bu sayının hangi sayı olduğunu belirtmiyor. Onun vefatından sonra bu sayının akıbetinin ne olduğunu da bilemiyoruz (82).

Kemal Mezher ise Kurdistan gazetesinin ilk sayısının Leningrad'daki Doğubilimleri Kütüphanesi'nde bulunduğunu belirtir. Aynı yazar, 1972'de Rewşen Bedirxan sayesinde Şam'da bu gazetenin 5. sayısı ile 3. sayısının 3. ve 4. sayfalarını bulduğunu ve ilk sayısının fotokopisi ile birlikte bunları Korri Zanyarî Kurd Kütüphanesi'ne verdiğini yazar (83). Kemal Mezher her ne kadar Kurdistan gazetesinin 1899'da yayımlanan 18 (on sekiz) sayısının da Ankara'daki Millî Kütüphane'de bulunduğunu yazarsa da (84) bu konuda verdiği kaynağın görebildiğim daha sonraki bir baskısında bu gazetenin 18. (on sekizinci) sayısının bulunduğu belirtilmektedir. Yani 18 sayısından sonra bir nokta bulunmaktadır ki bu "on sekizinci" demektir. Kısacası, gördüğümüz baskıdan anlaşıldığına göre, Ankara'daki Millî Kütüphane'de Kemal Mezher'in belirttiği gibi Kurdistan'ın 18 (on sekiz) sayısı değil, 18. (onsekizinci) sayısı bulunmaktadır. Bundan

emin olmak için bir dosta Ankara'daki Milli Kütüphane'ye bakmasını rica etmiştim. Baktıktan sonra o da Millî Kütüphane'de Kurdistan gazetesinin sadece bir sayısının (18. sayı) bulunduğunu belirtti. Kemal Mezher'in "1899'da yayımlanan 18 sayısı" ifadesi de yanlıştır çünkü 1899'da Kurdistan gazetesinin 18 (on sekiz) sayısı yayımlanmamıştır. Kurdistan gazetesinin, yayımlanış tarihini bilmediğimiz 10. sayısının 1899'da çıktığı kabul edilse bile 1899 yılı içinde en fazla on bir sayısı yayımlanmış olur çünkü 9. sayısı 1898'de, 21. sayısı ise 1900'de yayımlanmıştır. Kemal Mezher'in, adıgeçen kaynakta 18. (onsekizinci) sayının yayımlanış tarihi olarak verilen 1899 tarihini yanlış olarak 18 (onsekiz) diye anladığı anlaşılıyor.

Cavit Orhan Tütengil de bu gazetenin sadece 18. sayısını görebildiğini yazarken şöyle diyor:

"Kürdistan gazetesinin bizim görebildiğimiz tek sayısı Ankara'da Millî Kütüphanede'dir. Cenevre'de yayınlanmış olan bu 18. sayı 21 Eylül 1315 (1899) tarihlidir." (85)

3-KURDISTAN GAZETESİNDE YAZANLAR

Kurdistan gazetesinin yazılarının büyük bölümünü Mikdad Midhat Bedirhan ile Abdurrahman Bedirhan yazmışlardır.

Gazetede Şam, Mardin, Amed (Diyarbakır), Adana ve Trablusşam'dan gelen bazı takriz (beğeni yazısı) ve mektuplara yer verilmiştir.

Aynı gazetede Ehmedê Xanî'nin Mem û Zîn'inin bazı bölümleri ile Hacı Qadirê Koyî'nin bir şiiri de (üçüncü sayıda) yayımlanmıştır. Mem û Zîn'in burada yayımlanan metinleri, onun bilinen ilk matbu metinleri arasındadırlar.

Bu gazetede, Mikdad Midhat Bedirhan ile Abdurrahman Bedirhan'ın yazılarından başka şu imzalarla bazı şiir ve yazılara rastlanır:

1)**Rauf [Paşa]** (no: 22'de bir mektubu yayımlanmıştır.)

2)**Bir Ciğerhun** (no: 27'de)

3)**Bahriyeli Rıza** (no: 22'de)

Bu kişi, Mısır'daki İttihad ve Terakki şubesinin önde gelenlerinden biridir.

4)Ömer Fevzi (no: 21'de)

5)Lawê Şêx E. Fetah (no: 3'te)

Celadet Âli Bedirhan'ın yazdıklarından, bu "Lawê Şêx E. Fetah"ın Emin Âli Bedirhan'ın müstear adı olduğunu öğreniyoruz (86). Emin Âli Bedirhan'ın Lawê Şêx E. Fetah imzasıyla yazdığı ve Kurdistan gazetesinin üçüncü sayısında yayımlanmış olan takrizini Celadet Âli Bedirhan Roja Nû gazetesinde yeniden yayımlamıştır. M. Emin Bozarslan'ın Latin harflerine çevirdiği Kurdistan gazetesindeki metin ile Celadet Bedirhan'ın yayımladığı metin arasında birkaç küçük fark da bulunmaktadır (87).

Aynı takrizin son beyti Hawar dergisinde de yayımlanmıştır (88).

Daha önce de değindiğim gibi, Kurdistan gazetesinde yazısı yayımlananlardan biri Dr. Abdullah Cevdet'tir. Bu konuda önemli bilgiler veren M. Şükrü Hanioglu'nun bu yazılara bir örnek verdiğini (89) de belirtmiştir.

Ona göre, Abdullah Cevdet'in yanısıra İshak Sükûti de Kurdistan gazetesine yazı yazıyordu (90). *"Bu iki lider bir yandan herkesi Osmanlı ol-maya çağıran yazılar yazabildikleri gibi; Abdurrahman Bedirhan'ın ba-zen hassas etnik temalara değinen dergisine (Kurdistan gazetesi kastediliyor-Malmîsanij) de yazmaktan veyahut yazı hazırlamaktan çekinmiyorlardı."* (91) Örneğin İshak Sükûti, Osmanlı gazetesinin 1 Kanun-i sani 1900'da çıkan 51. sayısında yayımlanmış olan "Arnavutlar ve Kürtler" başlıklı makalesini ilk olarak Kurdistan gazetesi için (92) hazırlamıştı (93). Nitekim İshak Sükûti'den Kurdistan gazetesine makale yazması talebinde (94) de bulunmuş olan Abdurrahman Bedirhan (95), za-man zaman ona mektup yazmıştır (96).

Dr. İshak Sükûti ölünce, Kurdistan gazetesinin 1902'de yayımlanan 30. sayısında "Ziya-ı Azîm" (Büyük Kayıp) başlığı altında onun ölüm haberi verilmiş, hakkındaki ithamlar hatırlatılarak şöyle denmiştir:

"1500 frank maaşla İtalya Sefareti doktorluğunu kabul etmekle kendi-sini itham etmet isteyen bazı kıskanç kişilerce dahi malumdur ki merhu-mun kabul ettiği o memuriyet, ötedenberi takip ettiği ulusal onur ve hay-siyetine uygun yoluna devam edebilmekten başka bir sebebe dayanmıyordu. Kendisinin daima sefalet içinde yaşaması ve borca batmış olarak vefat etmesi buna pek büyük bir delildir. Kısacası merhum İshak Sükûti cidden ulusumuz için yeri doldurulması güç olan kayıplardandır. O ulus için can verdi, ulus da onun acısını anarken dert ve elem gözyaşları dökmektedir."

4-DİĞER GAZETELERİN KURDİSTAN GAZETESİ HAKKINDA YAZ- DIKLARI

Cavit Orhan Tütengil'in aktardıklarından anlaşılacağı gibi, Kurdistan gazetesinin yayımlandığı dönemde çıkan kimi Osmanlı gazetelerinde zaman zaman bu gazete ile ilgili haberlere yer verilmiştir. Jön Türk hareketinin önderlerinden olan Kürt kökenli iki aydının, Dr. Abdullah Cevdet ve İshak Sükûti'nin denetiminde yayımlanan merkez yayın organı Osmanlı gazetesi, bu gazetelerden biridir. Örneğin Osmanlı gazetesinin 15 Ekim 1898 tarihli 22. sayısında şöyle denmektedir (Osmanlı gazetesinden aktarılan aşağıdaki metinlerin dilini kısmen sadeleştirdim-Malmîsani):

"Bedirhan Paşazadelerden Abdurrahman Bey kardeşimiz Mısır'da kurarak yayımına başladığı Kürdistan gazetesine devam etmek üzere şehrimize gelmiş ve matbaamızda bastırıp 6. ve 7. sayılarını yayımlamıştır." (97)

Osmanlı gazetesinin 1 Aralık 1899 tarihli 49. sayısında da şöyle deniyor:

"... Abdurrahman Bey Cenevre'de iki yıla yakın bir zamandan beri.. Kürdistan adında Kürtçe bir gazete yayımlamakta idi. Bu kere.. vücudu Cenevre'nin pek sert olan kışına tahammül edemeyeceğine.. Cenevre'yi terk ile.. Kahire'ye doğru hareket etmiştir." (98)

Aynı gazetenin 1 Ağustos 1900 tarihli 65. sayısındaki bir "İlân"da da Kurdistan gazetesi hakkında şu bilgiler verilmektedir:

"Bedirhan Paşazade Abdurrahman Bey kardeşimiz gazetesinin yayımı için geçen hafta Londra'ya varmış ise de matbaamızın eksiklikleri tamamlanamadığından Kürdistan'ın yayımı birkaç hafta daha gecikmiştir." (99)

Buradan, Kurdistan gazetesinin İttihad ve Terakki taraftarlarının matbaasında basıldığı anlaşılıyor.

Osmanlı'nın 1 Mayıs 1899'da yayımlanan 35. sayısında "Kürdistan Gazetesi" başlıklı bir yazı vardır (100).

El-Hilâfet gazetesinin 15 Ekim 1900'de yayımlanan 31. sayısında da Kurdistan gazetesinden söz edilmiştir (101).

Celîle Celîl'in verdiği bilgilerden, o dönemin bazı Ermeni gazete ve dergilerinin de Kurdistan gazetesi ve sahibi Abdurrahman hakkında bilgi verdiği anlaşılıyor. Ermenice olan Nurdar (Yeni Yüzyıl) gazetesinin 13 Aralık 1900'da yayımlanan 226. sayısı; Druşak (Bayrak) gazetesinin Ocak 1900'de yayımlanan 1. sayısı ile 1900'de yayımlanan 4. sayısı; Pro

Armenia dergisinin 1900'de yayımlanan 4. sayısı; Anahit dergisinin 1900'de yayımlanan 4-5. sayısı buna örnek verilebilir (102).

5-MASON GAZETELERİNDEN: ÜMMİD

Bu dönemde Bedirhani ailesine mensup diğer bazı kişilerin Mısır'da ve Avrupa'da Jön Türklerle birlikte Abdülhamit yönetimi aleyhine çalıştıklarını da hatırlatalım. Abdurrahman Bedirhan'ın kızkardeşinin subay olan oğlu Fevzi Bey'in de muhalefet saflarına katıldığını ve Kurdistan gazetesinin Türkçe yazıları için Abdurrahman Bedirhan'a yardım ettiğini, onun aynı gazetenin 18. sayısında yer alan şu cümlelerinden anlıyoruz:

"... Böyle bir zamanda mazlum ümmetin bölümlerinin hepsinden çok bilgisizlik ve baskı altında ezdirilmekte olduğunu gördüğüm Kürt kavmini belki biraz uyarırım ümidiyle bir seneden beri Kurdistan adıyla şu Kürtçe gazeteyi yayımlamakta isem de birçok kimseler gazeteme resmi dil olan Türkçe bir bölüm eklemem [gerektiğini] hatırlatıp bildirdiler. İsteklerden dolayı bundan böyle, bu kere ordusunda gördüğü zulümlerden usanmış olarak özgürlük ülkesine sığınmış olan yeğenim Fevzi Bey'in gayretinin katkısıyla acizane gazetemın yarısının Türkçe basılıp yayımlanacağı arz olunur." (103)

Bazı kaynakların Fevzi'yi İttihad ve Terakki'nin Cenevre grubu içinde saydığına (104) daha önce değinmiştik.

Abdurrahman Bedirhan'ın kardeşi Bedirhanzade Osman Paşa'nın da 1900'de Selanik'ten Londra'ya gittiği (105), 1901 yılı başlarında Mısır'da bulunduğu anlaşıyor (106). Londra'da bulunduğu sırada ise Matin gazetesi muhabiri Osman Paşa ile bir röportaj yapmış, bu röportajla ilgili bir haber Ermenilerin Nurdar gazetesinde çıkmış (107), Fransa'da yayımlanan Pro Armenia dergisinde ise bu röportajın tamamı yayımlanmıştır. Pro Armenia bu konuda şöyle yazmıştı:

"Sultan'ın emirlerini yerine getirmiyen ve bir köşede bekliyecek kimse-lerden olmıyan Osman Paşa, Türkiye'den kaçmıştır. Osman Paşa şöyle diyor: 'Yıllardan beri Sultan'ın zulüm ve zorbalığına karşı durmaksızın Kürtlerin ve Ermenilerin işbirliği için çalışma yürütülmüştür.' O, konuşmasını şöyle sürdürür: 'Kürtler ve Ermeniler gizlice silahlanmışlardır, sadece benim dönmemi beklemektedirler. Osmanlı tarihinde görülmemiş bir biçimde Türkiye'ye etkili ve korkunç bir saldırıda bulunacağız. Umudum, Kurdistan'ın Türk devletinin zulüm ve zorbalığından kurtulmasıdır. Öyle bir devlet ki Türkiye'de mutlakıyet yönetimiyle Kürtleri haklarından yoksun

bırakmak ve onları sadece kendi çıkarları için kullanmak ister." (108)

Sultan Hamid'in başmabeynciliğini de yapmış olan (109) Osman Paşa, kardeşi Hüseyin Kenan Paşa ile birlikte daha 1878'de Botan'da bir ayaklanmaya önderlik etmişti (110). 1906'da ise o Trablusgarp'te sürgünde idi (111).

Bedirhanzadelerden Mahmud ise 1900 yılı başlarında Cenevre'de kurulan Şefk-i İttihad adındaki örgütün kurucuları arasında idi (112). "Cemiyet-i Fesadiye"nin amaçlarına hizmet ettiği gerekçesiyle, Şam'da bulunan Bedirhanpaşazâde Mahmud Bey ve Halep'te tutuklu bulunan oğlu Salih Avni Bey hakkında 1902'de kovuşturma yapıldığı anlaşıyor (113). Mahmud Bey'i 1906'da Şam'da tutuklu olarak görüyoruz (114).

Dr. Şükrü Hanioglu'nun yazdığına göre, Bedirhanilerin o dönemdeki faaliyetlerine Osmanlı yönetiminin duyduğu tepki ile ilgili belgeler Başbakanlık Arşivi-Babıali Evrak Odası/Hariciye Gelen, 159-5/15, 2907'de bulunmaktadır (115).

Abdurrahman Bedirhan, Kurdistan gazetesini Londra'da yayımladığı günlerde Bedirhani ailesine mensup bir diğer Kürt, M. Salih Bey Bedirhan da Kahire'de Ümmid adında bir gazete yayımlamıştır. Burada bu gazete üzerinde de durmakta yarar var (M. Salih Bedirhan hakkında daha fazla bilgi için bak. Ek-VI).

Ümmid gazetesinin benim görebildiğim sayısı, 1 Eylül 1900 (6 Cemâziyel evvel 1318)'de yayımlanmış olan ikinci sayıdır. Kurdistan gazetesinin 24. sayısı da aynı tarihte Londra'da yayımlanmıştır.

Dört sayfalık olan Ümmid'in ikinci sayısının ilk sayfasının üst bölümünde şunlar yazılıdır (parantez içindeki açıklamalar bana aittir-Malmîsanij):

ÜMMİD

On beş günde bir kere neşrolunur

Enîn-i milleti isma'a hadim siyasî gazetedir (Milletin iniltilerini duyurmaya hizmet eden siyasi gazetedir)

Pazar 6 Cemâziyel evvel 1318/1 Sebtembr (Eylül) 1900 şarkî

Abone bedeli: Dahil için otuz kuruş, haric için on frank

Ümmid gazetesi menafi-i mülk ve millete hadim Arabça makalâtı da kabul eder

Sahib ve muharriiri: **Bedirhan Paşazade Muhammed Salih**

Adresi:

Mısır

Ümmid Gazetesi Sahibi M. Salih Bey Bedirhan

Adres ayrıca Latin harfleriyle şöyle yazılmıştır:

UMMID

M. Saleh Bey Baderkhan

Gazetenin ikinci sayısındaki yazıların başlıkları şunlardır:

-Jübiliye Yâdigar Yahut Utanmıyan Kimdir?

-Ehâdîs-i Nebevîye

-Hitâb-ı Mûr Be Süleyman

-El-Kavlu'l-Hak

-Beyanü'l-Hak

Bu yazılardan "El-Kavlu'l-Hak" başlıklı olanı Arapça, diğerleri Türkçedir. Bu sayıda Kürtçe yazı bulunmamakla birlikte, bazı kaynaklar bu gazetenin "Kürtçe-Arapça" olduğunu yazarlar (116) ki bu durumda Ümmid bildiğimiz ilk Kürtçe mason gazetesi sayılabilir.

Son yazı "Ebûlberekat" imzasıyla yazılmıştır. Yazar, bu yazının sonunda, gelecek sayılarda Abdülhamit'in haksızlıklarını özellikle Kürtlere anlatacağını belirtmektedir.

Bu sayının ilk yazısında da Abdülhamit'in sözü geçerli taraftarlarından olan [Şeyh] Ebûlhüda'ya çatılmakta ve "rezil" diye nitelendirilmektedir. Kurdistan gazetesinin bazı sayılarında da (örneğin 6. ve 7. sayılarda) keza Ebûlhüda'dan yakınılmakta, "Çingene soylu" diye nitelendirilmektedir.

İlginç olan şu ki Ümmid ve Kurdistan gazeteleri birbirinden hiç sözetmemektedirler.

Ümmid'in elimdeki fotokopisinden anlaşıldığına göre bu bir mason gazetesidir. Çünkü gazetenin üst köşesinde masonluğun amblemi bulunmaktadır. Buna göre, M. Salih Bedirhan'ın mason olduğunu söylemek mümkündür. O dönemde masonlar açık biçimde politik faaliyet yürütmektedirler (117). Aynı dönemde Jön Türkler ile masonlar arasında sıkı ilişkiler bulunduğu gibi (118) İttihad ve Terakki mensubu olan birçok mason da vardı. Hatta bazı araştırmacılara göre "İttihad ve Terakki masonlukla bütünleşmiş"ti (119). Örneğin, daha sonra genel merkeze dönüşecek olan Selanik'teki İttihad ve Terakki Cemiyeti (yerel adıyla Osmanlı Hürriyet Cemiyeti)'nin Heyet-i Âliyesi'ne (Yüce Kurulu'na) mensup on üyesinden dokuzu (1906'da) masondu (120).

Ümmid'de yeralan ve muhtemelen M. Salih Bedirhan'a ait olan "Hitâb-ı Mûr Be Süleyman" (Karıncanın Süleyman'a Hitabı) başlıklı manzumeyi Latin harflerine çevirerek aktarıyorum:

HİTÂB-İ MÛR BE SÛLEYMAN

Merd-i hakbîn olmayan nâdâna etmem serfûrû
Derd ile kan ağlarım dermâna etmem serfûrû
Ben ol ulüvv bûtperest üftâdeyim herhâlde
Minnetim Allaha'dır şeytana etmem serfûrû
Gûşegîr-i genc-i istiğnayım istikbâl için
Mûcib-i ikbâl olan dâmâna etmem serfûrû
Dikkat et karşındaki Osmanlının etvârına
Kahraman evlâdıyım şîrana etmem serfûrû
Nân için sanma medâra eylerim nâehle ben
Gerçi bizâdım fakat sultana etmem serfûrû
Vakt olur ki her taraftan ceyş-i gam savlet eder
Ben yine imdâd için devrâna etmem serfûrû
Mâ-hasal mahvım mukarrer olduğun bilsem kasem
İzzet-i nefsim yolunda câna etmem serfûrû

bizâd: zahiresiz, azıksız

bûtperest: puta tapan, putperest

ceyş-i gam: gam ordusu

dâmân: etek

etvâr: tavırlar, hal ve hareketler

genc-i istiğna: tokgözlülük hazinesi

gûşegir: bir köşeye çekilen

istikbâl: gelecek zaman

kasem: yemin, and

mâ-hasal: netice

medâr: bir şeyin döneceği, etrafında dönülen nokta

merd-i hakbîn: hakkı gören kişi, hak verici kişi

mûcib-i ikbâl: bahta sebep olan, talih getiren

mukarrer: kararlaştırılmış

mûr: karınca

nâdân: cahil

nâehl: ehil olmayan, ehliyetsiz

nân: ekmek

ol: o

savlet: şiddetli hücum, saldırma

serfûrû: başeğme

ulüvv: yücelik, yükseklik, büyüklük

üftâde: düşmüş, düşkün, çaresiz

vakt: vakit

Bu manzume, Emir Bedirhan adlı kitapta da yer almaktadır fakat her iki metin arasında bazı farklar bulunmaktadır. Bu nedenle Emir Bedirhan kitabındaki metni de Latin harflerine çevirerek buraya alırken iki metinde farklı olan bölümlerin altını çizdim,

SULTAN ABDÜLHAMİD-İ SÂNİ'YE YADİGÂR OLSUN

Merd-i hakbîn olmayan nâdâna etmem serfûrû
Derd ile kan ağlarım dermâna etmem serfûrû
Ben ol ulviyyetperest üftâdeyim herhâlde
Minnetim Allaha'dır Sultan'a etmem serfûrû
Bak şu karşında duran Kürdoğlunun etvârına
Bedirhan evlâdıyım şîrana etmem serfûrû
Nân için sanma imdâd eylerim nâehle ben
Gerçi bizâdım velî sultana etmem serfûrû
Dem olur kim her taraftan ceş-i gam savlet eder
Ben yine imdâd için devrâna etmem serfûrû
Mâ-hasal mahvım mukarrer olduğun bilsem bile
İzzet-i nefsim yolunda câna etmem serfûrû

Görüldüğü gibi her iki metin arasında şu farklar bulunmaktadır:

1-Herşeyden önce Emir Bedirhan kitabında ve Ümmid'de yayımlanan metinlerin başlıkları farklıdır.

2-Ümmid'deki sözkonusu metinde bulunan 5. ve 6. mısralar, Emir Bedirhan kitabındaki metinde bulunmamaktadır.

3-Ümmid'deki "*Dikkat et karşındaki Osmanlının etvârına*" mısraı, Emir Bedirhan'daki metinde "*Bak şu karşında duran Kürdoğlunun etvârına*" biçimindedir.

4-Ümmid gazetesindeki metinde geçen "ulüvv bütperest", "şeytana", "kahraman", "medâra", "fakat", "vakt", "ki", "kasem" sözcüklerinin yerine, Emir Bedirhan kitabındaki metinde sırasıyla "ulviyyetperest", "Sultan'a", "Bedirhan", "imdâd", "velî", "dem", "kim", "bile" sözcükleri bulunmaktadır.

dem: zaman, an

kim: ki

ulviyyetperest: yüceliksever, yüksekliği seven

velî: fakat

« احادیث نبویه »

اینها یا نصر الله هذه الامة بضمة نهما

« قسانی »

مألی

حق تمال حضرت نری بولمتی ضعتا سبانه نصر تباب ایدیه چکدر

انا مع المظلوم حتى يرادي اليه الحق

« لیلیس »

مألی

یر مظلوم حقونه واصل اولجه به ندر بن اونکله تم

ایها الناس لا یقبل الله صلاة امام جائر

« قسانی »

مألی

ایها الناس حق تمال حضرت نری امام جائرک - بادشاه ظالمک -

نقازینی قبول افتر

جی می ترعون عن ذکر القاجر حکوه بیدره الناس

« وولیران »

مألی

فاجرک ذکرندن - یعنی مهابتی یوز نه اور مقدرت چنه وقته قدر
نیکنه چکسکر عاقلک اوله برآدمدن - تحذرو - بنیظ اولد - چون هر حرکتی
اعلان ایدیکر *

شیرکم المدافع عن عشرته عالم باثم

« لای دادر »

مألی

الکثیر بکر حاجز قالیجه به ندر عشرتی - منسوب اولدینی قومی
هدانسه ایدندر *

دوروا مع کتاب الله ایها دار

« قسانی »

مألی

کتاب الله هرته نبی امر ایدرسه اکا تابع اولرک *

ذرو المرائی فان المرائی لا تشفع له

« لیس »

مألی

وایکاری ترک ایدیکر قریبان دبا کاره شفاعت اینیم *

سیکون بهمدی ساطانی فاغروه

« لیلیس »

مألی

بندن مسکره بر بادشاه اوله جی - که آتی غزا ایدیکر - - یعنی علیه

قیام ایدیکر -

شرار العلماء الذين يأثرون الامراء

« قیزیار »

عالمک شریری امرایه یا ناشاندو - - یعنی بادشا هرلردن استغاده

الماله اناره فانی ایدن وخلاف شریعت حاللرینه سکرک ایدن علما در -

الظلمه واعوانهم في النار

« لیلیس »

مألی

ظلم وعونه می آتشده در -

في الجحمة رحمة ولي القرة عذاب

« لیلیس »

مألی

القاق وانجاد ده رحمت اولدینی کچی حکم شده دده عذاب

ومشقت وارد دین

« خطاب دور سلیمان »

مرد حقین اولیان نادانه اینیم سرفرو

دوره ایله فان آغلارم دومانه اینیم سرفرو

بن اوله نلو بیرست افتاده بهم حاله

منتم الاله در سلطانیه اینیم سرفرو

کوشه کیر کچ استقام استقبال ایدجون

وجب اقبال اولان دلمانیه اینیم سرفرو

دقت ایت قارشیکده کی عیالنا بیک اطوارینه

قهر سانب اولادیم شیرانه اینیم سرفرو

نان ایدجون صانه مدارا ایلرم نا امله بن

کچه بیز ادم فقط ساطانیه اینیم سرفرو

وقت اولور که هر طرفدن جیش غم صوات ایدر

بن یه امداد ایدجون دورانه اینیم سرفرو

ما حصل بحرمه مقرر اولدین یلسم قسم

عزت قنتم یورمیده جانه اینیم سرفرو

بوتله ده اکتفا ایتیموب شمدی ایسه او شخصه مخربك بونجه
حرکات ظالمانه چنگیزانه سنی تقدیر یولنده گویا یکرې بش شسته لك
مدت سلطنتی شرفه شهر آیتبار زینبيله -- یارب قاج غروش آبان ایچون -
افمانی آفتلاسه قالدیسوروز، اوتانلم ۰۰ حیا ایدم لم!! رزالانز حدنی
آشیدی برکه دوشونه لم، ناموسی، شرعی، عینی کوز اوکنه اله ده هر
بریز کندی کندیزی - شاید وارسه - محکمه وجدانزه فارشی محاکمه ایدم
لم ده صکره ده او وجدانك اصدار ایدم چکی حکم اوزدینه حرک ایدم لم و
جلوس شرفه شهر آیتبار، فشکار آیتوروز، قرآن اوقود یوزوز، قرآندن
صکره ده - شرف دینه باقیده چی حال - جالبار الله بر یوزوز، او بوتل
اونیا توروژ، مخدرات مسلمینه دانسلر ایتدیز یوزوز، شمدیه دوشونه
جلك اولورسه ق، کندیز ایچون، زوجندن اویش بونجه دولرک، باباسندن
اویش ییمرک، اولاد ندن اویش بدیخت بدر ومدارک، برادر بدیخت
اویش یکس هشیره لرك کریمه ناسانه لرندن، فریاد دلمر نانه لرندن
کوزل برواسطه طرب بوله یله چکیز، نه بدیخت مخلوق، نه کوز من
اوکنده دوران ایدن بو حالات جگر سوزانابه فارشی اظهار مسرت ایتک
وبوقاشک موقع اصیلچی اولات، بر غدارک شرفه شهر آیتبار ترتیب
ایتک دناشی ارتکابه نازل ایدم یوزوز

آیاخو، بیدکان غنات و سرتکبان هر، مذات آمین طالم اولم یوزوز
فشکار آیتله اعلان و مذهبوب اولم چیمزه، محتاج مدد اولان ابناسیه
دینارک، مشرف خراب اولان و طنزک حایه و صیانتی یولنده قائلر شتمینه رفتن
ناصر مظلوم اولم یوزوز، ایتله عالم انسانینه فارشی فخر و مباحات ایتسه
که ده خراب اولم؟ سر کشفات اولان بربرده قرآن، عظیم الشانی
اوتوبوب عالی کدیمزه کولدره چکیمزه (واللهین انخذوا آیات الله هزوا... الخ)
امر جلیل محمدانسی، مقام عالیجه آتم و ککناهار اولم چیمزه
او قرآن عظیم الشانی جامه مرده دینارک، دیندا شارمرک، و طنزک، و ملند
اشارمرک، معافظه و صیانتی فکر خدایندله ابناء و ملنک تحریک حسیات
دیندارانه لری یولنده اوقوشه ق هر، یکی جهانه یله موجب سعادت غمز
اوزم؟ مذات ارجنده، فلاکت ورطه لرنده، و هو نادره لک ککمه، و لک دینم
برزمانده رقص التکله هر درلو حس انسانیدن مجسره و منزه اولم یوزوز
بی توغزه کوسره جلك یرده اغلاهی حق یولنده شمشیر بدست اولم یوزوز
حاله مرده و فصلره اوچوز سنه دن بری انحطاطه یوز طونان خورشیدشان
ایتک تکرار شوقه خدمت و بوجها دمرله اسلافزه لایق خیر
حزه فارشی اثبات و اعلان ایتسه که خالق و مخلوق
..... لکن هیات [

بایکور لکری خلقه اکلاتدق، بوتکله نه ویاکار، نه منفعت پرست
ایله یوزوز خلقه کوسر دک، واسفا، که ینه اوتاندق .
یوزوز، اوزلر الناس قدر منازلم، یوزوشکن، اغلینک کندی کی
دون الطیاع بر مخلوقه یار اولم مبه جقاری یلدیکندن، ابیانی اغلیه
حایه شان و او اسلاف هر برینه بر موقع عتسای احراز ایتدیز
و ایتدیز کدن صکره ده کیمینک واسطه رشوق، کیمینک واسطه سلطنتی
اوقای کی دناشیری ارتکاب ایدن بوله بر بادشاه غاصبه الامردن،
یوزوزدن اوتاندیزین، کوزلری بویان حرص وطمعه قایلر رفتن
اواز مرک جیمدنی قدر (باخلیق)، (یا امیر المؤمنین) دیه رک مایقیر
نه باشلا سله - یله یله - کندی کندیزی الله اتقی ایستمدک، بوندن
ده اوتاندق

آواره سلاح دهشتار یله برون دنیای زبون منطوقی ایدن مشلمانک
مطرح انظار ی اولات مقام خلافتی، اجدادک - تأدبا او یله دیک
ایجاب ایدر - میلور نلرجه مسلمانک قایلر تأسیس ایدم یله لاری مقام
مخالصه سلطنتی، ابوالمسدا و امثالی ارازک لغشانی مسمار لغته تنزیل
ایدن و اخلاقسزانی اثری اولورق، بوکی اجلافه حایه کارانه معیاتی
یوزوزدن نیمه خاندانلری پردوش رسوا ایلیان و بوحر کاتبه کندی اجدادنی
یوله کندینک اولور اولان انسانیدن محجوب ایدن برآمده میافتر
یولنده مقاصدنه آت اوقاله وطنسد اشلمری، دیندا شارمرسه اصرار
یافتکدن تحاشی ایتدیک، ینه اوتاندق

یوزوز بو حالک تا ایزی، مظالم و خیانت جاریه نلک نصیبی ایله برچوق
نایمعیاب حیات متنبه اولدی؟ سالک اولم قاری طریق خسلالک خرابه
وادی اولدینی اکلاهی، وطند اشرارینی دیندا شارینی بویولدن
شماروب ده شهراه سعاده اسلاک فکر مقدسیه میدان مناصحه، ینه اندی
امر خاطرله مدنی مظالمی ایجاد ده بر مهارت قوق الهاده
اشکیمه سنه حیدرانه کوکس کردی
یولندلرک حصول مقصده کافی
استداده، باشلا دیسه براهه
طبیعتله اکتفا ایتیموب

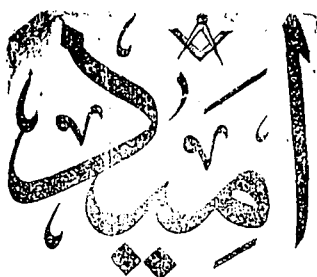
ابونه بدست

داخل ایچون اوتوز غروش

خارج ایچون اون فراتی

آمید غزنه سی منافع ملک و ملت

خادم مریمه مقالان ده قیبول ایدر

UMMID

(اون بش کونده برکزه نشر اولنور)

صاحب و محرر: بدرخان اش

زاده محمد صالح

آدره: بی

مصر: آید غزنه سی ساحه

م: صالح بك بدرخان

Adresse (UMMID)

M. SALEH BEY BADERKHAN

سپتمبر ۱۹۰۰ شری

نمبر ۱۰۰۰ این ماهی اسبانه خادم سیاهی غزنه ده در

بازار: ۴ جماد اول ۱۳۱۸

زویلیه به یادگار

یاخورد

اوتانلیان کیدر

برایکی آیدناری هوکون بر غزنه ده زویلیه یادکاری اوله رن فلان
 والی شونی ایدر، فلان، متصرف، رونی ایستاده، غزنه الحید ده ایستاده،
 برداراقنون تأسیس ایندی، شواله سی، براولدی، مفره دونار باقارون،
 کور پرز که بر اعلان نه ایش، عبد الحیدر بکری بشی سنه در،
 می شرفه بر شهر آیین ترتیب اولنور، قرآلوقونه جن، اندک صکره
 ده بیرالر شرابار اچیله جک، جالغیلر جالدریله جن، دانسار ایدیله
 جک، الحاصل اسلامیت شرفه، انسانیت نامنه باشمیبه جن رزائلر،
 مادامکه بزده ده عثمانیاسق شرفی وارد وارشرفه حائزینله متغیر
 عثمانلی بادشاهنک زویله می شرفه بر یادگار برافق بزده وظیفه مجبوره
 مزاولدی، لیکن بادشاهنک رتبه ونشانته، معاش واحسانه طمعز اولد
 یفندن بر وسیله ایله، لازمه حبیته اتباعاً بوساطتک شو بکری بش سنه
 لک مدت سلطنتده کی حرکات واجرا آتتی شورابه دوج ونشر انشکله
 کندینسی ارشاد ویدنا شار مزی ایقظ ایتک ایستدک:

شمعی دوشونه لم، حق سلطنت کیمک ایدر؟ "سلطان مراد
 خامس" حضرتلرینک دکلی ایدر؟ او، مصر، او، مظلوم بادشاهز نخته
 جالس ایدر ایتتر، عبد الحمید اندمز حقوقی غضب ایچون ا،
 یوزسورمدک اباق برافدی، روسیه، قاردر اشد،

وتبصرا ایدر، رکدن او ییچاره مظالم
 وکیل اوله رن کریمینک ا،
 خدمت

یا ترک ایدیکر، نیرابن ریاکاره شفاعت ایتیم

بر، جر اغانده مستحکم جیس ایندی، بونکله ده اکتفا ایتیه رک شدن
 شینا فشیما تزید و تشید ایتکله اوشید ذی حیاتک بحوسبتی اواستدل
 بیقه، به حق بر درجه به کتبردی، ایلک خطوه ده کندینسی عطرانک
 اشد غداری او اقله عالم انسانیته تقدیم ایندی، بزولی کوروب ییلدیکر
 حالده کوز بومدی، ظالمه معین اولدی، مظلومی قورناروق دینا،
 انسانیت وظیفه مجبوره مرکز اجرای وظیفه ده تامل ایتدک، الظلمه
 واعرانهم فی النار، حدیث شریفیه نظراً کندینسیه عذاب الی
 دینتین ایتدک،
 مقام معلا سلطنته قطعاً استعفا ایلدین، حالده، مجرد ارتکاب
 خدع و دسائس سایه سنده الله ایدر، بر بادشاهنک، او سرکره وصول
 امنیه سیله یوه فارشی قانون اساسی بی وضع ایتک، تمایس مشورتی تأسیس
 ایتک، مطبوعاته حریت نامه بی ویرمک، ودها بشقه تعالی، ملت، حریر
 وطنه، خادم اوله جنی اجرا آتده، برانق کبی مواعید ده بولند بی حال
 هیچ برینی اجرا ایتیان بولر، بر بادشاهه فارشی حق و فریب طلب وعظائم
 به دینا، ناموسکچور و مکاف اولدینمز حالده سکوتله عجز می،
 عالم انسانیت نظارنده اثبات ایتدک، هم نوزع اولان
 قالمه مجبور ایتدک، اوتار کبی اولدینمز،
 مکه چالشد یغمز حقیق انسانا،
 حیایزدن متغیر، وجد اناد
 اوتانلیان ایسته مدک

6-KURDISTAN GAZETESİ VE II. ABDÜLHAMİT YÖNETİMİ

Abdülhamit yönetimi, Mikdad Midhat Bedirhan'ın Mısır'da Kürtçe olarak yayımladığı Kurdistan gazetesinin özellikle Anadolu eyaletlerine sokulmasını önlemeye çalışıyordu. Dr. Şükrü Hanioglu'nun belirttiğine göre, bu konudaki resmi belgeler Başbakanlık Arşivi'nde Babiali Evrak Odası/Hususi İrade-i Seniye (378-8/101, 1289/14884)'de mevcuttur (121).

Bir yandan İçişleri Bakanlığının Kurdistan gazetesini yasaklıyarak Osmanlı Devleti sınırları içinde dağılmasının önlenmesi için ilgili makamlara genelge göndermesi diğer yandan Osmanlı yöneticilerinin Mikdad Midhat Bedirhan'a haber ileterek gazetenin yayınına son verip İstanbul'a dönmesi aksi takdirde Mısır yöneticilerinden teslim edilmesinin isteneceği ve onların kendisini zorla teslim edeceklerinin bildirilmesi suretiyle tehdit edilmesi (122) üzerine Mikdad Midhat Bedirhan, Kurdistan gazetesinin 4. ve 5. sayılarında Abdülhamit'e açık birer mektup yazarak bu yasağın kaldırılması ricasında bulunmuşsa da gazete üzerindeki baskılar devam etmiştir.

Abdurrahman'ın bu gazeteyi yayımladığı dönemde de baskılar artarak devam etmişse de o uzun süre gazeteyi yayımlamaya devam etmiştir. Örneğin İstanbul'dan Kürdistan'a gitmek isteyen beş kardeşinin yakalanıp kendilerine işkence yapılması üzerine, Abdurrahman, Kürdistan'ın yedinci sayısında şöyle diyordu:

"Kardeşlerimin bu şekilde işkence altında bulundurulmaları, eğer beni İstanbul'a getirtmek ve düşüncelerimden, kararlılığımdan vazgeçirmek amacına yönelik ise, Tanrı'ya andıçerim ki bu önlem, kararlılığımı ve direncimi güçlendirmekten başka bir şeye hizmet etmez.

Aslana darbeler indikçe pençesi şiddetlenir."

Kürdistan gazetesini okuyanlara da ağır baskılara uğruyordu. Diyarbakir'den gönderilen ve Kurdistan gazetesinin 13. sayısında yayınlanan bir mektupta, okuyuculardan Diyarbakir eşrafından Ş. M., Abdurrahman Bedirhan'a hitaben bu konuda şöyle diyordu:

"İki-üç aydan beri Kurdistan gazetesi memleketimize geliyor. Fakat devlet memurları serbestçe okumamızı engelliyorlar; alıyorlar, kimin elinde görürlerse onu hapsedip işkence yapıyorlar..."

Kurdistan gazetesinin Abdurrahman Bedirhan tarafından yeniden Cenevre'de yayımlanması Abdülhamit yönetimini endişelendiriyordu. Hanioglu'nun belirttiğine göre bu endişeler ve gazetenin yayımının önlenmesi ile ilgili belgeler, bu gün İstanbul'da Başbakanlık Arşivi'ndeki şu evrak içinde mevcuttur (123):

- İrâde-i.Hususi, Rebiyülahir 1318 [1900], no: 48-280
- Paris Sefaret'inden-Mabeyn'e, 101/21 Şubat [18]99, Paris [ve Viyana] Sefaret-i Seniyeleriyle Muhaberata Mahsus Defter],
- Başbakanlık Arşivi-Yıldız Esas Evrakı 36/2468/141/XII/1.

Sonraları Kemalistlerin yapacağı gibi, daha o dönemde Kürdistan'la ilgili kitaplar da Osmanlı yönetimince yasaklanıyordu. Şükrü Hanioglu, bu konu ile ilgili belgelerin numarasını da verir (124): Başbakanlık Arşivi-Babiali Evrak Odası/Zaptiye Gelen, 656-21/7. n0: 40.

7-KURDISTAN GAZETESİNİN 17. VE 18. SAYILARI

Paris'teki Biblioth  que national'in Versailles bölümünde, periyodik yayınlar arasında "Kordest  n" adıyla kayıtlı bulunan Kurdistan gazetesinin 17. sayısının bu kütüphanedeki kodu Jo. 9710'dur (125).

Bu sayıda yeralan "Paris'e Muvâsalat" başlıklı, "Osmanlı Gazetesinden Muktebes" manzumenin Abdullah Cevdet'e ait oldu   belirtilir (126).

K  rdestan gazetesinin 18. sayısı ise Ankara'da Milli Kütüphane'de bulunmaktadır. Bunun adıgeçen kütüphanedeki kaydı öyledir: 1962 SC 315. Bu sayının ilk sayfası daha önce Kürtçülük Gerçeği adlı kitapta yayımlanmıştı (127).

Institut kurde de Paris

III)17. SAYININ YAZILARI

KURDISTAN

1315

Heçi vê kaxideki
rêke ji min re
divê ser kaxizi
weha binivise:

Bi Genëve
neclu'l-merhûm
Bedirxan Paşa
Ebdurrehman Beg (128)

Pazde roja de carekê têt nivisandin
cerideya Kurdi ye

Kürdleri tahsil-i ulûm ve fûnûna teşvîk
eder nasayîh ve edebiyat-ı Kürdiyyeyi
hâvi on beş günde bir neşrolunur Kürd-
ce gazetecîdir

Unvan:

Genëve de
Kürdistan Gazetesi
Sahib ve muharriri
Bedirhan Paşazade
Abdurrahman

Her tab'da 2000 nûsha
Kürdistan vûlât-ı izamına
irsal ve vesatetleriyle
kurâ ve kasabâta
neşr ve tamlım
olunacaktır

KURDISTANAdresse:

Rue de Carouge, no: 7, Genève/Suisse

Her car du hezar
cerideya ezê rêkim
Kurdistanê de
belaş bidin xelkê

Gazetenin mesleğine muvafık
Arabça, Türkçe, Farisice mektublar
Kürdçeye bittercûme neşrolunur

Kürdistan haricinde her
yer içün senelik abone
bedeli 80 kuruştur
Kürdistan dahilinde
hususî isteyenlere
meccanen gönderilir

Roja pêncşenbe 8 Rebi'ul-axir, sene 1317-Fı 15 Ağustos, sene 1315 [1899] (129)

Nav cerideyên berê de min ji we re nivîsî ku wek cerida min gelek
cerideyên Turkî ji hene ku li hîre, li Misrê û li hin welatên di derdi-
kevin. Ev cerideyên ha hemî ser se'adeta milletê (130) dixebitin (131).
Casûsên 'Ebdulhemîd [di] destê kê [de] wan cerida bibînîn hebs dikin,
nefî dikin, davêjin (132) behrê, bê nam û nîşan dikin lakin 'Ebdul-
hemîd bi hinde zilma xwe, bi hinde istibdad û şewketa xwe dişa ni-
kare xelebe bike. Waqî'a ew mirovên (mirûvên) [ku li] ser îstiqbala
milletê dixebitin (133) 'aciz in, feqîr in, ze'îf in lakin musteqîm in,
heq [di] destê wan de ye, lewma 'Ebdulhemîd nikare wan xelas bike.
Însan navê bin destê padîşahê zalim bisekine. Însan ji padîşahê za-
lim direve, 'ele'l-xusûs wekî sahibxîret û hemîyet be. 'Ebdulhemîd
hinde pera dide casûsên xwe, zihna xwe her li ifnayê mirovên xîret,
dişa nikare muweffeq bibe (134). Hetta bî'l-'eks her roj ev muruwwet-
mendan (135) tezayud dikin.

Em hemî dîzanin ku li (136) hemî şû'beyên hukûmeta me de sefalet, perîşanî gelek zêde ye. 'Esker birçî ye, tazî ye. 'Ebdulhemîd me'aşên gelek zêde dide muşîra, dide paşaya lakin zabîtên **kiçik**, 'esker ji bêperetîyê gelek jar û reben in. Min bihîst ku li Îşqodreyê zabîtekî namê wî Fûad Beg ji perîşaniya 'eskerê xwe gelek muteessir bî, çû nik muşîr gili kir, lewazîmatên 'eskerî ji muşîr xwest. Lakin muşîr warîdatên 'eskerî nivî ew dixwe, nivî rêdike Xunkar, lewma şikata zabîtî îstima' nekir. Lakin Fûad Begî ew sefaleta [ku] ji rûyê (137) ihtîkar û îrtikaba muşîr tewellud dike tehemmul nekir, lewma teleba xwe de îsrar kir. Muşîr ji vê xîreta zabîtî gelek 'enirî, lewma wî wî hebs bike lakin efradê me'iyeta wî ji şefqet û xîreta wî gelek mutehessîs û muteşekkîr bîn lewma bi'l-ittîfaq zabîtên xwe muhaseze kirin, dest avêtin çeka. Muşîr wî wan hemîya hebs bike lakin ew jî gelek bîn, bi şiddet mudafe'e kirin. Muşîr tîrsa ku ew 'îsyana 'eskerî te'emmum bike, niyet kiribî ku 'eskerî rêke ser 'eskerê bin destê wî zabîtî û bi quwweta tabûrek dî, tabûra bin destê binbaşî de îtlaf bike. Lakin muşîr tîrsa ku ew 'eskerê [ku] rêke jî [bi] wanê dî re ittîfaq bike. Çûnkî dîzanî ku ew [bi] xwe zalim e û divê bi zîlma xwe heqîyê îbtal bike, lewma nikarî wê tedbîra (138) xwe îcra bike. Lewma ji ceza wan hemîya serf kir, niho niyeta wî, divê paş çend zemanekî yek û yek zabîtî [bi] tabûra wî ve heryekî [bi] derekê ve nefî û teb'îd bike. Lakin 'Ebdulhemîd xelet e û muweffeq nabe çûnkî yên [ku] de'way[a] 'edalet[ê] dikin ne yek e ne dudû ye, ne tabûrek e ne du tabûr in; hemî millet e. Xeyrî çend hezar casûsên wî hemî jê ne razî ne, hemî jê muteneffîr û muşteki ne. Çûnkî insan hej zîlmê nake, çûnkî muhtacê 'edalet e.

Îro [di] dewleta me de, çiqas xirabî mumkin e hemî îcra dibin.

adab (Pirraniya kelîma "edeb"ê ye): 1)terbîye, şerm 2)ûsul, qaîde

bab: bav

bi'l-'eks: bi 'eksê vî/vê

bi'l-ittîfaq: hemî pêk ve, hemî bi hev re, bi ittîfaq, bi tîfaq, bi yekdengî

bi't-teb' (bi'l-teb): helbet, béguman, bêşik

bîn: bûn

cem'en: li ser hev

cerîde: rojname, gazete

çiftçi: cotkar, cûtyar

çîku: ji ber ku, lewra, çûnkî, çimkî

dî: din

efrad (Pirraniya kelîma "ferd"ê ye): 1)kes 2)esker, neferat

'ele'l-xusûs: bi taybetî, hela, tew

emel: hêvî, daxwaz

emîn: bawer

etwar (Pirraniya kelîma "tewr"ê ye): tevger, rabûn û rûniştin

Freng: Ewropî

haj: hay jî

hasil: bi gotineke kurt, bi kurtî

hasilî: bi gotineke kurt, bi kurtî

hej: hez jî

hemîyet: şeref û heysiyeta millî

hewqas: hinde, ewende, ewqas, ewqa, weqa

* * *

Wekî em zarokî [bi] terbiye bibînin, em hukmî dikin ku bab û diya wî zarokî mirovên [bi] terbiye ne. Wekî em me'iyeta mirovekî sahibexlaq bibînin, em hukmî dikin ku efendiyê wî me'iyetî mirovekî qenc e. De vêca wekî me milletek bêexlaq dît (139), tebî'î divê em hukmî bikin ku sebeba (140) wî halî reîsê wê hukûmetê (141) ye. Hingê 'Ebdulhemîd hatî ser textî, eve bîst û sê sal e bêexlaqîya milletê hatîye wî halî ku tu mirovên sahibhemîyet nikare bibîne (142). 'Ebdulhemîd, qasê [ku ji] destê wî têt pera ji milletê vêk dide, millet ji birça dinale, millet tazî maye. Keçên Misilmana cawekî nabînin setrê 'ewret bikin. Dewlemendên me ji yekcar Misilmanî berdane, etwarên Frenga teqlîd dikin. Adabê Îslamî metrûk maye. Gelo sebeba van hala kî ye? Mu'eyyînê (?) vê hukûmetê, vê milletê kî ye? Ew e, ye'nî 'Ebdulhemîd e. Heta ev ho ye, mitribên dor Xunkar her wê sefahet û îrtikaba xwe de dewam bikin. Çiku efendiyê wan ji [di] wî halî de ye, nikare me'iyeta xwe îslah bikî. Ne (143) xelqên sera xwe de lakin

heyv: meh

hingê: ji dema ...

ho: hûlê, holê, welê, wilo, weha, wiha, we, wa, wer, wisan, wisa, wergî, wirg, wanî, hanî, ahanî, bi vî awayî

hukmî kirin: diyarkirina fikr an qerarekê

hûlê: ho, holê, welê, wilo, weha, wiha, we, wa, wer, wisan, wisa, wergî, wirg, wanî, hanî, ahanî, bi vî awayî

istibdad: despotîzm

îbriqdar: Di serayan de dema ku kesekî mezin dest û rûyê xwe dişuşt, yekî bi misînê av li destên wî dikir, ji wî kesê ku bi karê misînê ve mijûl dibû re "îbriqdar" dihat gotin. (**îbriq:** misîn)

îcra bûn: bi cî hatin, çebûn

îcra kirin: bi cî anîn

îfna: tune kirin, qut kirin, qedandin

îhtîkar: Erzan kirrin û bi buha firotina tiştên zarûrî yên wek xwarin û vexwarinê.

întisab kirin: 1) mensûb bûn 2) bi cîkî ve hatin girêdan

îrtikab: 1) bertil xwarin, ruşwet xwarin 2) xirabî kirin

îslah kirin: başkirin

îstima' kirin: guhdarî kirin

îşqodre (îşkodra): Bajarekî Arnawudistanê ye. Navê wê bi zimanê Arnawudi Shkoder, bi Îtalî Scutari ye.

îtlaf kirin: 1) telef kirin, mehf kirin, kuştin 2) pîrr îsraf kirin 3) xirab kirin

ji birça: ji birçîna, ji birçîbûnê

kîçîk: biçûk, piçûk, qicik, qîçîk, çûk

kiribî: kiribû

kîşk: kîjan, kîjik

lewazîmat: [Di eskertiyê de] kînc, ardû û tiştên cengê (şerrî)

lewma: loma

me'iyet: kesê ku di bin emrê yekî (yan ji meqamekî) de be

menal: serwet, dewlemendî

menbe': kanî, çavî, serkanî

metrûk: terk kirin

mu'eyyîn: yê ku tayîn dike, yê ku diyar dike, yê ku nişan dide

çiqas me'mûrên me hene ekser exlaqê Xunkarê xwe de ne. Hemî diziyê dîkin, hemî qenc dixwin, qenc dixwin, qenc vedixwin, qenc werdigrin. Hemî sefahetê dîkin, menbe'a waridata wan jî milleta (144) reben e. Diz şev diziyê dîkin, me'mûrên 'Ebdulhemîd roj diziyê dîkin. Çûnkî izna xwe jî Xunkar standine, jî kesî natirsin. Hasil 'Ebdulhemîd [bi] me'mûrên xwe ve ser vê milletê bela ye. Daîma mal û menalê vê milletê jê distine. Xezîneyên xwe tijî (145) dike. Milleta reben şev û roj dixebite (146), dişuxule (147), hemî quwwet (148) û iqtidara xwe serf dike. Bab, şûna zaroyê xwe rêke mektebê, wek Xudê û Pêxember emr kirî te'lîm û terbiye bike, [bi] xwe re dibe ber cot (149), çûnkî quwweta wî tenê têrê nake. Ew [bi] jin û zaroyên xwe ve dixebite (150) ta hirs û teme'a Xunkar û 'eweneyên wî re xidmet bike. Xeyrî vê belayê çiftçiyên me jî dexlên xwe jî ne emîn in. Gelek cara eşqiya te'dib nabin, çûnkî me'mûrên hukûmetê [bi] xebaseta xwe ve meşxûl in, ew [bi] xwe jî şeqî ne. Hasilî jî her kenara milleta reben nav şeqiya de maye, jî her kenara bela dibare. Hewqas mîlyon nîfûs perîşan dibin, sebeba vê belayê jî hemî yek mirov e!..

-
- mu'in:** alîkar
mukellef e: divê ku bike
muruwwetmend: 1) Kesê ku jî qencyê hez dike, xwedî wîcdan 2) comerd, destvekirî, çavtêr
musteqîm: rast
muşîr: maresal
muteessir bî: 1) xemgîn bû 2) di bin tesîrê de ma
muşteki: kesê ku gili dike
muteneffîr: kesê ku nefret dike
muteshakkîr: sipasdar, kesê ku sipas dike, kesê ku qedrê qencyê dizane
nam: nav
navê: naxwaze
nefi bûn: sirgûn bûn, hatin sirgûnkirin
nefi kirin: sirgûn kirin
niho: niha, nûke, nika, anika, vêgavê, vêga
nik: cem, rex, ba, hinda
piçikî: piçekî, piçki, hinekî, çiçkî, qîçki
reis: serek, serok
ruşwet: bertil, werd
sahibexlaq: xwediehlaq, kesê bi ehlaq
sahibhemîyet: xwedihemîyet, kesê ku xwedî şeref û heysiyeta millî ye
sahibxîret: xwedixîret, kesê bi xîret
sefahet: 1) ji kêf û zewqê pirr hezkirin 2) bêaqilî 3) destbelav
sera: seray
serf kirin: 1) guhartin, guherandin, wergerandin 2) xerc kirin
setrê 'ewret: veşartina (nixamtina/nixaftina) çiyên heyayê (çiyên ku divê neyên xuyakirin)
sîh: sî (30)
şefqet: dîlovani, mihribani
şeqî (Pirraniya vê kelimeyê "eşqiya" ye.): rêbirr, heydûd
şewket: mezinahî, hêz, 'ezamet; heybet
şikar: gili, şikayet
şû'be: 1) qîsim 2) şax
teb'îd kirin: bi dûr xistin, sirgûnî çiyekî dûr kirin

* * *

Ez piçikî (151) behsa halê sera Xunkar bikim: [Di] sera Xunkar de wek hemî seraya xidmetkarên Xunkar hene. Hinek mirov întisab[î] wan xidmetkara dikan. Mesela mirovek dibe ehbabê îbriqdar. Paşê ew mirov tişteki (152) dinivîse, dibêje filan efendî hej Xunkar nake. Îbriqdar wê kaxizê diçe dide Xunkar. 'Ebdulhemîd ser vê xeberê gelek pera dide mirovê xwe û yê [ku] ew kaxiz nivîs[îye], dike mutesserrif an walî. Û ew kaxiz derheqê kê de be, wî nefî dike. Ewê nefî dibe, haj tişteki tunîne. Sebeba nivîsa xwe nizane. Reben perîşan dibe, jin û zaroyên wî sefîl dibin, diya wî jî qehra telef dibe. Xunkar wan hala hemiya dibihîse, tu car merhemet nake. Ew mirovê [ku] jî wî rûyî bî me'mûr, bî't-teb'î mirovek zalim û xebis e. Lewma (153) biçe ku, ewwel û axir niyeta wî ew e ku xelqê bin destê xwe de bî (154) ruşweta bişêline. Ew mirovê ser me'mûriyeta xwe iftirak li mirovekî kiri, 'aîla wî perîşan kiri, mu'inê tu merhemetê, tu şefqetê nake. Lewma biçe kişk welatî nîyeta wî ne xidmet e, xeyrê vêkdana perê nahelal tu emelê nake. Xunkar wan hala dizane, dilê wî jî ne [bî] milletê ve ye, meqseda wî muhazeza ruhê wî ye. Me'mûrek mesela heyvê deh hezar quruşa distîne, muqabilî wan pera ew me'mûr mukellef e ku gelek xidmetê wî welatî ifa bike lakin xidmetê nake û xeyrê me'aşê resmî her heyv bîst si hezar quruşa jî ruşwet distîne. Hasil cem'en (155) heyvê sih çil hezar quruşa distîne. Ev pere hemî jî piştî (156) milletê hildibe û millet [di] destê wan me'mûrên şeçî [de] zar û esîr e.

te'dîb bûn: 1) bî edeb bûn 2) ceza xwarin, ceza xwe dîtin

te'emmum kirin: bigîştî bûn, 'umûmî bûn, gelemper bûn

teleb: daxwaz

teme: çavbirçîî, tênebûn

tewellud kirin: peyda bûn, zayîn

tezayud kirin: pîrr bûn, zehf bûn, zêde bûn, mîşe bûn

tîrsa: tîrsiya

vî: viya, xwest

vêca: vê carê, îcar

vêk dan: pêk dan, civandin, berhev kirin

waqî'a: herçiqas

wekî: 1) heke, eger, heger 2) dema ku, wexta ku

xebaset: xirabî, bê'eslî, bécinsî, bêehlaqî, alçaxî

xebis: xirab, pis, alçax, bê'esl, bêehlaq

xelas kirin: 1) rizgar kirin, filitandin 2) qedandin

xelebe kirin: zora ... birin, mexlûb kirin

xidmet: xizmet

xidmetkar: xizmetkar

xunkar: mir, padişah

zar: jar

Cerîda 'Usmanlî dêt (157) 'eynen hire derc dikim (158).

**OSMANLI GAZETESİNDEN MUKTEBESDİR:
ECZÂ-YI RA'DİYYÎÂT'DAN**

PARİS'E MUVÂSALAT

Ta'riz edince hakka bîdâd-ı şehryârî (159)
Oldu bize Fransa menfâ-yı ihtiyârî.

Düşdük cüdâ vatandan, lâkin vatan yolunda
Pür cüşdur gönülde sevdâ-yı cânsipârî.

Meczûmumuzdur etmek ahkâm-ı şer'i infâz
Maksûdumuzdur ihyâ bir asr-ı iftihârî.

Etdik fedâ-yı ârâm gadr-ı zemâna karşı
İhzâr kılmak üzre bir şanlı gîrûdârî.

Her lâhza olmuş iken başımızda belâ-rîz
Cânî-i tâcdârın sâtur-i hûn-nisârî

Gördük hayâtı nâçiz meyl-i hayâta ragmen
Ta'kîb eylemekte bir fikr-i hakk medârî.

addeylemek: saymak

ahkâm: hükümler, emirler

ahrâr: özgür olanlar

ârâm: dinlenme, durma

âvâze: yüksek ses

belâ-rîz: bela saçan, bela döken

bîdâd: zulüm, işkence

cânsipârî: can feda edicilik, fedâkârılık

câvid: kalıcı, sonrasız, ebedi

cebr: zor, zorlama

cûş ü hurûş: coşma ve gürültü, taşma

cüdâ: ayrı

demâdem: her zaman, sık sık

eczâ: parçalar, kısımlar

efsûrde: donmuş, donuk

endişe: 1)düşünce 2)kaygı

enîn: inilti, inleme

gadr: 1)hainlik, vefâsızlık 2)zulüm, merhametsizlik 3)haksızlık

gîrûdâr: cenk, savaş, kavga

gûş etmek: dinlemek

hâmûşî: sessizlik

hûn-nisâr: kan saçan

hükûmdârî: hükümdarlık, padişahlık

hüsârân: 1)zarar, ziyan 2)beklenilenin elde edilmemesi yüzünden duyulan

acı, yokluk

iftihâr: 1)övünme, 2)şeref, şan

ihtiyârî: seçimlik, red veya kabulü isteğe bağlı

Eyler bize demâdem telkîn-i rezm ü şiddet
Bin kahr ile vatanda halkın enin ü zârı.

Menfâlarında çoşan şübbân-ı azmî kavmin
Makberlerinde lertzân ecdâd-ı zî-vakarı.

Hüsrânuna emîn ol ey sen ki istiyorsun
Zencirlerle kılmak icrâ-yı hükümdârî.

Boştur bu cebir, hattâ dest-i kaderde yoktur
Cûş ü hurûş-i fikri tevkif iktidârı.

Endişemizde olmaz hüzn ve sürûra makrûn
Efsürde rüzgârın ahkâm-ı bîkarârı (160).

Gûş etmeye cihânda âvâze-i tahakküm
Addeyleriz mürecceh hâmûşî-i mezârı.

Ömrün demektir ömrü ahrâr-ı pür sebâtın
Hürriyet, ey mukaddes, câvid rûh-i sârî!..

10 Ağustos 1897, Paris

ihyâ: canlandırma, diriltme

ihzâr: hazırlama, hazırlık

infâz: yerine getirme, yapma

lâhza (lahze): göz ucu ile bir kere bakıncaya kadar geçen zaman

lertzân: titrek, titreyen

makrûn: 1)yakın 2)ulaşmış, kavuşmuş

maksûd: kastedilen, istenilen şey

meczûm: kesin karar verilmiş

medâr: Bir şeyin üzerinde hareket edeceği veya döneceği yer.

menfâ: sürgün yeri, sürgün edilenin sürüldüğü yer

muktebes: iktibas edilmiş, aktarılmış

muvasalat: varma, ulaşma

mürecceh: tercih edilen, üstün tutulan

nâçiz: hiç hükmünde olan, değersiz, önemsiz

pür: 1)dolu 2)çok

ra'd: gök gürlemesi

rezm: kavga, savaş

rüzgâr: 1)zaman, devir 2)dünya 3)yel

sârî: bulaşıcı

sâtur: satır

sürûr: sevinç

şehryârî: 1)padişaha mahsus, padişahla ilgili 1)padişahlık, hükümdarlık

şer': şeriat

şübbân: gençler, yiğitler

tâcdâr: taçlı, taç giyen, padişah

ta'rîz: dokunaklı söz söyleme, taşlama

tevkif: durdurma, alıkoyma

ü: ve

zâr: ağlayan, inliyen

zencir: zincir

zî-vakar: vakarlı

GİRİD

Min cerîdeyên berî vê de hinek cara behsa halê Girîdê kiribî. Axir ew welatê hinde xweş ji destê me derket. Lawê padîşahê Yûnan bî waliyê wêderê, hukûmet zilmê [li] Misilmana dike. Misilman hew dikarin [li] wêderê bisekinin. Her roj hicret dikin. Xunkar wan mi-hacira rêdike (161) wexîm da hemî yek û yek ji nesaxiyê telef bibin. Çunkî ji sefaleta wan ditirse ku îttifaqek li (162) 'eleyha wî de hasil bibe. [Li] Girîdê her roj Yûnanî zêde dibin (163). Yûnanistan 'eskerê xwe rêdike wêderê, Fileyên wêderê îzharê şadimanî dikin. Misilman ji her roj [di] matemê de ne. Her roj ew axa [ku] ecdadên wan û zarûyên wan li ser perwerde bibin, terk dikin. Rûsyayê divê sê hezar Ermeniya rêke wêderê, ser eraziyên Misilmanên mayîn, wêderê iskan bike. Malê Misilmana hülê tehlikeyê de ye.

Nefsa wan re jî emniyet nemaye. Gelek cara wekî Misilman diçin ser cot (164) tîn kujtin, qatilên wan derdest dibin lakin hukûmet ce-zak[î] gelek sivik dide wan.

Keçên Misilmana jî ji muhazeza 'irza xwe 'aciz mane. Hin mêrên Fîla cem'i dibin, keçeke Misilmana direvînîn dibin derê, dînê wê resmen diguhurin, [li] mêreki Fîla nikah dikin. Dê bab murace'et di-kin, hukûmet şikayeta wan îstima' nake. Murace'etî 'Ebdulhemîd di-kin, ew yekcar ehemmiyetê nade.

Gelî Kurdno, ev halên ha hemî ji we re misalê 'îbret in. Îro Kurdistan gelek tehlikeyê de ye. Nihayet yê un jî wek xelqê Girîdê bîn. We illa dest ber xwe (165) hilinin. Hurriyetê, 'edaletê (166) bixwazin. Ev esareta we ya [di] bin destê me'mûrên 'Ebdulhemîd de nihayet wê we bike esîrê Mosqof. Namûsa we yê [di] bin sima espê 'eskerê Mosqof de bimîne. Hingê 'Ebdulhemîd hatî ser textî, hinde welatên mezin ketin destê neyara de (167). Hinde qebail ji destê me derketin. Heger un hişyariya xwe (168) nekin mu'eyyen, rêz yê bê we jî. *Fe'tebîrû ya ûlu'l-ebzar*.

bîbîn: bûbûn

cerîde: rojname, gazete

civîn: civiyan

derdest bûn: hatin girtin

Fe'tebîrû ya ûlu'l-ebzar: 'îbret bigrin gelî kesên ku dibinin.

hinde: ewende, ewqas, ewqa, weqa, hewqas

hingî: ji dema ...

hülê: ho, holê, welê, wilo, weha, wiha, we, wa, wer, wisan, wisa, wergî, wîng, wanî, hanî, ahani, bi vî awayî

îstima' kirin: guhdarî kirin

îzhar: nişandayîn, şanî dayîn

kujtin: kuştin

mu'eyyen: diyar, aşîkar, xûya, tayîn kirî

qebail: Pîrraniya kelîma "qebile"yê ye.

şadimanî: dîlşayî, dîlşadi, kêfxweşî

un: hûn, hun, hon, hingû, hingo, wun

we illa: yan na, an ne, eger ne, ku nebe

wekî: 1) dema ku, wexta ku 2) heke, eger, heger

wexîm: gelek xirab, xeternak, bi talûke

xunkar: padîşah

yê: dê, wê

KÜRDİSTAN'DAN ALDIĞIM BİR MEKTUBUN SÜRETİDİR

Ev kaxid min ji welat stand, ez 'eynen hire derc dikim (169).

Dâder-i asâletmeâbım!

Kurdistan'ı bir numrosu müstesnâ olarak sırasıyla mütâlaa ettim. Açdığınız bu şâhrâh-ı feyzde fazl-ı takaddüm sizindir. Bu millete elifbâyı ittilâ'-ı arz etmek emrinde gösterdiğiniz sebât-ı ic-tihâdperverâne el-hakk sezâvâr-ı tebrikdir. Benim tedkik ve mütâlaama göre Kürd kavmi Asya akvâmının en zeki, en halûk, en müstaidlerindendir. Bu iddiâmı etnografya (târih-i temeddün) mütâlaaları tasdik ederler. Size makam-ı i'tirâzda diyebilirler ki "Okuryazarları binde bir râddesinde olan bir kavmin lisânında gazete neşrinden ne hâsıl olur?" Bu i'tirâzı dermiyân edenler bilmezler ki bir milletin feyz-i intibâhı bazân bir iki kişiye medyun olur. Bâhusûs içlerinden Fuzûlî gibi şâir, Selâhaddin-i Eyyubî gibi cüddî yetişen Kürd kavmi neden münevverü'l-efkâr bir hizb-i kalilin müstenîr-i feyz ve irfânı olmasın? Dünyada hiçbir şey zâyî olmaz. Sâha-i hilkatında isbât-ı vücûd etmiş bir cüz-i (170) ferdi yoketmek muhâl olduğu gibi âlem-i idrâke arzedilen bir fikrin de ziyâ'-ı kat'isi muhâl-i ender muhâldir. Bir cisim üzerine inen bir darbenin cism-i madrûb üzerinde bir tebeddül-i cüz-i ferdi hâsıl etmesi nasıl lâbüdd ise bir milletin dimâğ-ı idrâkine çarpılan bir darbe-i fikriyyenin de bîeser kalması muhâlâtıdır. Halka hukuk-i tabîiyye ve siyâsiyyesini öğretmek sizin gibi güzide-i halâik olanların vazîfe-i vicdâniyyesidir.

Bugün halk kendisine uzatılan dest-i merhamet ve sahâbeti, yed-i cellâddan yâhûd mâlmı, cigerpâresini gasb ve ifnâ edecek olan bir müstebidd-i hûninin kanlı ellerinden tefrik etmiyebilir; fakat çi gam! Siz emînim ki mesâi-yi cûvânmerdânenizin mahsûlünü bugün yâhûd yarın görmek için çalışmıyorsunuz. Siz,

"Der râh-ı azm merhale-i kurb ü bu'd nîst" diyerek Kâ'be-i âmâlinizin bu'diyyetini düşünmüyorsunuz bile; böyle olmak da lâzımdır.

Hakaik-i müsbete-i târihiyyedendir: Zemân, muâvenetine mürâcaât edilmeksizin yapılan şeyleri mazhar-ı himâyet etmez.

Kürdler şimdiye kadar "halife" ne demektir bilmezlerdi. Bunu bildirmek ne büyük himmetdir. Kürdler sanırlardı ki hükûmet ne yaparsa hakktır, meşrû'dur. Pâdişâh ne işlerse kerâmetdir, inâyetdir.

Bunun böyle olmadığı, herkesin bir hakka mâlik olduğunu Kürdlere siz okutuyor, siz öğretiyorsunuz. Sizin deruhde etdiğiniz cidâl-i kalemî ne şânlı, ne şerefli bir gazâdır.

Olabilir ki bu musâri'-i kalemiyye çok uzar, ömrünüz kâfi gelmez; fakat emin olun iki gözüm Abdurrahman Bey feyz-i tabû-yî (?) ittilâ' dimâğ-ı beşerin füyûzâtı bâhiresindendir. O feyz-i bülelnd dâimâ sizin muîniniz, müşevvik-i gayretiniz olacaktır. Elverir ki sizin azminize kesel, sıhhat ve âfiyet-i mübârekenize hâlel gelmesin. Avn-i Hakk ile galebe sizindir.

Şimdiye kadar hâkimiyyet cebr ve zulmetin idi (171), ba'demâ hükümrânlık adâlet ve nûrundur. Artık lisân-ı hâl ile

"Nice demdir zunûn içinde idik

Şimdi artık vukuf istiyoruz" diyor. Hakaik-i siyâsiyye, hakaik-i târihiyyeyi velhâsıl her hakikati Kürdlere, Türklere, Arablara, Çerkeslere. Lazlara, hulâsa benî nev'imizin kâffesine öğrettiğimiz kadar öğretelim. Aynî hakikatleri tekrâr tekrâr söyleyelim. Beis yok; hakaikin tekrârından hiçbir zemân gınâ hâsıl ve izhâr-ı hakikat hiçbir zemân sûret-i hakikiyyede muzırr olamaz. Çalışın asil kardeşim!

"Eyyâm-ı mâ gozeşt begurbet velî çi gam

İşrâk-ı (172) Şark şod eser-i igtirâb-ı mâ" fahriyyesiyle iftihâr etmek bihakkın mübâhî olabilmek sizin için hazırlanan şereflerdendir. Bâki beka-yı gayretimiz, ictihâdımız.

Bir Kürd

MUREXXESBÛNA WİŞAQAN BÎ GULGEŞTA SERSALÊ REXBET[A] GERRA WAN E BÎ BAZARA HUSN Û CEMALÊ

Qendilê munirê deyrê ezreq (173)
Mişkate Hemel ku kir murewweq

Sersal[i] ku bû ji nû ve me'mûr
Mîr daye kurrê di taze destûr

Destûr[i] ku bû jibo wişaqan
Rabûn hemî şibhetê uşaqan

Têk çûne bi me'reza mezadê
Dildadeyê meqsed û miradê

Îlla ku tenê Memo û Tacdîn
Wan dane xwe duxterane tezyîn

Ye'nî di dema ku bûye tehwl
Ew her du bira di cametebdîl

İstebreq û sundus in di ber da
Çend mî'cer û meqreme bi ser da

Kakul kiribûne turre her sû
Perçem kiribûne zîlf û gêsû

Wan lew kiribû libas[i] tesrîf
Da qet nebitin li wan çu teklîf

Pûşide libasê dilberanî
Seyran dikirin bi sergiranî

**MULAQÎBÛNA TACDÎN Û MEMÊ (174) YE BÎ SÎTÎ Û ZÎNÊ
MUSTEXRÎQA WAN E DÎ BEHRA EŞQ Û EVÎNÊ**

Wan her du kurrê di cametebdîl
Weqtê dikirin di şehrê tehwîl

Nagah[i] 'ecaîbek numa wan
Yek cûz'i ji 'eqlê qet nema wan

Dîtin di mehelle û zikakan
Her kuçe û xurfe û şibakan

Sed taze ciwan ji rengê serwan
Dîba û herîr û xez di ber wan

Pansed ji keç û kurt û ruwalan
Ew çende ji qismê pîr û kalan

Enwa'ê muzekker û muennes
Hindek di birehne hin mulebbes

Hindek [di] (175) e'ali yû ekabir
Hindek di edanî yû esaxîr

Pêxwas[i] hinek, hinek di serkol
Kaşo ji piyan û ser wekî hol

Sermest[i] hinek, hinek [di] (176) serxweş
Dembeste hinek, hinek di demgeş (177)

Gûyende hinek, hinek di xamûş
Pûyende hinek, hinek di medhûş

Hin camedirride hin di serxweş
Hin 'eqlîlremîde hin (178) muşewweş

Hindan dikirin fixan û feryad
Hin bûyî ji qeydê 'eqlê azad

Heryek [di] (179) meqamekî digergûn
Heryek bi cefayekî (180) cigerxûn

Ew herdu demek veman teheyyur
Bûn xerqeyê lucceyê tefekkur

Tacdîn sekinî û pirsîyar kir
Pîrsa xwe bi yekê (181) extiyar kir

Go: "Ey Xizirê rehê hîdayet,
Bêj', ev çi bela ye bênîhayet?"

Wî gotê: "Du şehlewendê şeddad
Îro li vî xelqî bûne cellad

Herçî ku dibînin ew [du] (182) serxweş
Fî'l-hal[î] dîkin weha muşewweş"

Wan go: "Te nedi ku ew çi reng in?"
Wî go: "Du kurr in, zîyade şeng in"

Wan go ku: "Bi şîr [û] şeşperr in ew"
Ya ne bi xedeng (183) û xençer in ew?"

Wî go ku: "Bi xemze û bi awir
Xelqê dikujîn wekî bi kêbir"

Metbe'a Cem'iyyeta Tîfaq û Qenciya Misilmana teb'i biye (184)

VI)17. SAYIDAKİ TÜRKÇE (OSMANLICA) DÜZYAZININ SADELEŞTİRİLMİŞ BİÇİMİ

KÜRDİSTAN'DAN ALDIĞIM BİR MEKTUBUN SURETİDİR

Ev kaxid min ji welat stand, ez 'eynen hire derc dikim (185).

Soylu kardeşim! (186)

Bir sayısının dışında Kurdistan'ın [tüm] sayılarını sırasıyla inceledim. Açtığınız bu kültürel gelişme (187) anayolunda önce davranma erdemi sizindir. Alfabeyi bu milletin bilgisine sunma işinde gösterdiğiniz "ictihâdperverâne" (188) kararlılık, gerçekten kutlanmaya layıktır. Benim araştırma ve inceleme[ler]ime göre Kürt kavmi Asya kavimlerinin en zeki, en iyi huylu ve en yeteneklilerindendir. Bu iddiamı etnografya (uygarlaşma tarihi) (189) araştırmaları doğrularlar. Size itirazla diyebilirler ki "Okuryazarları binde bir oranında olan bir kavmin dilinde gazete yayımlamaktan ne çıkar?" Bu itirazda bulunanlar bir milletin uyanışının hızlanmasının bazen bir iki kişiye borçlu olduğunu bilmezler. Özellikle içlerinden Fuzuli gibi şair, Selahaddin-i Eyyubi gibi asker yetişen Kürt kavmi neden aydın düşünceli sayıca küçük bir grubun kültür ve bilimiyle aydınlatılmasın? Dünyada hiçbir şey kaybolmaz. Yaratılış alanında varlığını kanıtlamış bir atomu yoketmek olanaksız olduğu gibi anlayış alemine sunulan bir düşüncenin de kesin olarak kaybolması kesinlikle olanaksızdır. Bir cisim üzerine inen bir darbenin o cisim üzerinde atomsal değişmeye neden olması nasıl kaçınılmaz ise bir milletin anlama bilincine çarpan bir düşünce darbesinin de etkisiz kalması olanaksızdır. Halka doğuştan sahip olduğu hakları ve siyasal haklarını öğretmek sizin gibi seçkin insanların vicdani görevidir.

Bugün halk kendisine uzatılan merhamet ve sahip çıkma elini, cellat elinden yahut malını, ciğerinin parçasını (evladını) gasp ve yokedecek olan kana bulanmış bir despotun kanlı ellerinden ayırdetmiyebilir; fakat ne önemi var! Sizin cömertçe çalışmalarınızın ürününü bugün veya yarın görmek için çalışmadığınızdan eminim. Siz,

"Der rāh-ı azm merhale-i kurb ü bu'd nist" [Azim yolunda yakınlık ve uzaklık merhalesi yoktur] diyerek emellerinizin Kâbesinin uzaklığını düşünmüyorsunuz bile; böyle olmak da gere-

kir.

Kanıtlanmış tarihsel gerçeklerdendir: Zaman, yardımına başvurmaksızın yapılan şeyleri koru[n]makla onurlandırılmaz.

Kürtler şimdiye kadar "halife"nin ne demek olduğunu bilmezlerdi. Bunu bildirmek ne büyük [bir] gayrettir. Kürtler, hükümetin her yaptığının doğru ve meşru olduğunu sanırlardı. Padişah'ın tüm işlediklerinin lütuf ve yardım olduğunu sanırlardı.

Bunun böyle olmadığı, herkesin bir hakka sahip olduğunu Kürtlere siz okutuyor, siz öğretiyorsunuz. Sizin üstlendiğiniz kalem savaşı ne şanlı, ne şerefli bir gazâdır.

Belki bu kalem güreşi çok uzar [ve] ömrünüz yetmez; fakat emin olun iki gözüm Abdurrahman Bey, bilmenin doğal verimliliği, insan beyninin belirgin verimliliklerindendir. O yüce verimlilik daima sizin yardımcınız, gayretinizin teşvikçisi olacaktır. Yeter ki sizin azminiz gevşemesin, mübarek sağlık ve esenliğiniz bozulmasın. Tanrının yardımıyla galibiyet sizindir.

Şimdiye kadar egemenlik zorun ve karanlığın idi, bundan sonra adalet ve aydınlıktır. Artık lisân-ı hâl (190) ile

"Nice demdir zanlar içinde idik

Şimdi artık bilmek istiyoruz" diyor. Siyasal gerçeklikler[i], tarihsel gerçeklikleri, sözün kisası her gerçeği Kürtlere, Türklere, Araplara, Çerkezlere. Lazlara, kısacası bütün insanlara öğrettiğimiz kadar öğretelim. Aynı gerçekleri tekrar tekrar söyleyelim. Zararı yok; gerçeklerin tekrarından hiçbir zaman usanç meydana gelmez ve gerçeğin meydana çıkması hiçbir zaman zararlı olamaz. Çalışınız soylu kardeşim!

"Eyyâm-ı mâ gozeşt begurbet velî çi gam

İşrâk-ı Şark şod eser-i igtirâb-ı mâ" [Günlerimiz gurbette geçti ama gam yemeye ne gerek var, Şark'ın aydınlatılması oldu gurbete çıkışımızın eseri] fahriyyesiyle (191) övünmek, hakkıyla övünebilmek sizin için hazırlanan şereflerdendir. Artık gayretimizin kalıcılığı, ictihâdımız (192).

Bir Kürd

Institut kurde de Paris

V)18. SAYININ YAZILARI

Institut kurde de Paris

KURDÎSTAN

1315

Heçî vê kaxîdeki
rêke jî min re
divê ser kaxîzî
weha binivîse:

Bî Genêve
neclû'l-merhûm
Bedîrxan Paşa
Ebdurrehman Beg (193)

Pazde roja de carekê têt nivîsandin
cerîdeya Kurdi ye

Kürdleri tahsil-i ulûm ve fûnûna teşvîk
eder nasayîh ve edebiyat-ı Kürdiyyeyî
hâvî on beş günde bir neşrolunur Kürd-
ce gazetedir

KURDÎSTAN

Adresse:

Rue de Carougue, no: 7, Genêve/Suisse

Her car du hezar
cerîdeya ezê rêkîm
Kurdîstanê de
belaş bidîn xelkê

Gazetenin mesleğine muvafık
Arabça, Türkçe, Farsice mektublar
Kürdçeye bittercûme neşrolunur

Unvan:

Genêve de
Kürdistan Gazetesi
Sahib ve muharriri
Bedîrxan Paşazade
Abdurrahman

Her tab'da 2000 nûsha
Kürdistan vûlât-ı îzamına
îrsal ve vesatetleriyle
kurâ ve kasabâta
neşr ve tamim
olunacaktır

Kürdistan haricinde her
yer için senelik abone
bedeli 80 kuruştur
Kürdistan dahilinde
hususî isteyenlere
meccanen gönderilir

Roja pêncşenbe 1 Cemazî'l-axîr, sene 1317-Fî 21 Eylûl, sene 1315 [1899] (194)

TEBLÎX

Gelek mirova (mirûva) jî min re nivîsîn ku nîzanin Kirmancî bixwînin
lewma qîsmek Tirkî [di] cerîda min de dixwazin. Ser teleba wan bi
îznillah ezê paş niho nîmê cerîda xwe bi inzîmamê xîreta xwarziyê xwe
Fewzî Begî, Tirkî teb'i bikim. Xwarziyê min Fewzî Beg [li] ser orduyê za-
bit bî lakin perîşaniya nav 'esker, zilm û istîbdada ferîq û muşîra, rebe-
niya neferata ew muteellim dikir hetta ku hew karî sebîr bike, ew jî rabî
hat diyarê xerîb [da ku] hurriyet û tereqqîya milletê re bixebite (195).

cerîde: rojname, gazete

ferîq: korgeneral

inzîmam: tev bûn, ligel bûn, zem bûn

istîbdad: despotîzm

Kirmancî: Kurmancî

muşîr: mareşal

muteellim: xemgîn, mehzûn

neferat: Pîrraniya kelîma "nefer" e (esker).

niho: niha, nûke, nika, anika, vêgavê, vêga

nîm: niv

teb'i kirin: çap kirin

tereqqî: pêşketin, pêşveçûn, pêşdeçûn

TEBLİĞ-İ MAHSÛS

Abdülhamid'in zulm ve istibdâd-ı tahammül-güdâzından şu bîçâre milleti kurtarmak yolunda bir zemândan beri mehd-i hürriyet olan memâlik-i ecnebiyyeye sığınarak matbûât vâsıtasıyla ümmeti îkâz ve bu derd-i müdhîşe çâresâz olmak için Türkçe, Arabça ve Arnavudça birçok gazetelerin neşr ve ta'mim edildiği gazetemizi okuyanlarca ma'lûmdur. Böyle bir zemânda aksâm-ı ümmet-i mazlûmenin hepsinden ziyâde cehl ve tahakküm altında ezdirilmekte olduğunu gördüğüm Kürt kavmini belki biraz îkâz ederim ümîdiyle bir seneden beri Kurdistan nâmiyle Kürdiyyü'l-ibâre şu gazeteyi neşretmekte isem de birçok kimseler gazete lisân-ı resmî olan Türkçe bir kısım ilâvesini ihtâr ve iş'âr eylediler. Fi-mâba'd taleb olunduğu vecihle bu kere ordusunda gördüğü mazâlimden bâzâr olarak dâr-ı hürriyete ilticâ etmiş olan yeğenim Fevzi Bey'in inzîmâm-ı himmetiyle ceride-i âcizânemin nısfen Türkçe tab' ve neşrolunacağı arz olunur.

İCMAL

Eve du hezar sala zêdetir e ku Kur[d] [di] vê mewqi'a xwe, de ye'nê li Kurdistanê mutewettin bine (196). Wî hewalî de ji wî zemanî ve (197) jî bi şeca'et û quweta xwe we milletek namdar bi ku ciranê wan qewmê 'Ecem bi hinde şewket û 'ezameta xweya wî zemanî lefzê Kurd bi me'na şeca'et û dilawerî qebûl kir. Û ser wî ehlaqê wan Keyxusrew gelek zebtê memalik re, [di] nav 'eskerê xwe [de] Kurd îstixdam dikir. Lakin tu cara Kurda te'sîsa hukûmetek musteqil tu cara tæemmul nekir lewma her bazîçeyê xidmeta ciranê xwe de man. Paş înciraza 'Ecema, Kurd ketin bin destê Skender(198), paşê ketin bin destê Eşkaniyan û Sasaniyan. Nihayet weqta ku [di] Weq'a Qadisiyyeyê [de] 'Ereba Kurdistan feth kir, Kurd wê hingê ve Misilman bin. Paşê zemanê Sultan Selîmê Ewwel, tew'an îltihaqê Dewleta 'Usmanî

bazîçe: lîztik, leyîstok, pêlistik

çawe: çawan, çawa, çilo, çito, çitil

dilawerî: mêrxasî, mêranî, fêrisî

eyam: dem, wext

'ezamet: mezinahî, gewreyî, girdî, girsahî

heqîqet: rastî

hewalî: herêm, navçe

hire: vir, vira, ev der, vê derê

înciraz: hilweşîn, ji holê rabûn, tunebûn, windabûn

înşa kirin: ava kirin, çêkirin

îqaz kirin: hişyar kirin, bala ... kişandin

îstixdam kirin: bikaranîn, ji xizmetê re qebûlkirin

kirin. Wî zemanî ve (199) Kurda hukûmetê de gelek xidmet kir. Heta niho jî bê mesref gelek bi asanî sed Alayê Suwarî tehiyye bi lakin Kurd paşroja xwe nayînîn (200) bîra xwe. Vî zemanî tu welat nemaye ku mustexriqê nûrê me'arif bîne. Ez hire welatê ecnebîya de kes[î] nabînim ku xwendin û nivîsandinê nîzane. Jin, mêr, zaro hemî dixwînin, dinivîsin. Hemî millet bi her wasita muhafeze[ya] emniyet û asayîşa welatê xwe re dixebitin (201). Arnawud jî çawe Kurd li qit'a Asyayê [cahil ma bîn], Awrûpayê de cahil ma bîn, lakin eve eyamek e ew dixebitin (202), gelek mekteb welatê (203) xwe de wan însa kirin. Gelek jî wan diyarên biyaniya de cerîde teb'i dîkin, rê dîkin welat (204), milletê xwe îqaz dîkin. Xidmeta [ku] Kurda jî vê hukûmetê re (205) kirî, ji ya Arnawuda gelectir e. Çi re Kurd heqê xwe ji hukûmetê naxwazin? Îro ew roj e ku ne milletek hetta şexsek [bi] serê xwe heqê xwe ji hukûmetê dizwaze, heqê xwe li nik Padişah nahêle. Ez hire dîbînim dewletên biyaniya de wekî hukûmet heqê yek mirovî xesb dike millet hemî heqê wî mirovî de'wa dike, bi wî sûretî her 'edalet dewam dike. Xudê û Pêxember jî ji we re vî halî emir dike lakin ser piçek menfe'eta xwe we ev heqîqet terk kiriye un bîne esîrê zelemeyê me'mûrên [ku] 'Ebdulhemîd rê dike ser we.

lefz: peyv, bêje, kelîme; gotin

me'arif: Pirraniya kelîma "me'rifet" e. 1)zanîn, 'ilm 2)kultur

memalik: Pirraniya kelîma "memleket" e. Welat.

mewqî': cih, cî

musteqil: serbixwe, bi serê xwe

mustexriq: yê ku xerq bûye

mutewettin bîne: bi cî bûne, cî girtine, [ji xwe re] kirine welat, [ji xwe re] kirine weten

namdar: navdar

nik: cem, rex, ba, hinda

paşroj: paşeroj, musteqbel

sûret: awa, şîkl

şeca'et: mêrxasî, mêranî, fêrisî, cesaret

şewket: mezinahî, hêz, 'ezamet, heybet

teemmul kirin: fikirîn

tehiyye: amade, hazır

te'sîs: damezrandin, çêkirin, sazkirin

tew'an: bi daxwaza xwe, bi dilxwazî

un: hûn, hun, hon, hingû, hingo, ingo, win

we: wa, wanî, wisan, wisa, weha, wiha, wilo, welê, hûlê, holê, ho, wer, wergî, wirg, hanî, ahani, bi vî awayî

wekî: 1)dema ku, wextê ku 2)heke, eger

weq'a: bûyer, rûdan, hedîse

xesb kirin: bi zorê girtin

xidmet: xizmet

xunkar: padişah

zebt kirin: zeft kirin, stendin, bi dest xistin

zeleme: Pirraniya kelîma "zalim" e.

HEWADÎS

'Ebdulhemîd ji neşriyata erbabê hemîyyet ditirse. Gelek pera, rutba, nişana ji wan ciwanên welatên xwe terkkirî hatin hire [û] cerîda der dêxistin (206) [re] we'd dike da, ji fikra xwe bibûrin (207) lakin em hemî zehmeta xweya bi namûs tercîhê se'adeta meş'ûm a Xunkar dikin. Lewma hemî hereketên Xunkar [di] vê rê de 'eqîm dimîne (208). Hetta berî heyvekê ya-werê xwe Ehmed Celaledîn Paşa rêkir hire, ewî gelek îhsan û in'amên Xunkar ji me hemiya re we'd kir lakin lehu'l-hemd nikarî me kesî îxfal bike, me'yûsen vegera Îstanbûlê, çû cewabê ye's da Xunkarê xwe. Xudê sahibxîreta ji miletê kêmanekit.

cerîde: rojname, gazete

'eqîm: bêencam, bêtetîce

hire: vir, vira, ev der, vê derê

ixfal kirin: xapandin

îhsan: qencî

in'am: qencî kirin, nî'met dayîn

Lehu'l-hemd: Hemd ji wî re. Hemd ji bo wî (mebest ji "wî" Xwedê ye).

meş'ûm: bêyom, bêoxir

me'yûsen: bi xemgînî, bi awakî bêhêvî

vegera: vegeriya

xunkar: padîşah

ye's: bêhêvîti, xemgînî, keder

Bismillahirrahmanirrahim
HULÂSA-İ MESÂVÎ-İ HÜKÛMET VE NETİCESİ OLAN TERCEME-İ
HÂLİM

Bir asker; vatandaşlarıyla mel'abe-i mazâlimi olduğu bir idâre-i keyfiyenin zir-i kahrında muztarib iken muvazzaf bulunduğu hizmet-i askeriyesinin ona zamm ve tahmîl ettiği bir derd ve mes'ûliyyet-i vicdânî, o nâmûslu askeri büsbütün inletir.

Zâbit sıfatını hâiz ve akıllı, nâmûsu yerinde bir askerden intizâr olungelen hidemât-ı mukkadese ile âlet olmakta bulunduğu mesâvîyi düşünür. Hakikatte cinâyet derecesine vardırılan şu ef'ale vâsita olmaktan kurtulmak, hiç olmazsa şu bâr-ı mes'ûliyyeti üzerinden atabilmek çârelerini tabîi arar. İşte bulunduğum ve muhtasaran hulâsa ettiğim şu hâl, çektiğim vicdânsız azâb elvermiyormuş gibi ismini andıkça nice elim vâkıâtı ihtâr eden, neticesi sahne-i felâkete muncerr olan o Tesalya (209) Meydânı'nı bi'l-tahliye tebâüd ve Edirne'ye avdetimizde memûren İstanbul'a gönderildim. Müteâkıben hafiyyeler tarafından ihâta olundum, hâlâ anılamadığım bir sebepten, bilemediğim bir günâhdan (!) dolayı gece gündüz ta'kîb ve tarassud edildim. Vâkıâ hikmet-i (!) hükûmete bizim gibi safdilân akıl erdiremezse de yalnız şunu diyebilirim ki kendimde tedkik ve tahkiki mûcib bir hâl göremediğim gibi milletin hayât-ı azîzine sarfolunmak üzere etinden tırnağından koparıp vermekte olduğu paraların bir kısmının da mahzâ hafiyyeler en ufak zevklerinden mahrûm kalmasın ve aldıkları maâştan mâ-adâ -hasbe'l ta'kîb- müstahakk-ı müteferrika olsunlar, âteş-i vehm ve hayâlâtı körüklesinler diye benim de kaptırmaya vesîle olduğumu gördükçe müteessir olurum. Hattâ bir hâl-i asabiyle nasıl gülmiyeyim ki; akşamki alacağı müteferrikaya dolgunca bir hesâb göstermek için yalan tertîbindeki mevrûs-i meleke ve mahâretinden mâ-adâ dinden, dünyâdan bihaber, pek çoğu tahrîr ve imlâdan bile âciz; hattâ ba'zı evsâf-ı müstahsene-i behîmiyyeden bile mahrûm, derme-çatma, mezbeleden toplanma, göğsü rozetli bu haşerât-ı (210) lâ yuflihûn güya mülk ve millete hâdim, Pâdişâh'a sâdık oluyor da ebeveyni ma'lûm, bidâyetten i'tibâren on dört sene vücûdunu mekteb sıraları üzerinde, hizmete hâzırlık uğrunda çürütmüş, hidemât-ı şâkkada ifnâ-yi hayâta müheyyâ bulunmuş, bir sürü evlâd-ı vatanın ta'lîm ve terbiyesini, devlet ve milletin -vazîfesi dâhilinde- selâmeti esbâbını tekeffül etmiş, eczâ-yı mevcûdesinin fedâsını ufak bir işârete vakfetmiş bir zâbitten daha şâyân-ı istifâde ve emn ve i'timâd görülüp ve o (211) zâbitin -tabîi vehm ve hayâlî- ahvâlini (!) tecessüse me'mûr ediliyor. Acebâ bu muâmele insânı nasıl ye'se boğmaz, nâmûsuna, izzet-i nefsine dokunmaz, cânından bıktırmaz, istemediğini yaptırmaz, hâtırına gelmiyeni getirmez! Bilmem ki bu da mı hikmet-i hükûmet?...

Şâyân-ı tedkik ve mütâlaa bu ve sâire gibi mevâdd ve husûsât-ı hike-miyyeyi lâzımgelen tafsîlâtıyla ileride sırası geldikçe ayrıca birer ma-kale ile şerheylemek üzere evvelâ muhtasaran şu hulâsayı ta'kîb ile bi-tiriverelim:

Şu hâlde üç-dört ay resmen ta'kîb olundum. Nihâyet dostları ağlatacak, düşmânları güldürecek icrâât-ı garîbe-yi hükûmeti de görerek ve me'mûr-i mahsûsa terfîk olunarak Edirne'ye sevk olundum. Orada da seyrettiğim resmî, nîmresmî -niyete göre- gülünçlü, acıklı komedyalar, dramlardan sonra firâra karâr verdim; çünkü sahîfe-i hürriyette hareket edecek bir kalemin muattal ve bend-i mesâviye asılmış bir kılıçdan daha ziyâde hizmet edeceğini anladım.

Bu gün sû-i idâre hadd-i gayeye varmıştır, hattâ izmihlâl umûmîdir. Misâl olarak söyleyebilirim ki doğrudan doğruya hayâta kasdolunuyor. Nitekim hasta bir zâbit ifâkat edebilmek, dolayısıyla kendi kendini bes-liyene bâd-i hevâ kazandırmak için herkesin hakk-ı meşrû ve salâhiyyet-i nizâmîsi dâhilinde ve dûcârı olduğu hastalıktan tebdîl-i hevâ etmeklik lüzûmundan bahis ile mürâcaat eder. Heyhat ki bu ist-id'âsı dahi idâre-i maslahat (!) düstûruna münecerr olur, semeresiz kalır. O zâbitin doğrudan doğruya hayâtına ahkâm-ı keyfiyyeye istinâden kasdedilir; hele bu husûsda kurbânı olan neferâtın adedi lâtenâhîdir; çünkü sâhib, hâmi yoktur. İşte ümerâ-yı umûr gerek vazîfenâşinâslıktan ve gerekse mes'ûliyyet-i kanûniyyenin fıkdanından, ma'neviyyenin ise büsbütün adem-i idrâkenden, binâenaleyh nefislerinden mâ-adâ kimseyi düşünmediklerinden, menâfi'-i şahsiyye kuvve-i mevcûdelerini büsbütün taht-ı inhisâra, akıllarını ve vicdânlarını, hissiyât-ı sâire-yi insâniyyelerini icâre aldığından hulâsa idârenin mülevvesiyyeti son de-receye vardığından tabîî olarak haberleri olmadan ve olsa da düşünmeye vakit bulamadan bîçâre maiyyetlerinin hayâtına artık doğrudan doğruya sû-i kasdediyorlar. Husûsiyle askerlerin hayât-ı umûmî uğurunda taşıyıp hidemât-ı mukaddese-i umûmiye vakf ve teberru' etmiş oldukları hayât-ı askerileri böyle gelişigüzel ahkâm-ı keyfiye kurbân olur ki askerlere an-latılması kolaylaşan bu hâl ile ikâz ve her türlü menâfi'-i umûmiyye-i sâireyi ta'dâd ile bir merkez-i ittihâda da'vet her Müslimin vazîfesi sırasına geçti ki benim firârıma, çıkacak feryâdıma hak vermiyecek hiçbir vicdân, akl-ı selîm yoktur. Kim istemez saâdet ve felâketinde müşterek bulunduğu vatanının, milletinin hükûmetinin saâdetini görsün? Kim [ister ki] öz kardaşından daha azîz ve mukaddes bildiği ihvân-ı askeriyyesinden, evinden, ebeveyninden uzaklaşsın? İşte ben ve ben gibiler ve diğer ihvân-ı dînimin âteşin halka-yı mes'ûliyyeti, o kendilerinden bîhaber evliyâ-yı umûrun boynundadır. Her hâle sebebiyyet veren on-lardır. Herkesi firâra cebreden onlardır.

Bilmem artık kim kimden iştikâ ve taleb-i hakk edecek! Evet o hey'et bugün lisân-ı hâl ile: "Gördüğünüz rezâletler, kanûn-ı esasîye tebeddül

eden idâre-i maslahatlarla hâl ve istikbâle dâir bir fikir edinmişsinizdir. Artık seyr ve tettebbu'un, sabır ve tahammülün zemânı geçmiştir; bundan sonraki sabır hayvânîdir, netîce-i intizârda inkıraz ânîdir. Sâhib aramayın, başınızın çâresine yine kendiniz bakın!" demektedir. Ben de âcizâne ve "Allah muvaffakiyyet ihsân buyursun" duâsıyla burada, Mısır'da tedâvî-i efkâr için teşebbüsâtıma, istirâhat-ı vicdân içinde neşriyyâtıma, garaz ve ivazdan ârî feryâdıma devâm edeceğim. Tercemân-ı hakaik olmağa çalışacağım, esbâb-ı lâzımeyle tevessül edeceğim. Ve minellahi'l-tevfik (212).

CENEVRE YOLUNDA

Âfâkı, koca bir milletin dumû'-u hüzn ve eleminden mütehasıl çağlayanların huruş-u vecdâveriyle tanîngûh, yanan, kavrulan kalblerin te'sîr-i âteşîyle mütekâsif tebhîrâtla zulmetle zemîni hûn-i ma'sûmân, dumû'-u yetimân ile muhammer, muhît-i adâlete susamış âteşin kalblere, hakka yarılmış derdli bağırlara, dikilmiş hûnin gözlere müteveccih ve bir zulmetgâh-ı feryâda, bir Kerbelâ-yı adâlete inkılâb eden vatanımıza vedâ ederek attığım ilk adım; evvelce zîr-i cenâhımızda iken sarıldığı silâh-ı istiklâl ile bizden ayrılmış, diktiği metîn bir livâ-yı adl ve hürriyet üzerine emâretini kurmuş, o dakikadan i'tibâren mecrâ-yı terakide koşmağa başlamış, önümüze düşmüş, bizi geride bırakmış, gözümüzden uçarak, gülerек gaibolmuş, hattâ bize nümûne-i ibret, güzel bir eser-i terakki de bırakmış olan Bulgaristan Hükûmeti'dir. Hükûmete âid mütâlââtın, görülen ahvâlin bir makaleye sığdırılması gayr-i muvâfık ve esâsen hacmi küçük olan gazetemiz için gayr-i müsâid bulunmakla münâsebet düşdüğü ilerde bahsedilmek üzere şimdilik esnâ-yı râhda görüp evvelâ bir hiss-i takdîr ile tezkârı bir vazîfe-i insâniyyet sırasına geçen ba'zı husûsâtı icmâl ediyeyim: Diyebilirim ki bir ufak köy kâtibinin seyredilecek ahvâli maksada, hâle dâir bir fikir istihsâline kâfi idi. Gördüklerim hep hissi büyük, fikri parlak muhibb-i teâlî idi. Anlardan meselâ Burgaz kaimmakamı Gospodin (Hristof Protopopof) ve Yamboli kaimmakam ve muâvini efendiler ile görüşdüm. İcrâât-ı müdebbirânesi efkâr-ı âliyesine uygun ve -vazîfesi dâhilinde- hukuk, siyâset, nezâketşinâs, kılıcını koltuğuna dayamış, kavını önüne koymuş, her hizmete müheyyâ; hulâsa hakkıyla makamına zînet-efzâ birer mücessem-i fazîlet buldum. Bu gibi hamiyetli me'mûrlar yetiştiren âlem-i insâniyyet; istihdâm eden Bulgarya Hükûmeti; şâyân-ı tebrik ve sitâyîşdir. Bu gibi genç fikirli me'mûrlara sâhib genç hükûmetin kolayca arkası yere gelmiyeceği âşikârdır. Bu gibi me'mûrünü gören her hakikat-perver ecnebî, o hükûmetin hâl ve istikbâline dâir bir fikr-i sahîh hâsıl

eder. Ber vech-i mebhûs bir köy kâtibinde seyrettiğim ahvâl, hakiken bir nümûne-i ibret idi. Her ferd-i hükûmet ale's-sabâh vakt-i muayyende vazîfesi başında isbât-ı vücûd eder, eshâb-ı mesâlihi kendileri arar, bir dakika te'hîr vuku'bulmaz; tesâdüf edeceğiniz en ufak bir jandarma neferi yazar, okur, terbiyesi yerinde, vazîfesi dâhilinde siyâsîdir. Mensûbu olduğu hükûmetin nâmını i'lâ için size her fedâkârlığı, teshîlâtı göstermekten çekinmez; nitekim Yanboli (213) İstasyonu'nda şimendifere binemediğimden dolayı açıkta ve şehirden uzak kalmış idim. Ecnebîliğimi, bu hâlimi hisseden mevki' jandarma neferi istirahatım için esbâb-ı mümkineye tevessül etmiş ve benimle beraber nısfü'l-leyle kadar uykusuz kalmış ve nihâyet keyfiyyetten haberdâr olan şimendifer telgraf me'mûrlarından hamiyyetli bir genç, kendi yatağını bana açmak gibi bir fazîlet, bir ders-i ibret göstermişti. Ki bu çocuğun bana açtığı bu ferş-i istirahatte uyumak değil belki sabâha kadar bizim hâlimizle, eskiden bizimle hemhâl olup bugün bize bir ders-i fazîlet, bir levha-i intibâh (?) göstermekte olan şu bir avuç milleti düşündüm.

Altı asırdan beri cihânın üç büyük kıt'asına sâye-endâz olmuş, kökleşmiş bir hükûmet-i cesîmenin idâre-i istibdâdiye altında ne hâle gireceğini, yine o derece kesirü'l-i'tisândan ayrılıp da çemenzâr-ı hürriyete dikilen bir nev-nihâl, hevâ-yi hürriyetle müteneffis, âb-ı irfânla mütegaddî olursa muhîtin sâye-i feyyâzânesinde ne sûretle neşv ü nemâ bulacağını muhâkeme ettim; netîcelerine bir bürhân-ı zî-hayât teşkil eden şu mâzîsi şanlı Hükûmet-i Osmâniyye ile istikbâli emîn Bulgaristan'ı mukayese ederek hâb-ı pür-ıztırâba daldım.

[MEM Û ZÎN] (214)

Wan pirs fikir ku ger bibînin (215)
Da bo xwe bi merdî dest hilînin

Her du di wî kar[î] bûn ku nagah
Dîtin ku ji mehzê qudretullah

Ew her du piser wekî du peyker
Tabende bi şiklê şahê exter

Yekhey'et û şikl û yeklibas in
Emma di wî şehri rengnenas in

Sîretmelek in sûretperî ne
Ne bayî' in ew ne mişterî ne

Van her du biran ku ew du ewbaş
Dîtin dil û can we dan bi şabaş

Ew reng geriyan cinûn û waleh
Êdî qe nebûn ji 'eqlê ageh

Ne fehm û xired ne 'eql û ne hûş
Gêr bûn li ser zemînê medhûş

Fî'l-cumle ji 'eql û canê têr bûn
Fî'l-hal ji dûr ve her dû gêr bûn

Wan her du firîşteyê di kubbar
Dîtin du melek ziyade dildar

Du (?) pare ne lêkin afîtab in
Dildare ne lê cigerkebab in

Teşbîhê bi seydê nîme-bîsmîl
Bê şibhe gîhane halê mişkil

Naçar[i] bezîne ser şikaran
Fekirîne ruxê d' wan nîgaran

Zanîn ku ne seyde serserî ne
Serxeylê sipahê dîlberî ne

Westan û nezer kirin bi dîqqet
Wan hate bi qelbê rehm û rîqqet

El-qisse ji husnê wan xezalan
Rehmet kete qelbê wan ruwalan

Sirra dilê kir bi hev te'elluq
Nûra ruxê wan bi hev te'eşşuq

Mekşûf [e] terîqê aşinayî
Rûhan qe nekir ji hev cudayî

Yek rengî[yê] sirfê 'alernê xeyb
Zahir dikir îttihadê lareyb

Hubbê we kirin bi hev girîftar
Husnê we kirin bi hev telebkar

Te d' go ku çi qalib û çi meqlûb
Her çar çi talib û çi metlûb

Bê şibhe yek in çi ten çi erwah
Ew muttehid in çi can çi eşbah

Hubba du dilan û ger helawet
Buxza di dilan û ger 'edawet (216)

Nisbet bi me hadis (217) in 'edîm in
Lêkin ji heqîqeta qedîm in

Lewra ku cunûdê can mucenned
Çêbûne di 'ilmê Heq muxelled

Hin mu'telif in hinek muxalif
Hin muxtelif [in] hinek mualif

Wan mu'telifan pêk ve (218) ulfet
Axir we kirin, nema çu kulfet

Ye'nî ku ewan kurrê di xwînxwar
Gava wehe dîtin ew birîndar

Ew her du bi sed dilan hebandin
Rûniştin û her du wergerandin

Gavek seyirîn li bejn û balan
Pêlek heyirîn li zilf û xalan

Gotin: 'Eceb ev keçê di kê ne?
Yan her du melaîkê d' Xudê ne?

Ev mêwe li kî cihî gîhane?
Ev gul di çi gulşenê numane?

Serwê di çi cûy[i]barekî ne?
Teyrê di çi murx[i]zarekî ne?

Mawerdê ji hêstirê di gulgûn
Rêhtin li ruxê di wan di pir xûn.

Metbe'a Cem'iyeta Tîfaq û Qenciya Misilmana teb'i bîye (219)

VI)18. SAYIDAKİ TÜRKÇE (OSMANLICA) YAZILARIN SADELEŞTİRİLMİŞ BİÇİMİ

ÖZEL BİLDİRİM

Abdülhamit'in zulmünden ve dayanılmaz baskıcı yönetiminden şu çaresiz milleti kurtarmak yolunda bir zamandan beri özgürlüğün beşiği olan yabancı ülkelere sığınarak yayınlar vasıtasıyla ümmeti uyarmak ve bu müthiş derde çare bulmak için Türkçe, Arapça ve Arnavutça birçok gazetenin yayımlanıp yaygınlaştırıldığı, gazetemizi okuyanlarca bilinmektedir. Böyle bir zamanda mazlum ümmetin bölümlerinin hepsinden çok bilgisizlik ve baskı altında ezdirilmekte olduğunu gördüğüm Kürt kavmini belki biraz uyarırım ümidiyle bir seneden beri Kurdistan adıyla şu Kürtçe gazeteyi yayımlamakta isem de birçok kimseler gazetemeye resmi dil olan Türkçe bir bölüm eklemem [gerektiğini] hatırlatıp bildirdiler. İsteklerden dolayı bundan böyle, bu kere ordusunda gördüğü zulümlerden usanmış olarak özgürlük ülkesine sığınmış olan yeğenim Fevzi Bey'in gayretinin katılmasıyla acizane gazetemın yarısının Türkçe basılıp yayımlanacağı arz olunur.

Esirgiyen ve bağışlıyan Allah'ın adıyla
**HÜKÜMETİN KÖTÜLÜKLERİNİN ÖZETİ VE [BUNLARIN] SONU-
CU OLAN YAŞAM ÖYKÜM**

Bir asker; vatandaşlarıyla zulümlerinin oyuncağı olduğu keyfi bir yönetimin kahrı altında ızdırıp çekerken görevli bulunduğu askeri hizmetinin ona fazladan yüklediği bir dert ve vicdani sorumluluk, o namuslu askeri büsbütün inletir.

Subay sıfatını taşıyan ve akli, namusu yerinde bir askerden beklene-
len kutsal hizmetler ile alet olmakta bulunduğu kötülükleri düşünür.
Gerçekte cinayet derecesine vardırılan şu işlere araç olmaktan kurtulmak,
hiç olmazsa şu sorumluluk yükünü üzerinden atabilmek çarelerini doğal o-
larak arar. İşte [içinde] bulunduğum ve kısaca özetlediğim şu durum,
çektığım vicdansız azap elvermiyormuş gibi adını andıkça nice elem veri-
ci olayı anımsatan, felaket sahnesiyle sona eren o Tesalya (220) Mey-
danı'nı boşaltıp uzaklaşarak Edirne'ye dönüşümüzde görevli olarak
İstanbul'a gönderildim. Ardından, gizli polisler tarafından kuşatıldım,
hâlâ anıyamadığım bir nedenden, bilemediğim bir günahtan (!) dolayı
gece-gündüz izlenip gözetlendim. Her ne kadar hükümetin hikmetine (!)
bizim gibi safdiller akıl erdiremezse de yalnız şunu diyebilirim ki ken-
dimde araştırılma ve soruşturulmayı gerektiren bir durum göremediğim
gibi milletin aziz hayatına sarfolunmak üzere etinden tırnağından ko-
parıp vermekte olduğu paraların bir kısmının da sadece gizli polisler en
ufak zevklerinden yoksun kalmasınlar ve aldıkları maaştan başka
-takipten dolayı- ufak tefek masrafları için [de] para haketsinler, kuruntu
ve hayallerin ateşini körüklesinler diye benim de kaptırmaya araç
olduğumu gördükçe üzüldüm. Hatta nasıl sinirli bir durumda gülmiyeyim
ki; akşam alacağı masraflarının parası için dolgunca bir hesap göstermek
için yalan düzmede miras aldığı alışıklık ve becerikliliğinden başka din-
den, dünyadan habersiz, pek çoğu yazma ve imlâ bilgisinden bile aciz;
hatta bazı güzel hayvanî vasıflardan bile yoksun, derme-çatma,
gübrelikten toplanma, göğsü rozetli [olan] bu insanı rahatsız eden çocuk
takımı güya ülkeye ve millete hizmet ediyor, padişaha sadık oluyor da
anası-babası bilinen, başlangıçtan itibaren on dört sene vücudunu okul
sıraları üzerinde, hizmete hazırlık uğruna çürütmüş, ağır hizmetlerde
ömrünü tüketmeye hazır bulunmuş, bir sürü vatan evladının öğretim ve
eğitimini, devlet ve milletin -görevi dahilinde- selametinin gerekleri-
nin sorumluluklarını üstlenmiş, varlığının [tüm] parçalarını feda etmeyi
ufak bir işarete vakfetmiş bir subaydan daha yararlanılmaya, inanılma
ve güvenilmeye layık görülüp o subayın -doğal olarak kuruntulu ve hayali
biçimde- durumunu (!) araştırmakla görevlendiriliyor. Acaba bu davranış
nasıl insanı acıya boğmaz, namusuna, onuruna dokunmaz, canından
bıktırmaz, istemediğini yaptırmaz, hatırına gelmiyeni getirmez! Bilmem

bu da hükümetin hikmeti midir?...

İncelenmeye ve [üzerinde] düşünölmeye layık [olan] bu ve benzeri hikmetli işleri ve konuları gerekli ayrıntılarla ileride sırası geldikçe ayrıca birer makale ile açıklamak üzere önce kısaca şu özeti izleyerek bitiriverelim:

Şu durumda üç-dört ay resmen takibolundum. Nihayet hükümetin dostları ağlatacak, düşmanları güldürecek garip uygulamalarını da görerek özel memur denetiminde Edirne'ye sevk olundum. Orada da seyrettiğim resmî, yarı resmî -niyete göre- gülünçlü, acıklı komedyalar, dramlardan sonra firar etmeye karar verdim; çünkü özgürlük sahifesinde hareket edecek bir kalemin işlemiyen ve kötölükler bağına asılmış [olan] bir kılıçtan daha çok hizmet edeceğini anladım.

Bu gün kötü yönetim hedefinin sınırına varmıştır, hatta yokoluş genelidir. Örnek olarak söyleyebilirim ki doğrudan doğruya hayata kast olunuyor. Nitekim hasta bir subay iyileşmek, dolayısıyla kendi kendini besli-yene bedavadan [kazanç] kazandırmak için herkesin meşru hakkı, usulüne uygun yetkisi içinde ve yakalandığı hastalıktan [dolayı] hava değışikliği gerekliliğinden söz ederek başvuruda bulunur. Ne yazık ki bu dilekçesi de idare-i maslahat (!) kuralı ile sonuçlanır, ürün vermez. Keyfi hükümlere dayanılarak o subayın doğrudan doğruya hayatına kastedilir; hele bu hususta kurban olan erlerin sayısı sonsuzdur; çünkü sahip, koruyucu yoktur. İşte yüksek rütbeli subaylar (221) gerek görevlerini bilmemelerinden ve gerekse yasal sorumluluğa sahip olmamalarından, ma'nevî sorumluluklarını idrak etmekten ise büsbütün yoksun olmalarından, bundan dolayı kendilerinden başka kimseyi düşünmediklerinden, kişisel çıkarları var olan yetilerini büsbütün tekelleri altına aldığından, akıllarını ve vicdanlarını, diğer insanî duygularını kiraladığından, kısacası yönetimin karışıklığı son dereceye vardığından doğal olarak haberleri olmadan ve olsa da düşünmeye vakit bulamadan buyruklarının altındaki çaresiz kişilerin hayatına artık doğrudan doğruya kıyıyorlar. Özellikle askerlerin kamu hayatı uğrunda taşıyarak kamu hizmetlerine vakfedip bağışlamış oldukları askeri hayatları böyle gelişigüzel keyfi hükümlere kurban olur ki askerleri anlatılması kolaylaşan bu durum ile uyarma ve her türlü diğer genel yararları sayarak bir birlik merkezine davet [etme] her Müslümanın görevi sırasına geçti ki benim firarıma, çıkacak fer-yadıma hak vermiyecek hiçbir vicdan [ve] sağduyu [sahibi] yoktur. Kim mutluluk ve felaketine ortak olduğu vatanının, milletinin hükümetinin mutluluğunu görmeyi istemez? Kim öz kardeşinden daha aziz ve kutsal bildiği asker arkadaşlarından, evinden, anne ve babasından uzaklaşmayı ister? İşte ben ve benim gibiler ile diğer din kardeşlerimin ateşten sorumluluk halkası, o kendilerinden habersiz olan işbaşındaki kimselerin boynun-dadır. Her duruma neden olan onlardır. Herkesi firar etmeye zorlayan on-lardır.

Bilmem artık kim kimden şikâyet ve hak talep edecek! Evet o kurul bugün lisan-ı hal ile: *"Gördüğünüz rezaletlere, anayasaya dönüşen idare-i maslahatlarla şimdiki ve gelecek zamana dair bir fikir edinmişsinizdir. Artık bakma ve incelemenin, sabır ve tahammülün zamanı geçmiştir; bundan sonraki sabır hayvansaldır, beklemenin sonucu hemen tükeniştir. Sahip aramayın, başınızın çaresine yine kendiniz bakın!"* demektedir. Ben de âcizane ve *"Allah başarı ihsan buyursun"* duasıyla burada, Mısır'da düşünceleri sağaltmak için girişimlerime, vicdan rahatlığı içinde yayınlarıma, garazsız ve karşılıksız feryadıma devam edeceğim. Gerçeklerin tercümanı olmağa çalışacağım, gerekli araçlara başvuracağım. Yardım (başarı) Allahtandır.

CENEVRE YOLUNDA

Ufukları, koca bir milletin keder ve elem gözyaşlarından meydana gelen çağlayanların insanı vecde getiren coşkunluğu ile cınlayan yer, yanan, kavrulan kalblerin ateşinin etkisiyle yoğunlaşan buharla, karanlıkla toprağı masum kanı ve yetim gözyaşlarıyla yoğrulmuş, adalet çevresine susamış ateşli kalblere, hakka, yarılmış dertli bağırlara, dikilmiş kanlı gözlere yönelen ve bir feryat zulmetgâhına (222), bir adalet Kerbelâsına dönüşen vatanımıza veda ederek attığım ilk adım; daha önce kanadımızın altında iken sarıldığı bağımsızlık silahı ile bizden ayrılmış, diktiği sağlam bir adalet ve özgürlük bayrağı üzerine beyliğini kurmuş, o dakikadan itibaren ilerleme yolunda koşmağa başlamış, önümüze düşmüş, bizi geride bırakmış, uçarak, gülerek gözümüzden kaybolmuş, hatta bize ibret örneği, güzel bir ilerleme eseri de bırakmış olan Bulgaristan Devleti'dir. Devlete ait düşüncelerin, görülen durumların bir makaleye sığdırılması uygun olmadığından ve aslında hacmi küçük olan gazetemiz elverişli [de] olmadığından yeri geldikçe ileride sözüedilmek üzere şimdilik yol[culuk] esnasında gördüğüm, ilkin bir takdir duygusu ile anılması bir insanlık görevi sırasına geçen bazı hususları özetliyeyim: Diyebilirim ki bir ufak köy kâtibinin seyredilecek durumları maksada, duruma dair bir fikir edinmeye yeterli idi. Gördüklerim hep duyguları büyük, düşünceleri parlak, yükselmeyi seven kişilerdi. Onlardan mesela Burgaz Kaymakamı Gospodin (Hristof Protopopof) ve Yamboli Kaymakamı ve yardımcısı efendiler ile görüştüm. Tedbirli uygulamaları yüksek düşüncelerine uygun ve -görevi dahilinde- hukuktan, siyasetten, nezaketten anlıyan, kılıcını koltuğuna dayamış, kavını önüne koymuş, her hizmete hazır; kısacası hakkıyla makamını süsleyen birer cisimleşmiş fazi-

let buldum. Böylesi hamiyetli memurlar yetiştiren insanlık âlemi; çalıştıran Bulgaristan Devleti; tebrik ve övgüye layıktır. Böylesi genç fikirli memurlara sahip genç devletin arkasının kolayca yere gelmiyeceği açıktır. Böylesi memurları gören ve gerçeği gözetten her yabancı, o devletin bugünü ve geleceğine dair açık bir düşünce edinir. [Daha önce] sözüedildiği gibi, bir köy kâtibinde gördüğüm durumlar, gerçekten bir ibret örneği idi. Her devlet görevlisi, sabahleyin belirli bir zamanda görevi başında hazır bulunur, devlet dairelerine işi düşen kişileri kendileri arar, bir dakika geciktirme olmaz; rastlıyacağınız en ufak bir jandarma eri yazar, okur, terbiyesi yerinde, görevi dahilinde siyasîdir. Mensubu olduğu devletin namını yüceltmek için size her fedakârlığı, kolaylığı göstermekten çekinmez. Nitekim Yanboli (223) İstasyonu'nda şimendifere binemediğimden dolayı açıkta ve şehirden uzak kalmıştım. Yabancılığımı, bu durumumu hisseden mevki jandarma eri, dinlenmem için mümkün [olan] vasıtalarla başvurmuş ve benimle beraber gece yarısına kadar uykusuz kalmış, nihayet durumdan haberdar olan şimendifer telgraf memurlarından hamiyetli bir genç, kendi yatağını bana açmak gibi bir fazilet, bir ibret dersi göstermişti. Ki bu çocuğun bana açtığı bu dinlenme şiltesinde uyumak yerine belki sabaha kadar bizim durumumuz ile eskiden bizimle aynı durumda olup bugün bize bir fazilet dersi, bir uyanma levhası göstermekte olan şu bir avuç milleti düşündüm.

Altı yüzyıldan beri cihanın üç büyük kıtasına gölge salan (koruyuculuk eden), kökleşmiş büyük bir devletin istibdat (224) yönetimi altında ne duruma gireceğini, yine o derece çok sopa kullanmasından, ayrılp da özgürlük çimenliğine dikilen bir taze fidanın, özgürlük havası ile soluyup irfan (bilme, kültür) suyuyla beslenirse çevrenin bereket ve bolluk veren gölgesinde ne biçim yetişip büyüyeceğini muhakeme ettim; sonuçlarına bir canlı kanıt oluşturan şu geçmişi şanlı Osmanlı Devleti ile geleceği emniyetinde olan Bulgaristan'ı karşılaştırarak ızdırap dolu uykuya daldım.

Institut kurde de Paris

VII) EKLER

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

EK-I

Arap harflerinden Latin harflerine çevirdiğimiz ve 1906'da yazıldığı anlaşılan aşağıdaki yazının aslı Emîr Bedirhan adlı kitapta yer almaktadır.

RIDVAN PAŞA'NIN KATİLİ KİMDİR?

Rıdvan Paşa'nın katil-i hakikîsini nâmıyla yâd etmektense esbâb-ı vâkıayı tafsîlât-ı hakikiyyesiyle arz ve ifâde edecek olursak katilin kim olduğu enzâr-ı umûmiyyede bütün bedâhetiyle tavzîh ve tecelli eder.

Abdürrezak Bey'in Şişli'de müceddeden tamir ettiği bir bâb-ı hânenin yolu muntazam değildi; gelip gitmekte müşkilâta uğranılıyordu. Bittabi Şehremîni Rıdvan Paşa'ya mürâcaat eder. O ise esâsen muhtâc-ı ta'mîr ve tanzîm olan o caddeyi tanzîme başlar; şoseyi Abdürrezak Bey[in] hânesinin yüz metro ötesine kadar getirip bırakır. Esbâb-ı mûcibesini bi'l-vâsita kendisinden sordularsa da "Benim bileceğim iştir!" cevâbını verir. Abdürrezak Bey de Hünkâr'ın teveccühâtına mağrur (!) bir gün Rıdvan'ın avnesinden Ahmed Ağa'ya tesâdüf eder. Tutup evine götürür, hapseder ve yol yapılmadıktan sonra kendisini salıvermiyeceğini söyler. Üzerini yoklarlar, yüz kûşur lira nakit ile beş-altı yüz liralık senedât bulurlar. Bunları da alır, Mâbeyn'e gider ve mes'eleyi tafsîlâtıyla söyledikten başka Ahmed Ağa'dan gasbettiği mârrü'l-beyân paralarla da yolu yaptıracağını ilâveten ifâde eder. Buna muvâfakat-ı pâdişâhî inzimâm eder; Ahmed Ağa'nın da tahliyesini fermân eder.

Abdürrezak Bey evine avdet ettiği hâlde merkurum Ahmed'i tahliye etmez, fakat aradan iki saat geçmeden şehremânetinin yüzelliyi mütecâviz çöpçü süprüntücüsü söker, Ahmed Ağa'yı isterler ve kendilerine teslim edilmediği taktirde Şehremîni Rıdvan Paşa'nın nüfûz ve kuvvetine bi'l-istinâd cebren alacaklarını söylerler. İş buradan azar ve baston, sopadan iş silâha biner. Fi'l-vâki' Ahmed Ağa'yı alırlar fakat Bedirhan Bey'i (225) de başından, bacağından iki kurşunla cerîhadâr ederler. Rıdvan Paşa'nın

bu cesâreti ve kandan başka hiçbir vâsıta ile silinemeyecek olan hakareti (226) saltanata arz olunur. "İcâbına bakacağım, şimdilik çöpçü ve süprüntücüleri nefyediniz!" denilir. Hazreti Pâdişâhın iltifât-ı mebzûlüne i'timâd ile şımarık, azık denilecek kadar hoppalaşmış olan Abdürrezak Bey de bittab' Sultan'ın bu cevâbıyla teskin-i gayz edemez, nihâyet olan da olur.

Pâdişâh tâ bidâyetten Rıdvan Paşa'ya yolun behemehâl yapılmasını kat'iyyen irâde etmiş olsaydı Abdürrezak Bey Ahmed Ağa'yı habsetmezdi. Ahmed Ağa habsedilip de kendisine arz-ı keyfiyyet edildiği zemân şu hareket-i tecâvüz-kârâne ve kanûnşikenânenen dolayı Abdürrezak Bey'i pençe-i kanûn ve adâlete teslim etmiş olaydı. Rıdvan Paşa da İstanbul içinde derebeyliği, eski yeniçeriliği uyandırmazdı ve Abdürrezak Bey'in hânesini bastırmak, dâire-i mahremiyyetine kadar yüz elliyi mütecâviz şer'î sevk etmek gibi bir cinâyette bulunmazdı. Rıdvan Paşa ise irtikâb ettiği şu cinâyetin müstelzim olduğu cezâyı çekmek üzre adliyeye teslim edileydi ölmezdi. Ve işte o ölmeyince ne koca bir âile şu felâkete uğrar ne de Şehremîni tepelenirdi. Pâdişâh dahi şöyle bir zulm ve istibdâd îkâ'ıyla şâibedâr-ı rezâlet olmazdı.

Rıdvan Paşa'nın katili olan adamların Abdürrezak Bey tarafından igvâ ve igfâl edildikleri esâsen cânîlerin kavl-ı mücerredinde kalıyor ki bu da isbât-ı mücrimiyetine emâre-i kâfiye addedilemeyeceği tabîi vâ bedîhidir. Bununla beraber Abdürrezak Bey'in cidden muğfil ve müşevvik olduğu tahakkuk etse bile kanûnen cezâsı muvakkat kürekten fazla bir şey değildir.

Bununla beraber mādâm ki Abdürrezak Bey'in mücrimiyeti hükûmetçe tahkik edilmiştir ne için muhâkemesi de cürmün mahall-i vuku'u olan İstanbul Mahkemesinde icrâ edilmemiştir?

Rıdvan Paşa'nın katilleri, müşevviklerinin Abdürrezak Bey olduğunu ve Ali Şamil Paşa'nın medhaldâr olmadığını söylüyorlar ne için kanâat hâsıl olmuyor da onu da zî-medhal addediyorlar? Katillerin muhâkemesinde müdde-i umûminin isti'mâl ettiği şiddet-i lisân bilmem nasıl Hey'et-i Temyiziyyenin çeşm-i adl ve insâfına görünmüyor da i'lâmın tasdikî yoluna gidiyorlar. Ve'l-hâsıl maksadımız mahkemeye karşı lâyiha-yı i'tirâziye yazmak olmadığından asıl maksada ric'at edelim.

Haydi diyelim ki Abdürrezak Bey katildir, Ali Şamil Bey de zî-medhaldır; ya Midhat, Murad, Hasan, Abdurrahman Beyler ne yapmışlardır?

Farzedelim ki bunlar da yaşın yanında bulunmuşlardır; ya kendisiyle aralarında bir senelik mesâfe olan Bedri Bey'in kabâhâti nedir? Diyelim ki o da İstanbul'da bulunuyor, kendisine emniyyet ve i'timâd edilmez, ya

Hayfa'daki Kamil Bey, Beyrut'daki Ali Bey, Mahmud Bey, Yozgat'taki Hüseyin Paşa, Emîn Bey daha tuhafı zaten Rodos'ta menfî bulunan Salih Bey, araları on peder birleştir[ile]mez olan Yüzbaşı Hasan Bey ne yapmışlardır? Henüz rahle-i tedrisde olup seneleri on ikiyi bile tecâvüz etmiyen biçâre ma'sûm yavrucakların bilmem cürm ve günâhları nedir?

Ya kadınlar, âciz mahlûklar! Onların ne günâhları vardır ki her türlü muîn ve muâvinden cüdâ edilerek hânelerinde polis ve jandarmaların nezâretiyle hapsedilmişlerdir. Bu şiddet-i tazyîk Sultân'ın bu âilenin kuvvet-i tabîisinden olan havfından başka bir sebebe istinâd ve ibtinâ edilemez. O hâlde kuvvetinden, kudretinden tehâşî edilen bir adama irâe-i rû-yi adâvet ve husûmet, sâik-i cinnetten başka neye hamlolunabilir?

Tercüme-i hissiyyâtı

"Bir dakika olsa münkad-ı irâdem kâinât
Makbûlân-ı (?) devleti mahv ü perişân eylerim" matla'lı ve

"Böyle hâib ü hâsır kalırsan ey Ferîd!

Bil ki bir gün Hazreti Allah'a isyan eylerim" matla'lı manzûmede mûnderic olan devlet ve millete karşı hisden ârî olduğu Abdülhamid gibi bir âferîde-i rûzgâr tarafından mazhar-ı intihâb olmasıyla sâbit[tir]. Acebâ Ferîd Paşa'ya (227) nasıl sıdk-ı kelâm isnâd edilebilir?

Bilmiyorlar mı ki Rusya'ya karşı Türk hükûmetini himâye edecek iki husn-ı hasîn varsa o da Kürdistan ile Arnavudlukdur! Bu gün farzedelim ki Kürdlerin tuğyanından hazer etmesin, fakat Ruslarla açılacak ilk bâb-ı harb Anadolu'dan iken Dördüncü Ordu gazanferleri Kürdler şu ihânet-i vâkıayı Sultân ile avenesine karşı adâveti izhâr ve harbe gitmeğe taannüd ve isrâr ederlerse hükûmet ne edecektir? Sadrâzam buralarını düşünmeye lüzûm görmemiştir.

Zâten bunun sadârete alınışı Sultân'ın menvî-i zamîrini hukuk-u millete riâyetsizliğini isbât etmişti; zira ma'lûmdur ki Sadrâzam Arnavudur. Arnavudlar ise dâiye-i teferrüd ve fikr-i istiklâlde bulunduklarını el-yevm sûret-i aleniyyede gösterip işe başlamışlardır. Şimdi böyle bir kavme mensûb olanı getirip de hükûmetin zirve-i (?) mehâmmına kadar çıkarmak nasıl olabilir? Çünkü eğer kavmine, vatanına, milletine karşı cüz'î bir hiss-i tekrîmi varsa Türk hissiyyât ve makâsidine muhâlifdir. Nef'-i millîsi izmihlâl-i devlette olmakla bittab' dâimâ zimâm-ı idâreyi o cihetine doğru tahvîl edecektir; yok eğer mârrü'l-arz hissiyyât-ı necîbe ile mütehassis değil[se] alçaktır, denîdir. Bu sıfatların mevsûfu ise her meziyetten ârîdir. Cinsine hayrı olmıyanın başka hiçbir kimseye hayrı olmaz. O hâlde böyle birine i'timâd cinnettir. Bir mecnûna da teslîm-i nefis, affolunmaz büyük belâhettir.

Maahazâ Kürdistan'ın eben an cedd emîr ve hükümdârı bulunan Emîr Bedirhan Hazretlerinin evlâdları ne vakit olsa kendilerini bu züll ve esârettten kurtarabileceklerdir. O zemân Sultân'ın açtığı zahm-i dil iltiyâm bulmuş kıyâsında bulunulamıyacak ki sefilü'l-ahlâk bir alçağın lisân-ı matbûâtıyla sebb ü şetm ettirmeleriyle derûn-i dilden açtıkları cerîha ile'l-ebed bâdî-i âlâm olacaktır.

Tâbi'-i hiss-i intikâm olmak vazîfe-i nâmûs ve hamıyyettir. Hemân Cenâb-ı Kadir alâ küllî şey'in melhûz olan netâyic-i muzırreyi makrûn[-i] hüsn-i hâtime buyursun! Amin.

bâdî-i âlâm: acıların nedeni, kederlerin sebebi

belâhet: bönlük, alıklık

dâiye-i teferrüd: eşi, anlamı olmamak arzusu

eben an cedd: babadan oğula

hâib ü hâsır: hiçbir şey elde edemiyen

hemân: hemen, derhal, çarçabuk

hısn-ı hasîn: sağlam kale

hüsn-i hâtime: iyi biçimde sonuçlanma, iyi bir biçimde bitirme

iltiyâm: yaranın kapanıp iyileşmesi

maahazâ: bununla beraber

makrûn: yakın

mârrü'l-arz: yukarıda arzedilmiş olan

mârrü'l-beyân: yukarıda sözü edilen

mehâmm: 1)önemli şeyler 2)gerekli şeyler

melhûz olan: akla gelen

menfi: sürgün, sürgün edilmiş

menvî-i zamîrî: maksadı, amacı, niyeti

netâyic-i muzırre: zararlı sonuçlar

sebb ü şetm: sövüp sayma

şehremîni: belediye başkanı

zahm-i dil: gönül yarası

züll: alçalma, horluk

EK-II

Arap harflerinden çevirdiğimiz aşağıdaki yazı, ilk kez yönetim yanlısı Türk gazetelerinden Cumhuriyet tarafından yayımlanan Haftada Bir Gün dergisinin Şubat 1927'de yayımlanan iki sayısında çıkmıştır. Adeta polisiye roman üslubuyla yazılan ve dipnotlarda birkaçına değindiğimiz birçok bilgi hatasını da içeren bu yazı, görüleceği gibi sadece Bedirhanileri suçlayıcı tek yönlü bir bakış açısıyla yazılmıştır. Öyle ki yazıda sadece Rıdvan Paşa'yı öldüren dört kişi ile Abdürrezak Bedirhan ve Ali Şamil Paşa suçlu gösterildiği halde olayla ilişkisi bulunmayan yüzü aşkın kişinin tutuklanması veya sürgün edilmesi konusu üzerinde durulmamaktadır.

TARİHİN ESRÂRENGİZ SAHİFESİ: RIDVAN PAŞA NASIL ÖLDÜRÜLDÜ?

İstibdâd Devrini yazan târihin şimdiye kadar çevrilmemiş karanlık bir sahîfesi vardır: Rıdvan Paşa kimdi? Ve Göztepe'deki evine giderken niçün öldürülmüştü? İşte buna dâir yaptığımız tahkikatı aşağıdaki satırlarda nakle başlıyoruz:

Hamid devrinde Kürdistan'da birçok âsî Kürd rûeâsı türemişti. Hattâ bunlardan Bedirhan Bey isminde birisinin ismi tâ İstanbul'a kadar aksetmiş ve Bitlis, Diyarbekir taraflarında çıkardığı isyânlarla Abdülhamid'i oldukça korkutmuştu. Bunun üzerine Hamid derhâl hulûl-i muslihâne siyâsetini ta'kîbe başladı ve Bedirhan Bey'i birçok hediye-lerle taltîf ederek onu kendisine bendetmek çârelerini aradı. Fakat bu kâfi değildi. Bedirhan Bey yine uslu durmuyor, her gün bir vâkıa çıkarmaktan hâlî kalmıyordu. Nihâyet Abdülhamid, Bedirhan Bey'in kırk kadar yetişmiş çocuğunu İstanbul'a celbettirerek mekteplere yerleştirdi ve tahsîl ve terbiyelerine ihtimâm etti (228). Bu çocuklar arasında Abdürrezak Bey (229) isminde birisi bilhâssa kuvvetli ve şeytân zekâsıyla temâyüz ediyordu. Pek az zemân' zarfında Fransızca'yı mükemmel sûrette öğrendi ve Abdülhamid mûmâileyhi mâbeyn mütercimliğine ve Şûrâ-yi Devlet a'zâlığına ta'yîn etti. Abdürrezak'ın bir birâderi daha vardı ki bilhâssa Abdülhamid'in son derece gözünde idi. Bunun ismine Ali Şamil diyorlardı. Fakat bil'âhire muhtelif rûtbelere terfî' etti. Sonra Üskûdar'da Selimiye Kışlası Kumandanlığına ta'yîn edildi ve aynı zemânda yâverân-ı Hazret-i Şehriyârî oldu.

Abdürrezak Beyle Ali Şamil Paşa böyle şöhretin ve servetin en yüksek derecelerine irtifâ' ederlerken diğer taraftan diğer birâderleri boş durmuyorlar ve muhtelif mutasarrıflık ve me'mûriyetlere geçerek memleketi yed-i hükûmlerine almak istiyorlardı.

Abdürrezak Bey Şişli'de büyük bir ev yaptırdı. Ali Şamil Paşa ise

Üsküdar, Kadıköy ve Erenköyünün hâkim-i mutlakı kesildi. Bunun bir adamı vardı ki ismine İbrahim Ağa diyorlardı. Bu İbrahim Ağa, gözleri ağrıtıklı cahil bir Kürd idi. İşte Ali Şamil bu adamı vâsıtasıyla Kadıköy Çarşısını, kasabı, bakkalı harâca kesmekte ve ahâlîyi zulm altında in-letmekte idi. Diğer taraftan Abdülhamid'den de bol bol ihsânlar alıyordu. Fakat bir türlü doymuyordu ki. Bir gün Kadıköyünde Ayrılık Çeşmesi'nde cebren bir zavallının hânesine girdi. Ve civârdaki mezâr taşlarını kırdırarak orasını ta'mîr ettirdi. Kadıköyünde hiçbir adam yoktu ki bu Ali Şamil Paşa'nın şerrinden korkmamış olsun. İşte o devirlerde vaz'iyet bu şekilde iken Ali Şamil Paşa Sultan Hamid'in nüfûzlu ve vükelâsından Şehremîni Rıdvan Paşa ile de arayı bozdu. Evvelce Ali Şamil Paşa Rıdvan Paşa'dan oldukça ihtirâz ediyordu. Fakat mâbeyn mütercimi olan Bedirhanî Abdürrezak Bey bu mütekabil hürmeti izâle için bir vesîle ihdâs etti. Abdürrezak Bey bir ev yaptırıyordu. Bu evin önünde bir toprak sokak vardı. Abdürrezak Bey, Rıdvan Paşa'nın ağası Ahmet Ağa'yı çağırarak dedi ki:

-Paşa'ya söyle! Bizim evin önüne kaldırım yaptırın! Parke döşetsin, sonra karışmam, onun şehremînilîği de başına iner...

Ahmet bu emirleri dinledi ve hiçbir şey ilâve etmeden doğru Rıdvan Paşa'ya nakletti. Rıdvan Paşa bu sözlerin zımnındaki tehdidi pek âlâ anlıyordu. Zaten bu âile İstanbul'da kök saldığından birkaç kere Abdülhamid'e mürâcaat ederek bu adamlara çok yüz vermemesini tavsiye etmişti.

Fakat Abdülhamid her yaptığı işte bir kerâmet olduğuna hükmeden bir adamdı. Binâenaleyh Rıdvan Paşa'nın tavsiyelerine hiç kulak asmadı ve "Canım bırak Allahını seversen, memleket sükûna muhtaç, başımıza bir de böyle belâ çıkarma!.." diye onu başından savdı.

Abdürrezak Bey'e gelince, o her sabâh yeni yapılan evinin önüne çıktığı zemân kaldırımın yapılıp yapılmadığını tedkik ediyor ve hâlâ sokağı çamurlu görünce hiddeti büsbütün artıyordu. Bir gün Rıdvan Paşa'nın ağası Ahmet Ağa'yı tekrar çağırdı, "Eşek herif, o efendin olacak adama söyle, bizim sokağın kaldırımını yaptırın yoksa onun kanburunu ben düzeltereğim!" diyerek zavallıyı bir temiz döğdü. Ahmed Ağa bu müdhiş dayağı yedikten sonra doğru efendisine koştu ve mes'eleyi uzun uzun ona anlattı.

Rıdvan Paşa'nın sarayda büyük nüfûzu vardı. Bunu haber alır almaz arabasına atladı ve doğru soluğu Yıldız Sarayı'nda aldı. Karşısına ilk olarak başkâtib Tahsin Paşa çıkmıştı. Derhâl ona tazallüm-i hâl etti ve dedi ki:

-Bu âileye mensûb eşhâs İstanbul'u kasıp kavuruyor. Ahâlîye bir yapmadıkları kalmadı. Ben bile en sâdık bendegân-ı Hazret-i Pâdişâhiden olduğum hâlde beni bile tehdîd ettiler. Ağam Ahmed'i döğdüler.

Bunun üzerine Abdülhamid, Rıdvan Paşa'yı huzûruna kabûl etti. Pâdişâh ikiyüzlü siyâset kullanmasını çok severdi. Vaz'iyeti derhâl kavradı ve oturduğu koltukta gözlerini yukarı doğru kaydırarak dedi ki:

-Hakkınız nezd-i şâhânemizde mahfûzdur. Bir irâde ile terbiyeleri verilecek olan bu gibi eşhâsla sâdık bendelerimin uğraşmalarını muvâfık görmem! Bu gibi işlere mâni' olacak tedâbirin ittihâzı gecikmiyecektir. Siz müsterih olasınız!

Rıdvan Paşa bu sözlerden son derece memnûn olmuştu. Hele birkaç gün sonra Bedirhanîlerden Abdürrezak Beyle Ali Şamil Paşa'ya bir irâde-i seniyye ile tebliğat yapıldığını öğrendiği zemân bu memnûniyyetine pâyân yoktu. Fakat bu irâdeler bir taraftan da aksî te'sîr yapmaktan hâlî kalmadılar. Çünkü gerek Abdürrezak Bey gerek Ali Şamil Paşa Abdülhamid'in irâdesiyle bir sille-i te'dîb yedikten sonra Rıdvan Paşa'ya karşı duydukları husûmetler büsbütün arttı. Ve nihâyet o dereceye geldi ki bir gece Şamil Paşa, Abdürrezak Beyle ba'zı Kürd rüesâsı, Kadıköyünde bir evde toplanarak Rıdvan Paşa'nın katledilmesine dâir mukarrerât ittihâz ettiler. Burada herkes bir fikir dermiyân ediyordu. Nihâyet bu işin ikinci, üçüncü derecede adamlar vâsıtasıyla icrâ edilmesi muvâfık görüldü.

O zemânda Kürdistan'da eşkıyalık yaparak birçok adam katleden Bitlisli Hasan, Emin, Mehmed ve Esad isminde dört Kürd kaçarak İstanbul'a gelmişti. Bunlar derhâl Şişli'deki konağa celbedilip kendileri birçok irâz ve ikrâm olundu. Bedirhanî âilesinin Kürdler üzerinde büyük bir nüfûzu vardı.

Bu adamlar ne söyleseler onların sözlerinden dışarı çıkmazlar ve derhâl ifâ ederlerdi. Mes'ele kendilerine açıldı ve dendi ki:

-Eğer bu işi muvaffakiyyetle başarabilirseniz sizin için yok yoktur! Dünyâ kadar altın ve silsilenize yetecek para elde edeceksiniz!...

Zaten tabiatlarında eşkıyalık bulunan bu adamlar insân öldürmeyi kanıksamışlardı. Onlar için hele tabanca ile adam öldürmek büyük bir zevkti. Münâkaşaya bile lüzûm görmeden cevap verdiler:

-Ölmek var! Dönmek yok bu işte!

-Ser verilcek sır verilmiyecek!

-İş olmuş bitmiş demektir!

O esnâda Ali Şamil Paşa da odaya girmişti. Evvelce kardeşinin neticelendirdiği mes'eleden haberdâr olmadığı için dedi ki:

-Hemşehriler, size zengin ve kanbur bir Ermeni göstereceğiz. Bu vücûdun ortadan kalkması bu memleket için elzemdır. Pâdişâhımız efendimizin irâdeleri de zâten bu merkezdedir. Bu kanbur Ermeniye öldürmeye bizi me'mûr ettiler. Siz de bizim yüzümüzü kara çıkarmıyacaksınız!

Bitlis eşkıyaları bu suâle dudak bükerek güldüler. Zâten evvelce mes'ele takarrür etmişti. Bundan sonra artık talî işler kalıyordu. Başî sarıklı, beli kuşaklı, ayağı yemenili eşkıyaları evvel-emirde adam gibi bir kılığa sokmak lâzım geliyordu. Burada derhâl kendilerine göre güzel

elbiseler giydirdiler. Çamaşırlarını değiştirttiler. Yeleklerine kalantor kalem efendileri gibi altun köstekler geçirdiler ve Kürd eşkıyalarının hepsi birer parça centilmenleştiler. Fakat yine ne de olsa dağlılıkları üstlerinden akıyordu. O buz gibi elbiselerin altında dağlarda, yamaçlarda yuvarlanarak nasırlaşmış birer vücûd olduğu farkediliyordu.

Ali Şamil Paşa yandaki odaya geçti ve bir parça sonra elinde bir torba ile avdet etti. Torba yere vâzî' olundu. Bağları açıldı. Ve içinden dört tane Karadağ tabancası ile dört tane gümüş kınlı hançer çıktı. Ali Şamil Paşa bunları eşkıyalara dağıtırken diyordu ki:

-Silâhın nâmûsu vardır. Bu nâmûsu göreyim ki hüsn-i muhâfaza edin. Dersim, Bitlis dağlarında nasıl kurşun attınızsa öylece bu tabancaları kullanın. Bu adamın cânını doğru cehenneme gönderirseniz pâdişâhımız zıllullah fi'l-âlem efendimiz de sizleri ihsânlara garkedecek ve maiyet-i hümayûnunda istihdâm buyuracaktır. Korkmayınız! Evvelâ Cenâb-ı Allah, sonra ben ve kardeşlerim arkanızdayız.

Ali Şamil Paşa pek heyecanlı bir sûrette söylediği bu nutkundan sonra dört şakiye ne olur ne olmaz diye birer kere yemin ettirdi. Ve bunlar ellerini tekrar tekrar Kur'ân'a basarak "Allah şahidimiz olsun ki ölmek var dönmek yok. Ser vermek var, sır vermek yok!" diye yeminlerini te'kid ettiler.

* * *

Aradan bir iki gün geçmişti. Ali Şamil Paşa bu Kürdleri Kadıköy tarafına geçirmek lüzûmuna kail oldu. Çünkü katl ancak olsa olsa bu gibi tenhâ havâlide yapılabilirdi. Hem vâsıtaların vaz'ıyyeti ve muhîti de tedkik etmeleri zarûrî idi. Dört eşkıya bir müddet Ali Şamil Paşa'nın Kadıköyünde Yoğurtçu'daki hânesinde müsâfir oldular. Artık burada gördükleri izzet ve ikrâma pâyân yoktu. Her gün sabâh akşam, misk gibi yoğurtlu çoban kebâbları, kuzu pilâvları yiyerek ense pişiriyorlardı (230).

Her cum'a günü selâmlık resminden sonra Şehremîni Rıdvan Paşa bir istambotla Haydarpaşa'ya geçiyor ve oradan doğruca Göztepe'de ikamet eden kızının evine gidiyordu. Ali Şamil Paşa ile Abdürrezak Bey bunu bildikleri için bir cuma günü adamları vâsıtasıyla dört Kürd eşkıyasını Haydarpaşa'ya gönderdiler ve kendilerine Rıdvan Paşa'yı tanıttırdılar. Rıdvan Paşa, tabîî bu olup bitenlerden haberdâr değildi. Altun saplı bastonuna dayana dayana önlerinden geçti ve oğlu Reşad Beyle beraber trene bindi. Dört fedâî derhâl arkasından başka bir vagona atladılar.....

Tren Göztepe'ye gelmişti. Dört adam Rıdvan Paşa'dan evvel simendiferden çıkarak hızlı hızlı köşke giden yolu tuttular ve ikişer ikişer hendeklere saklanarak Paşa'yı beklemeğe başladılar. Biraz sonra

Rıdvan Paşa göründü. O hâlâ hiçbir şeyden haberi olmayarak bastonuyla oynaya oynaya mukadder âkıbete doğru yaklaşıyordu. Oğlu biraz arkada idi. Nihâyet şakilerin saklandıkları yere geldiler. Birdenbire dört Kürd fedâîsi "Dur!" diye ortaya atıldılar ve müteâkıben de silâhlarını boşaltmağa başladılar... Rıdvan Paşa ne olduğunu, neye uğradığını anlıya [ma]muştı. "Yapmayın!" diye bağırmağa bile imkân bulmadan yere yuvarlandı. Sekiz kurşun yarasının te'sîriyle derhâl vefât etti. Fedâîler işlerini gördükten sonra derhâl civâr tarlaların arasına doğru koşarak dağılmağa ve kaçmağa başladılar. Garîbdir ki Reşad Bey'e bir kurşun bile isâbet etmemişti. Fakat o da bu fecî vak'anın te'sîriyle a'sâbını kaybetti ve "Aman babacığım!" diye bayılarak cesedin üzerine kapandı.

Şimdi Göztepe'nin bu تنها ve ıssız yolunda ölmüş bir baba ile bayılmış bir evlâd vardı. Biraz sonra polis devriyyeleri ve jandarma süvâirleri mahall-i vak'aya geldiler ve derhâl cânîleri aramağa başladılar. Bunlar evvelâ vâkıanın tütün kaçakçılarıyla yapılmış bir müsâdeme mâhiyyetinde olduğunu zannetmişlerdi. Derhâl civâr tarlalarda tarama usûlünün tatbîkine başlandı. Evvelce Bitlis, Diyarbekir taraflarında eşkıyalık yapmış olan fedâîler Göztepe'nin de kaçabilecek yerleri bulunmadığını tahmîn etmediklerinden firâr vâsıtaları husûsunda tedâriksizdiler. Ve nitekim işte bu ihtiyatsızlıkları yüzünden yarım sâat sonra yakayı polis devriyyelerinin eline verdiler.

Ali Şamil Paşa'nın zâten kulağı kirişte idi. Katiller yakalandıkları zemân herbir sırrın ortaya çıkacağını düşünen bu kurnaz Bedirhanî, derhâl maiyyetine emir verdi ve hep beraber atlarla Göztepe yolunu tuttular... Biraz sonra mahall-i vak'aya gelmişlerdi...

Ali Şamil Paşa firârîlerin kendi tahmîni gibi yakalandıklarını gördüğü zemân derhâl polislerin yanına koştu ve onlara sordu:

- Bunlar kim böyle?
- Tütün kaçakçısı, Paşa efendimiz!
- Bu tütün kaçakçıların[ın] yaptıkları artık bini aştı. Teslîm edin onları benim adamlarıma... Selimiye Kışlası'nda ben bu cânîlere terbiyelerini verdiririm...

Ali Şamil Paşa, attığı attık, tuttuğu tuttuk bir adamdı. Binâenaleyh polislerin bu emir karşında söyleyecek sözleri yoktu. Katilleri derhâl Ali Şamil Paşa'nın adamlarına teslim ettiler. Bu sûretle dört Kürd eşkıyası Selimiye'ye sevk edilmiş oldu... Ali Şamil Paşa'nın kanâatine nazaran mes'ele örtbas edilmişti.

Artık vâkıayı bizzât ihzâr edenlerle icrâ edenler bir araya gelmişlerdi. Ali Şamil Paşa'nın da müdhiş bir nüfûzu vardı. Binâenaleyh hâdisenin dallanıp budaklanıp ortaya çıkmasına imkân yoktu. Ali Şamil Paşa ve bilhâssa Abdürrezak Bey bu vaz'iyetten son derece memnûn idi-

ler. Çünkü bu sûretle İstanbul'daki en müdhiş rakîpleri ortadan kalkmış demekti.

Fakat mes'ele bu iki Bedirhanî kardeşin zannettikleri gibi zuhûr etmedi. Rıdvan Paşa'nın kolu Yıldız Sarayı'na da aksetmişti. Abdülhamid kâtilerin Ali Şamil Paşa tarafından da himâye gördüğünü duyduğu zemân bu işin kimler tarafından icrâ edildiğine dâir artık şübhesi kalmadı. Hamid, Rıdvan Paşa'yı çok severdi. Onun böyle nâgehânî sûrette katledilmesinden son derece müteessir oldu ve bu işin âcilen tahkikine ben-degânından Tahir Paşa ile Zabtiyye Nâzırı Şefik Paşa'yı me'mûr etti.

Sultan Hamid'in tüfenkçileri ve Zabtiyye Nâzırı'nın hafiiyeleri tamâm bir hafta geceli gündüzlü bu cinâyet üstünde durdular (?). Birçok isticvâbât, birçok tevkifât yapıldı. Ve en nihâyet işin ucul[nun] Ali Şamil Paşa ile Abdürrezak Bey'e dayandığı resmen tahakkuk etti.

Diğer taraftan cinâyetin ertesi günü bir irâde ile Rıdvan Paşa'nın cenâzesi fevkalâde merâsimle kaldırıldı. Burada Abdülhamid'in bütün bendegânı ve yâverleri de hâzır bulundular.

Cenâzenin böyle bir ihtifâl ile kaldırılması Ali Şamil Paşa ile Abdürrezak Bey'i fevkalâde kuşkulandırmıştı. Bunlar ilk fırsatta Abdülhamid'e arz-ı ubûdiyyet etmek için çâreler aramağa başladılar. Diğer taraftan, yazdığımız gibi tahkikat fevkalâde ilerliyordu. Tüfekçi Tahir Paşa ve Zabtiyye Nâzırı Şefik Paşa yaptıkları tahkikatı birer raporla Abdülhamid'e arzettiler.

Vak'ayı ta'kibeden cum'a günü idi. Abdülhamid alây-i valâ ile sarayından çıkıp cum'a namâzına geldi. Merâsimde birçok yâverleri, bendegânı vazîfeten hâzır bulunuyordu. İşte Abdülhamid bunlar arasında Ali Şamil Paşa ile Abdürrezak Bey'in ve diğer birâderleri (231) Emîn, Bedirhan Ali Beylerin hâzır bulunduklarını gördü. Bu vaz'iyet büsbütün a'sâbını tahrîk etti.

Namâz kılınmış, Pâdişâh saraya avdet ediyordu. Ali Şamil Paşa ve Abdürrezak Bey arz-ı ta'zîmât ve ubûdiyyet etmek üzere hâk-i pâ-yı şâhâneye yaklaştılar. Abdülhamid hiç sesini çıkarmadı. Fakat oldukça da korkuyordu. Çünkü Rıdvan Paşa gibi bir adamı yok yere öldürttükten sonra târihî bir nâm almak için bu paşa ve beyler bu sûretle kendisinin hayâtına da hâtime çekebilirlerdi.

Saraya avdet eder etmez ilk işi bir irâde ısdâr etmek oldu. Burada da Ali Şamil Paşa ve Abdürrezak Beyle İstanbul'da bulunan yüz kadar Bedirhan mensûbünün derdest ve tevkifleri emrolunuyordu. O sırada Yıldız Sarayı'nda bulunan bazı Bedirhanîler birer birer derdest edildiler ve tevkifhâneye tıklandılar. Diğer taraftan tahkikata (232) verilmişti. Ali Şamil Paşa ile Abdürrezak Bey de yakalandıktan sonra mevkûfların evle-

rini taharrîde bir mahzûr yoktu. Ali Şamil Paşa'nın Göztepe ile Feneryolu arasındaki hânesi taharrî edildi. O zemânın (233) Ali Şamil Paşa'nın dinç ve kuvvetli bir adamı olan ağasından da şübhe ediliyordu. Bir gün bu ağanın odası da taharrî edilmek istendi. Ağanın karısı Nefise Hanım, erkeğinin evde olmadığını söyledi ve onu arka kapıdan kaçırdı. Fakat ağa daha henüz Feneryolu'na varmamıştı ki polisler tarafından derdest edildi ve karakola götürüldü.

Nefise Hanım'ın oturduğu oda da taharrî edildiği zemân katillerin isti'mâl ettikleri tabancalar burada bulundu ve bu sûretle her katilin ikiye kurşun attığı tesbit edildi. Fakat ağanın bir kabâhâti yoktu. Çünkü bunları bizzât Paşa getirerek ağasına teslim etmişti.

Habshânedeki mevkuf bulunan Bedirhanîler ise ilk isticvâblarından sonra, ikinci bir irâde ile "İdâre-i Mahsûsa"nın Garb Vapuru'na ırkâb edildiler. Doğruca Trablusgarb'a ve Fizan'a nefyolundular. Cümlesi de kürek cezasına mahkûm edilir...

Rıdvan Paşa'nın asıl katili olan dört câhil Kürd, "Biz bunu Pâdişâh'ın irâdesiyle öldürmüştük. Bizi Abdürrezak Beyle Ali Şamil Paşa öyle kandırmıştı. Pâdişâh'tan afv dileriz! Biz öldürdüğümüz adamı Ermeni zannetmiştik!" diye çırpındılarsa da yine cezalarını çektiler.

i'lân-ı meşrûtiyyet'e kadar Fizan habshânelerinde kalan Bedirhanîlerden Ali Şamil Paşa bil'âhire vefât etti.

Abdürrezak ise i'lân-ı meşrûtiyyetten sonra umûm menfiler gibi habshânedeki çıkıp İstanbul'a geldi.

Abdürrezak Bey'in bundan sonraki hayâtı da mâcerâlarla doludur. Nitekim bil'âhire Rusya'ya gitmiş, orada Ermeni komitelerini idâre etmiştir (234). Fakat bil'âhire yine bir düşmân kurşunu vâsıtasıyla öldürülmüştür (235).

alây-i valâ: padişah alayı, yüce alay

derdest etmek: yakalamak, elde etmek

Fizan: Şimdi Libya devleti sınırları içinde bulunan bir bölge.

isdâr etmek: çıkarmak

ihfâl: büyük bir kalabalıkla yapılan tören

ihtirâz: 1) sakınma, çekinme 2) korkma

ırkâb edilmek: bindirilmek

menfi: sürgün edilmiş olan

taharrî: arama, aratma

tazallüm-i hâl: durumundan şikayet etme, sızlanma

zıllullah fi'l-âlem: Allah'ın yeryüzündeki gölgesi

EK-III

Paris'te yayımlanan Figaro gazetesinde de Abdürrezak'ın yargılanması ve ifadesi ile ilgili haberler yayımlanmıştır. Bu gazetenin 13 Haziran 1906 tarihli sayısına göre, Abdürrezak ifadesinde Sultan'ın emri ile Rıdvan Paşa'yı vurduğunu söylemiştir. Soz konusu haber şöyledir:

RIDVAN PAŞA'NIN KATİLLERİ: ABDÜRREZAK'IN İ'TİRÂFLARI

İstanbul, 8 Haziran- Temyiz Mahkemesi cinayet dairesi, Cezayir Trablus'un (Trablusgarp-N. S.) Rıdvan Paşa'nın katlinin müşevvikleri, Sultan'ın eski mabeyincisi ve teşrifatçısı Abdürrezak ile Üsküdar eski askerî valisi Ali Şamil hakkında verilen idam hükümlerini ittifakla tasdik etmiştir. (Burada bir yanlışlık var. İdama mahkûm edilenler yalnız fiilen katil olanlardır.-N. S.)

Figaro, bu üzücü hadiseyi, bütün teferruatıyla nakletmişti. Katillerin yakalanmalarında nasıl Belediye Başkanı'nın (Şehremini-N. S.) şahsî düşmanları olan Abdürrezak ile Ali Şamil'in verdikleri emirlerin icracıları olarak teşhis edildiklerini anlatmıştı. İddia makamının açık ve süratli ithamları, çok yüksek bir mevkiye bulunan bu iki şahsiyetin suçluluklarını ortaya koymuştur.

Bunların ikisi de hemen, Cezayir Trablusu'na (Trablusgarp'a-N. S.) sürülmüşlerdi. Fakat bu sürgün cezasının kifayetsizliği, tam mânası ile kısa bir zamanda meydana çıktı. Zira, Türk kanunları, bir cinayetin müsebbiblerinden birine, baş suçluya verilen cezadan daha ağırının tatbikine müsaade etmemektedir. Katiller, eğer kendilerini teşvik etmiş olanların hayatlarını korumuşlar ise, idam etmek mümkün değildir.

Diğer taraftan, Abdürrezak ve Ali Şamil, muhafazası güç mahpuslardır. Kaçmaları halinde, hatırı sayılır ortaklar bulmaları muhtemeldir. Nihayet, hattâ pranga vurulsa dahi konuşabilirlerdi ve Sultan'ın maiyetinin de çekindiği bu idi. Her şeyden evvel, bu iki belâlı adamı her ne pahasına olursa olsun susturmak lâzımdı. Şayet bugüne kadar en ufak bir tereddüde müsamaha olunmuş ise, bu artık mümkün değildir. Zira, Abdürrezak konuşmuştur. Hükümdar'ın şahsını ilzama cüret etmiştir. İstanbul şehireminini Sultan'ın emri ile vurduğunu beyan etmiştir. Bununla, iddiasının verebileceği yegâne ispatını ortaya koyarken kellesini ortaya koyduğunu da biliyordu. Bu kararının sebeplerini acaba kimse birgün bilebilecek mi? Bu karanlık maceranın derinliklerine inilebilecek mi?*

*Aktaran: Nazmi Sevgen, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Türk Beylikleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1982, s. 128-129

EK-IV

1870'lerde Osmanlı Mekteb-i Bahriye-i Şahanesi'nde (Deniz Harb Okulu) öğretmenlik yapmış olan Sir Henry F. Woods'un Abdürrezak Bedirhan ve Ridvan Paşa Olayı hakkında yazdıklarını da kitabından aktarıyorum (yazının başlığını ben koydum):

ABDÜRREZAK BEDİRHAN VE RIDVAN PAŞA'NIN ÖLDÜRÜLMESİ OLAYI

... İstanbul'dan Anadolu'ya seyahat etmek çok güçtü. Kürtler, yolları keserler ve yağma yaparlardı. Kürtler, Arnavutlar gibi vahşi bir dağ kavmidir. Bunlar Osmanlı devleti sınırları içinde olmalarına rağmen hiçbir zaman devlet otoritesi altına girmemişlerdi. Birinci Dünya Savaşına kadar sadece resmen Padişahın tebaasından idiler. Nasıl geçmişte İngiltere Kralı, dağcı Skoçlara hâkim olamamışsa, Padişah da imparatorluğun dağlık sınır bölgelerini haraca kesen vahşi Kürt ve Arnavutları nizamı altına alamamıştı. Egemen olduğu devreler ancak büyük kuvvetler kullanmak suretiyle sağlanabilmiştir. Kürt, iyi bir savaşçıdır. Ancak, baskın tarzında saldırmayı, yüz yüze savaşılmaya tercih eder. Üzerine gelen kuvvetin kendinden üstünlüğünü anladığı anda geri çekilmeyi ve kaybolmayı şerefizlik saymaz. Çünkü üstün bir birliği gafil bir anında yakalayarak yok edeceğinin inancı içindedir. Yağma ve çapulculuk kendileri için gelir getirdiği kadar zevkli ve eğlenceli bir iştir. Seyahat edenin elim hadise-ler karşısında kalması kendisi için acı olduğu halde, kendisini soyanların disiplinli hareketleri karşısında hayret ve takdirini gizleyemez. İstanbul'da, uzun zaman hareketlerini yakından izlemek fırsatını bulduğumuz asil bir aileye mensup genç bir Kürt vardı. Birlikte akşam yemeğinden sonra bir oyununa oturduğumuz zaman bize doğudaki akrabalarına ait çok ilginç hikayeler anlatırdı. İyi bir tahsil görmüştü. Çok iyi İngilizce ve Fransızca konuşurdu. Uzun zaman Türk diplomasisine hizmet ettiği için, genel olarak diplomatların haiz olduğu özellikleri benliğinde toplamıştı. Buna rağmen, medeniyetin kendi bölgelerine girmediği zamanlardaki bütün aşiret reisi ve prenslerin malik olduğu vahşi Kürt hislerini şuur altında taşıyordu. Bir akşam üzeri kendisine tanıştırlan şahsın Kürt olduğunu öğrenen bir hanımın, ona hayret dolu bakışlarını asla unutmayacağım. Bu hanım, Kürtlerin hırsızlık temayülleri hakkında o kadar çok şey dinlemişti ki, biraz önce tanıştırdığı şahsa şu soruyu sormaktan kendini alamadı:

-Büyük hırsızlar olarak bildiğimiz Kürtlerden misiniz?

Karşındaki Kürt, hanımın önünde eğilerek:

-Bize isterseniz haydut diyebilirsiniz, fakat hırsız asla...

Böylece kendi anlayışına göre iyi bir tahlilde bulunmuştu.

Bu genç Kürt, büyük Kürt lideri Bedirhan Beyin birçok torunlarından biriydi. Bedirhan, Abdülmecit zamanında Anadolu'yu karıştırıyordu. Bunun üzerine zamanın İngiliz Büyükelçisi Mr. Layard, Bedirhan'ı İstanbul'a davet etmesini Abdülmecit'e salık vermişti. Bedirhan, bu tuzaklı dâvete kanarak İstanbul'a geldi. Ancak bu ziyaretin dönüşü olmadı. Bedirhan Doğudaki birçok Kürt aşiretini birleştirerek meydana getirdiği zamanın modern silahlarıyla donatılmış üç yüz bine yakın atlinin da komutanı idi.

Daha evvel bahsettiğim genç Kürdün adı Abdülrezzak Bedirhan Bey idi.

Kendisini tanıdığım zaman, sarayın başmabeyincisi idi. Bundan birkaç yıl sonra Padişahın İstanbul'daki başhafiyesi Rıdvan Paşayla büyük bir dalaşmaları oldu. Bu dalaşma bir yol inşaatı meselesinden çıkmıştı. Rıdvan Paşa Şişli'de yeni bir villâ yaptırmıştı. Bu villânın çok az ilerisinde de Abdürrezak Bey'in bir evi bulunuyordu. Rıdvan Paşa, yeni villâsının önünden geçen bir yol yaptırmayı başarmıştı. Yol inşaatı tam Abdürrezak Bey'in evinin önüne birkaç metre kala durdurulmuştu. Abdürrezak Bey, bu durumdan Rıdvan Paşa'yı sorumlu görüyordu. Ona göre, Rıdvan Paşa'nın bu tutumu aile şerefine gölge düşürmekte idi. Ayrıca, bir kadın düşkününden başka biri olmayan Rıdvan Paşa'nın bu kasıtlı tutumu, gerekli cezayı görmeliydi. İşte, bu tutum içindeki Abdürrezak Bey, ailesini toplantıya çağırdı. Bu aile toplantısında, Rıdvan Paşa, sonradan görme küstah bir adam olarak suçlandı ve ortadan kaldırılmasına karar verildi. Tam bu sırada Rıdvan Paşa'nın parmağıyla Bedirhan sülalesinden bir iki uşağın görevine son verildi. Bu, bardağı taşıran son damla olmuştu. Çok geçmeden Rıdvan Paşa arabasından aşağı ineceği bir sırada vurularak öldürüldü. Bu suçu işleyenler kaçtı. Ve hiçbir zaman yakalanamadılar. Bu olayda parmağı olduğu, hatta baş kıskırtıcısı olduğu gerekçesiyle Abdürrezak Bey yakalanarak yargılandı. Mahkeme idamına karar verdi. Ancak idam kararı infaz edilmedi. Padişahın emriyle ömürboyu hapse çevrildi. İkinci Meşrutiyet ilân edilip de siyasi suçlardan hüküm giymiş olanlar genel af kapsamı içine alınınca, Abdürrezak Bey de serbest bırakıldı.

Aftan hemen sonra Abdürrezak Bey beni görmeye gelmişti. Hiç de hapse kalmış, yıpranmış bir hali yoktu. Anlattığına göre, cezasını çekmek üzere Trablus'daki bir zindan odasına kapatılmış. Aylarca kendisine yiyecek getiren gardiyandan başka insan yüzü görmemiş. Zindan odası çok karanlık olduğu için fareler odasında cirit oynuyor ve yiyeceklerini paylaşıyorlarmış. Abdürrezak Bey, İstanbul'da uzun müddet barınmadı.

Kısa bir süre sonra İstanbul'dan ayrılarak Kürdistan'ın özgürlüğü için Doğu'ya gitti. Söylendiğine göre, bu arada Musul Valisi ile araları açılmış. Kavgâ etmişler. Abdürrezak'ın tahrik etmesi üzerine Vali adamları vasıtasıyla kendisini öldürmüş*... (abç)

*Kaynak: Sir Henry F. Woods, Türkiye Anıları (Osmanlı Bahriyesinde 40 Yıl, 1869-1909), Çeviren: Amiral Fahri Çoker, Milliyet Yayınları, 1976, s. 313-315

EK-V

BİR TELGRAF

Rıdvan Paşa'nın öldürülmesinin sonra Bedirhanilerden olduğu sanılan bazı Kürtlerin ise "yanlışlıkla" sürgüne gönderildiği anlaşıyor. Bir yüzbaşı ve bir mülâzımın (teğmenin) Yemen'e sürülmek üzere Şam'a geldikten sonra Pâdişâh'a çektikleri aşağıdaki telgraf buna bir örnektir:

Hazret-i Halife'nin Yüksek Huzurlarına*

Padişahım çok yaşa, yanlışlıkla Bedirhanlılardan zannı ile Yemen'e sürüldüğümüzden ailelerimizle perişan olduk. Resmî kayıt 315'de [1899] yüksek huzurlarına takdim kılınan lâyiha, Seyfeddin ailesinden olduğumuzu isbat edeceğinden tahkik edilerek mağduriyetten kurtarılmanızı niyaz ederiz.

30 Mart 322 [1906]

Kullanı
Yüzbaşı Mîr Seyfeddin

Kullanı
Mülâzım Ahmet

*Aktaran: Nazmi Sevgen, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Türk Beylikleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1982, s. 130

EK-VI

MUHAMMED SALİH BEDİRHAN (MEHEMED SALİH BEDİRXAN)

Kısaca yaşamı

M. Salih Bedirhan, -rumi takvime göre- 1290'da Lazkiye'de doğduğunu yazar. Kızı Rewşen Bedirhan'a göre, o "*Birinci Dünya Savaşı sırasında öldü. Ömrü otuz dokuz yaşını geçmiyordu* (236). *Yaşamını kavmi ve vatani için, hapis, sürgün ve gurbette geçirdi.*" (237)

Otuz dokuz yaşında öldüğü kabul edilirse M. Salih Bedirhan'ın doğum tarihi 1876'dır. Ancak bu husus tartışılmaya açıktır (238).

M. Salih Bedirhan, Mahmud İzzet'in oğludur. Mahmut İzzet ise Salih'in oğlu, Abdullah Han ('Ebdal Xan)'ın torunudur.

M. Salih doğduğu sırada babası, Sihyon (Sehyon) nahiyesinin müdürüdür. Fakat onun doğumundan kırk gün sonra babası bu görevden ayrılır, bir süre Şam'da kalırlar. Mahmut İzzet, 1307'de [1889] Havran'da reji müdürlüğü de yapmıştır.

M. Salih Bedirhan'ın annesine gelince, o Abdullah Han'ın oğlu olan ünlü Bedirhan Bey'in kızı Leyla'dır.

1303'te [1885-1886] Şam Askeri İdadisinde okumaya başlayan M. Salih Bedirhan, burayı bitirmez. Onun 1307'de [1889] Kuddüs'te bulunduğu, 1308'de [1892-1893] evlendiği anlaşıyor. Daha sonra bir süre Baalbek'te bulunur.

Anılarında, çocuk iken büyükannesi ile birlikte Limni'de bulunan teyzesi Adviye'nin yanına gitmek için Beyrut'a, oradan Rodos üzerinden İzmir'e gittiklerini yazar. Aynı yolculuğun devamı olarak o sırada, Aydın'da vali olan dayısı Necip Paşa'nın yanına da uğrayıp, Nazilli ve İzmir üzerinden Limni'ye giderler (239).

M. Salih Bedirxan

Institut kurde de Paris

Bu arada 1900 yılında Mısır'da Ummid adında bir mason gazetesi yayımladığını ve II. Abdülhamit yönetimine muhalefet eden güçlerle birlikte davrandığını görüyoruz.

Kızının yazdıklarından, M. Salih Bedirhan'ın 1901-1902 yıllarında Rodos adasındaki kalede sürgünde olduğu anlaşıyor. 1906'da da Rodos'taki sürgün yaşamının devam ettiği anlaşıyor (240).

O, "1908'e kadar, yıllarca hem Bab-ı Zabtiye hem de Nablus Kale-si'nde müebbet hükümlü olarak hapis yatmıştı." (241)

1909'da Kayseri'de tahrirat müdürlüğü yapmış olan M. Salih Bedirhan, 1913'te ailesi ile birlikte İstanbul'dan Şam'a taşınır.

Rewşen Bedirhan bu dönemle ilgili olarak şöyle diyor:

"1913 yılında, babamın en önemli amacı amcalarımla birlikte Kürdistan'a dönmektir. Tam bu sıralarda, maalesef büyük amcalarımdan biri İzmir'de aniden vefat etti. Bu acı haber, Kürdistan'a gidişi bir süre erteletti." (242)

Muhalefet çalışmalarını sürdüren M. Salih Bedirhan, İstanbul'da 1913'te yayımlanmış olan "Roî Kurd dergisinde yönetim aleyhine yazdığı bir yazıdan ötürü askeri yetkililerce yakalanıp cezaevine kondu." (243)

Mücadeleci ve çileli bir yaşamı olan M. Salih Bedirhan, nihayet 1915'de Şam'da hapishane müdürü olarak göreve başladıktan kısa bir süre sonra tifüs hastalığına yakalanarak bu dünyaya veda etmiştir (244).

Düşünceleri ve çalışmaları

Ummid gazetesi ile ilgili bölümde belirttiğimiz gibi, M. Salih Bedirhan'ın yayımladığı gazetenin üzerinde masonluğun amblemi bulunmaktadır ki buradan onun mason olduğunu anlıyoruz. O, bildiğimiz ilk Kürt masonlarından biridir.

Onun en dikkate değer düşünceleri, Kürt dili, alfabesi ve tarihi hakkındaki düşünceleridir. Roî Kurd'un ikinci sayısında, M. S. Azizi imzasıyla yayımlanmış olan Hurûfumuz ve Teshîl-i Kırâat (Harflerimiz ve Okumanın Kolaylaştırılması) başlıklı yazısında, Kürtçeyi yazmak için o zamana dek kullanılan Arap harflerinin yetersiz olduğunu, bunlara ancak sekiz harf daha eklenerek Kürtçenin yazılabileceğini belirtiyor ve bu yeni alfabenin yaygınlaşması için Roî Kurd'un her sayısında bu konuya bir sayfa ayrılmasını istiyordu. Aynı yazısında, üzerinde durulması gereken en önemli sorunun alfabe ve Kürtçe dilbilgisi sorunu olduğunu vurgulayarak şöyle diyor:

"Asıl okuma-yazmayı sağlayabildikten sonra üzerinde durulacak (245) en büyük görev, sayın faziletli Doktor Abdullah Cevdet Bey'in buyurdukları gibi Kürt tarihidir..." (246)

Yazı yazdığı Kürt dergileri

1900'de Mısır'da Ümmid gazetesini yayınlamış olan Muhammed Salih Bedirhan'ın tesbit edebildiğimiz kadarıyla ayrıca şu Kürt dergilerinde yazıları yayınlanmıştır:

- 1)Roji Kurd
- 2)Yekbûn

1913'te İstanbul'da yayımlanan Yekbûn dergisinde onun M. Salih Bedirhan, M. S. Azizi, Ebû Rewşen ve Münici[-i] Kurdi imzalarıyla yazdığı birçok yazısı vardır. Bu derginin bazı sayılarının başyazılarını da Ebû Rewşen (ikinci sayıda) ve Münici[-i] Kurdi (ikinci sayıda) imzalarıyla o yazmıştır (247).

Dr. Kemal Mezher Ehmed şu cümlelerinden, sözkonusu yazılardan bazılarının kendisinde bulunduğunu anlıyoruz:

"Celadet Bedirhan'ın eşi Sayın Rewşen Bedirhan, bana Yekbûn ve Roji Kurd'de yayımlanan ve çoğu babası Salih Bedirhan'a ait olan bazı Türkçe makaleler vermişti." (248)

Roji Kurd ve Yekbûn dergilerinin Hêvi örgütü tarafından yayımlandığı (249) düşünülürse M. Salih Bedirhan'ın bu örgütle ilişkisinin olabileceği de akla gelir.

Kitap ve yazıları

Salih Bedirhan'ın tek kitabı, kısa bir süre önce Arapçaya çevirisi yayımlanmış olan anılarıdır: Salih Bedirhan, Muzekkerati, Arapçaya çeviren: Rewşen Bedirhan, 1991

Kürtçe yazıları

- 1)M. S. Azizi, "Hişyar Bîn", Roji Kurd, İstanbul, no: 2 (6 Temmuz 1329 [1913]), s. 23-24
- 2)M. Salih Bedirhan, "Berî Şîrî Qelem", Roji Kurd, no: 3, s. 24-29

Türkçe yazıları

- 1)M. Salih Bedirxan, "Hülya Hakikat Oluyor", Rojî Kurd, İstanbul, no: 2 (6 Temmuz 1329[1913]), s. 10-11
- 2)M. S. Azizi, "Hurûfumuz ve Teshîl-i Kırâat", Rojî Kurd, İstanbul, no: 2 (6 Temmuz 1329[1913]), s. 12-13
- 3)M. Salih Bedirxan, "Bedirhani Hüseyin Paşa", Rojî Kurd, no: 3, s. 4-6 (250)
- 4)Salih Bedirxan, "Kılıçtan Evvel Kalem", Rojî Kurd, no: 3, s. 6-10
- 5)M. Salih Bedirxan, "Gençliğe Hürmet" (251), Rojî Kurd, no: 4 (30 Ağustos 1329 [1913])
- 6)Ebu Rewşen, "Kürdlüğün Menâkıb-ı Hamâsetinden İki Sîmâ-yı Besâlet" (252), Rojî Kurd, no: 4 (30 Ağustos 1329 [1913])
- 7)M. Salih Bedirxan, "Kürtlerin Mefkûresi", Yekbûn, no: 1 (9 Eylül 1329 [1913])
- 8)"Yekbûn (Birlik)", Yekbûn, no: 1 (9 Eylül 1329 [1913])
- 9)Yekbûn'un 19 Eylül 1329'da [1913] çıkmış olan ikinci sayısında Ebu Rewşen imzasıyla bir yazısı yayımlanmıştır (253).
- 10)Yekbûn'un 19 Eylül 1329'da [1913] çıkmış olan ikinci sayısında, Kürtler ve Ermeniler hakkında M. S. Azizî imzasıyla bir yazısı yayımlanmıştır (254).
- 11)Munci-i Kurdî, "Kürt Gençlerine", Yekbûn, no: 3 (30 Eylül 1329 [1913])

Şiirleri

Rewşen Bedirxan'ın deyişiyle, M. Salih Bedirxan şair değildi fakat şiirle ilgileniyor, şiir yazmaktan zevk alıyordu (255).

Yine Rewşen Hanım, onun 1317[1901-1902]'de yazdığı *Şekva* başlıklı bir şiiri ile 3 Eylül (salı günü) 1318 [1902]'de yazdığı bir şiirini ve *Sada-yı Vicdan* başlıklı bir diğer şiirini aktararak bunlardan ilk ikisini Rodos adasındaki sürgün günlerinde yazdığını ekler (256). Yine Rodos adasında 1902-1903 yıllarında yazmış olduğu üç şiirinin Arapça çevirisine "Muzekkeratı" adıyla Arapça olarak yayımlanan anılarının sonunda yer verilmiştir.

Takma Adları

Tesbit edebildiğim kadarıyla yazılarında gerçek adı olan M. Salih Bedirhan (M. Salih Bedirxan)'dan başka şu adları kullanmıştır:

- 1)M. S. Azizi (Rojî Kurd ve Yekbûn'da)
 - 2)Müncî Kurdî (Yekbûn'da)
- Münci, kurtaran anlamına gelmektedir.

3)M. Salih Bedirhan El-Azîzî El-Kurdî (Muzekkerati'nin girişinde, s. 12)

4)Ebu'l-Rewşen (Yekbûn, no: 2 ve Rojî Kurd, no: 4'te)

M. SALİH BEDİRHAN'IN BİR YAZISI:

YEBBÛN (BİRLİK)

Uzun yılların zulüm ve istibdadı mahrumiyet ve zarara neden olduğundan Yekbûn, Kürtlerin çalışmalarının arttırılması ve insanlığıyla övünen herkesin layık olduğu olgunluk derecesine yükseltilmesi için çabalamaktadır.

Bunun bilincinde olarak, bu düşünceden hareketle, kurtuluş ve medeniyete ulaşma alanında güçlenmek gayesiyle [gerekli olan esnek¹ çalışma]yı yürütmek, Kürd'ün ülkesi ve vatanında onurlu yaşaması için [gerekli olan] şeyi elde etmeye varlığını hasretmek.

Birlik (Yekbûn) [de gösteriyor ki] halis ve emin Kürt düşünürlerinin gösterdikleri fedekârlıklarda ve uzun yüzyılların karanlığının ihmalin-den kurtulmak için verdikleri sürekli mücadelelerinde [söz konusu ihmal] kendilerine ırklarını ve kimliklerini unutturamamış, fakat çalışmaların arttırılması ve [hem] kendilerine [hem] kendilerinden sonraki nesillere layık bir yer bulmak konusundaki inat ve ısrarlarını arttırmıştır.

Yekbûn, Kürtlerin uyanışları ve komşuları olan uluslar arasında çalışmalarının arttırılması için azimlerinin pekiştirilmesinin sonucu olabilir.

Söylendiği gibi

*"Tedbir olanağı hani
Birlik yüzbinlerce zincirle bağlanmış."*

Kürtleri unutulmuş mezarlarına defnetmek, yüzyılımızın ve uygarlığın istemlerinden uzak tutmak için uzun yüzyıllar boyunca çaba gösterildi ama Kürtler dirilişleri için bir çare bulmayı ve şu hikmeti yerine getirmeyi başardılar:

*"Olayların dallarında biten meyveler,
Bazı nedenler onları gaipten yarattı."*

Yaşama ve yükselmeye azmetmiş olan Kürtler, daha önce Hêvî ve Rojî Kurd'ü ustaca meydana getirmişlerdi, bugün [de] mutluluk ve onurlu bir yaşama ulaşma ışıklarından birini hayalinin dölyatağında yaşatmış olan Yekbûn'u çıkarmaya cesaret ediyorlar. Hayata hasreti olan o hayal, bu hizmet ve fedakârlıkla, onurlu bir yaşam için [atak yapmaya] hazır gönüllerde cesareti ve umudu diriltiyor.

Yekbûn (Birlik) azmini Kürtlerden alıyor, sermayesi sadece kıvancı ve övüncü olup karamsar ve mütereddit olanlara şöyle diyor.

Erbabı gitmiş deme
Yola koyulan [amacına] ulaşmıştır.

Bununla Yekbûn (Birlik) o ikircimli gönüllere güven ve korkusuzluk veriyor, onun cihadının mükâfatı ve çalışması tümüyle yüce Peygamberin şu vaadine uygundur:

"Allah bir insanı senin vasıtanla hidayete erdirirse, bu senin için bin altınlık nimetten daha hayırlıdır."

Aynı zamanda Yekbûn, din, namus ve hamiyet sahibi Kürtlere olan güçlü ve sağlam güveni ile ona hizmet edenlerin gönlünde gayreti diriltecek, mücahitleri için bir dayanak olacak ve onun çalışmalarının arttırılması için fedakârlık yapanlara göğsünü açacaktır.

Allahın yardımıyla*.

[M. Salih Bedirhan]

Yekbûn, İstanbul, no: 1 (9 Eylül 1329 [1913])

*Kaynak: Salih Bedirhan, Muzekkerati, Arapçaya çeviren: Rewşen Bedirhan, 1991, s. 91-92

Bu yazıyı Mehemed Bekir'in yardımı ile Arapçadan mealen çevirdik.

Institut kurde de Paris

KAYNAK VE NOTLAR

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

KAYNAK VE NOTLAR

- (1)Dr. Celilê Celil, Jiyana Rewşenbîrî û Siyasî ya Kurdan (Di Dawiya Sedsala 19'a û Destpêka Sedsala 20'a de), Jîna Nû Yayınları, Uppsala, 1985, s. 39
- (2)Celilê Celil, yage., s. 39
- (3)Nurdar gazetesinin 226. sayısından aktaran: Celilê Celil, yage., s. 40
- (4)Celilê Celil, yage., s. 45
- (5)Dr. M. Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1981, s. 211
- (6)Aktaran: M. Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902), c. I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985 (?) s. 535
- (7)M. Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük, s. 282
- (8)Halil Muvaffak Bey'den İshak Sükûti'ye, tarihsiz mektup, Arkivi Qëndror, 19/106-3/128/887 (M. Şükrü Hanioglu'nun Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük adlı kitabının 632. sayfasındaki notu.
- (9)M. Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük, s. 632
- (10)Bu kişiler hakkında bak. Baron de Richtofen'in Diran Kelekyan'a 6 Temmuz 1900 tarihli mektubu, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi, 82-20097 (M. Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi adlı kitabının 41. sayfasındaki notu).
- (11)Dr. M. Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi, s. 41
- (12)6 Ekim 1899 tarihli sorgusu için bkz. Bundesarchiv-Bern, 21/14'248 (156) (M. Şükrü Hanioglu'nun Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük adlı kitabının 319. sayfasındaki notu.
- (13)M. Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük, s. 319
- (14)Nurdar (Yeni Yüzyıl) gazetesinin 13 Aralık 1900 tarihli 226. sayısından aktaran: Celilê Celil, yage., s. 57
- (15)Paris Büyükelçiliği Arşivi, D. 287 ve Başbakanlık Arşivi-İrade-i Hususî, 27 Şa'ban 1322/no: 79/969'dan aktaran: M. Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi, s. 111, 218
- (16)Dr. Abdullah Cevdet ve çalışmaları konusunda daha fazla bilgi için bak. M. Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi -Malmîsanîj, Yüzyılımızın Başlarında Kürt Milliyetçiliği ve Dr. Abdullah Cevdet, Jîna Nû Yayınları, Uppsala, 1986
- (17)Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük, s. 628

- (18) Celîlê Celîl, yage., s. 41, 57
- (19) M. Şükrü Hanoğlu, Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi, s. 54
- (20) Bak. Türk Ansiklopedisi, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1972, c. 20, s. 18
- (21) Şerif Mardin, Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 164
- (22) Hikmet Bey Baban'ın daha sonra 1919'da Kürdistan Teali Cemiyeti'nden ayrılan ve Kürdistan'ın bağımsızlığından yana olan grup içinde yer aldığını görüyoruz (Bak. Zınar Silopi, Doza Kurdistan, Stewr Basımevi, Beyrut (?), 1969, s. 59).
- (23) Se'îd Bedil, Tarîxçeyê Conboşhayê Milliyê Kord Ez Qernê Nozdehom Ta Payanê Cengê Cihanê Dovvom, İran Kürdistan Demokrat Partisi Yurtdışı Örgütü Yayını, 1363 [1984], s. 35
- Mohseni-Sadjadi Chirine, Naissance du mouvement national Kurde en Iran, memoire de maitrise, Universite de Paris X Nanterre, Departement de sociologie, Section de l'industrialisation et du developpement, Paris, Septembre 1983, s. 42
- (24) Bak. Kurdistan, Cenevre, no: 31, 1 Nisan 1318 (1902)
- (25) Celîlê Celîl, yage., s. 40
- (26) Celîlê Celîl, yage., s. 58-59
- (27) Garo Sasuni, Kürt Ulusal Hareketleri ve Ermeni-Kürt İlişkileri (15. yy.'dan Günümüze), Orfeus Yayınevi, Stockholm, 1986, s. 123-124
- (28) Celîlê Celîl bazı yerlerde bu tarihi 1901 olarak verir (Bak. Celîlê Celîl, yage., s. 59)
- (29) Aktaran: Celîlê Celîl, yage., s. 58-59
- (30) Garo Sasuni, s. 125-126
- (31) Bu tarih her ne kadar Garo Sasuni'nin yukarıda adı geçen kitabının Türkçe çevirisinde "1318 (1900) Zilkadir 11" diye yazılmışsa da bizce bunun "1318 (1901) Zilka'de 11" olması gerekir. Çünkü Zilka'de bir ay adıdır ve Zilka'de 1318, miladi 1901 yılına rastlamaktadır.
- (32) Celîlê Celîl, yage., s. 58-59
- (33) Aleksandr Padmakiryan ve Giw Aqası; Tarîxê Siyasî ve İctimaiyê Eramîne, Tahran, 1351 [1972], s. 348'den aktaran Ehmed Şerîfî. Bak. Cemal Xeznedar, Rûznamegerî Der Kordestan, terceme: Ehmed Şerîfî, Tahran (?), 1357 [1978], s. 59
- Bu vesileyle, daha önce yanlış yazdığım bir hususu düzeltmek istiyorum: "Yüzyılımızın Başlarında Kürt Milliyetçiliği ve Dr. Abdullah Cevdet" adlı kitabımda, bu konuda Ehmed Şerîfî'den aktardığım alıntıdaki A. Nami'nin Abdurrahman olması gerekirdi.
- (34) Dr. K. Estarcıyan, Ermeni Ulusunun Tarihi, Musul, 1951, s. 315'e dayanarak yazan: Dr. Kemal Mezher Ehmed, Kurdistan Le Salekanî Şerrî Yekemî Cihanî da, Çapxaney Korri Zanyari Kurd, Bağdat, 1975, s. 132 (K. Estarcıyan adı aynı sayfada E. Estarcıyan biçiminde yazılmıştır.)
- (35) Bak. Celîlê Celîl, yage., s. 40
- (36) Emir Bedirhan, s. 55
- (37) Tarihin Esrârengîz Sahîfesi: Rıdvan Paşa Nasıl Öldürüldü", Haftada Bir Gün, no: 20 (10 Şubat 1927), s. 3
- (38) Emir Bedirhan, Naşiri: Kürdler Cemiyeti namına Lütî, Matbaa-i İctihad, s. 55-58
- (39) Nazmi Sevgen, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Türk Beylikleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1982, s. 130
- (40) Hamid Bey: Bu listenin başında adı geçen kişidir.

- (41)Nazmi Sevgen, yage., s. 131
 (42)Nazmi Sevgen, yage., s. 131
 (43)Ali Şamil Bey, bu listede dördüncü sırada adı geçen kişidir.
 (44)Emin [Âli] Bey, bu listede beşinci sırada adı geçen kişidir.
 (45)Hasan Bey, bu listede onuncu sırada adı geçen kişidir.
 (46)Halil Bey, bu listede on dördüncü sırada adı geçen kişidir.
 (47)Mevlânâzade Rıfat, Hakk-ı Vatan Yahut Tarık-i Mücahedede Hakikat Ketm-
 edilemez, İstanbul, 1328 [1912-1913], s. 7
 (48)Nazmi Sevgen, yage., s. 131
 (49)Hüseyin Kenan Bey, bu listede altıncı sırada adı geçen kişidir.
 (50)Murad Bey, bu listede yedinci sırada adı geçen kişidir.
 (51)rûsûm: vergiler, gümrük vergileri
 (52)Aktaran: Celîlê Celîl, s. 121
 (53)Nazım Sevgen, yage., s. 131
 (54)Celîlê Celîl, s. 71
 (55)(54)Buradaki "eş dostlar" sözcüklerini metnin aslındaki "emsâl ve akrân"
 karşılığında kullandık.
 (56)Bedirhanzadelerden Emin Âli Bedirhan, Midhat ve Kâmil'in de kurucusu
 oldukları bu cemiyetin kuruluş tarihi olarak Tarık Zafer Tunaya 1919 tarihini ver-
 mektedir. Ancak benim tesbit edebildiğim kadarıyla bu 1910'da (veya 1911'de) ku-
 rulmuştur. Bizde bulunan Kürt Neşr-i Maarif Cemiyeti Nizamnamesi, 1326'da
 (1910-1911'de) İstanbul'da basılmıştır.
 Bak. Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, c. II, Hürriyet Vakfı
 Yayınları, 1986, s. 188
 (57)Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, c. II, s. 215
 (58)Celîlê Celîl, yage., s. 86-88
 (59)Celîlê Celîl, yage., s. 88
 (60)Zınnar Silopi, yage., s. 26
 (61)Roji Kurd'un dördüncü sayısından aktaran: Celîlê Celîl, yage., s. 104
 (62)Nimet Arzık, Tek At Tek Mızrak Anılar, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1983, c.
 I, s. 69-71
 (63)Kurdistan gazetesi, Kahire, no: 3, 7 Mayıs 1314 [1898]
 (64)Nazmi Sevgen, yage., s. 116-118
 (65)Abdurrahman Bedirhan'ın Aydın valiliği yaptığı konusunda başka kaynak-
 lar da herhangi bir bilgiye rastlamadık ancak M. Salih Bedirhan'ın yazdıklarından,
 Necip Bedirhan'ın bir süre Aydın valiliği yaptığını öğreniyoruz (M. Salih Bedirhan,
 Muzekkeratî, Arapçaya çeviren: Rewşen Bedirhan, Şam, 1991, s. 18).
 (66)[Major] Noel, Yaddaştekanî Mîcir Noel Le Kurdistan, Wergêrranî: Huseyn
 Ehmed Caf û Huseyn 'Usman Nêrgisecarri, Bağdat, 1984, s. 151
 (67)Celîlê Celîl, yage., s. 58-59
 (68)Celîlê Celîl, yage., s. 104
 (69)Dr. Me'rûf Xeznedar'dan aktaran: Mahmûd Lewendî, "Kürdistan Gazetesi
 (1898-1902)", Kurdistan Press, Stockholm, no: 16 (22 Nisan 1987), s. 13; no: 17 (6
 Mayıs 1987), s. 13
 -Mahmûd Lewendî, "Kürt Gazeteciliği 92 Yaşında: İlk Kürt Gazetesi
 (70)M. Şükrü Hanioglu. "Jön Türk Basını", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye
 Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, c. 3, s. 849
 (71)Dr. Kemal Mezher Ehmed, Têgeyiştinî Rastî w Şwênî Le Rojnamenûsî
 Kurdî da, Le Çapkirawekanî Korri Zanyarî Kurd, Bağdat, 1978, s. 71
 (72)M. Ekin Zeki, Kürdistan Tarihi, Komal Yayınları, İstanbul, 1977, s. 189-190
 (73)Cemal Xeznedar, Rûznamegerî Der Kordestan, terceme: Ehmed Şerîfî,

Tahrân (?), 1357 [1987], s. 59

(74) Ebdulcebbar Muhammed Cebbarî, Mêjûy Rojnamegerîy Kurdî, Çapxaney Jîn, Suleymanî, 1970

(75) Dr. Celilê Celil, yage., s. 32-68

(76) M. Şükrü Hanioğlu, Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902), c. I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985 (?)

(77) Dr. Kemal Mezher, Çend Lapereyek Le Mêjûy Gelî Kurd, beşî yekem, Bağdat, 1985

(78) Cavit Orhan Tütengil, "Yeni Osmanlılar"dan Bu Yana İngiltere'de Türk Gazeteciliği (1867-1967), 2. baskı, Belge Yayınları, 1985, s. 92-93

(79) Mahmûd Lewendî yukarıda adı geçen yazılarından başka şu yazılarında da aynı konuyu ele almaktadır:

- Mahmûd Lewendî, "Kürdistan Gazetesi (1898-1902)", Kurdistan Press, Stockholm, no: 16 (22 Nisan 1987), s. 13

- Mahmûd Lewendî, "Rojname Kurdistan no: 1, 1315 = 1898", Armanç (ji mehê carekê dêrtê), Stockholm, no: 120 (İlon 1991), s. 12, 8

(80) Kurdistan, rojname Kurdî ya pêşîn/ilk Kürd gazetesi 1898-1902, Arap harflerinden Latin harflerine çeviren: M. Emîn Bozarslan, Deng Yayınevi, Uppsala, 1991, c. I, s. 104-105

(81) Hesên Hîşyar'ın yayımlanmamış bir yazısı.

(82) Hesên Hîşyar'ın oğluna bu konuyu sordum, bilgisinin olmadığını söyledi.

(83) Dr. Kemal Mezher, Çend Lapereyek Le Mêjûy Gelî Kurd, s. 140-141

(84) Dr. Kemal Mezher, Çend Lapereyek Le Mêjûy Gelî Kurd, s. 140-141

(85) Cavit Orhan Tütengil, "Yeni Osmanlılar"dan Bu Yana İngiltere'de Türk Gazeteciliği (1867-1967), s. 92

(86) Bak. C. A. Bedir Xan, "1898 û 1943 Roja Me a Nû", Roja Nû, Beyrut, no: 3 (17 Gulan 1943), s. 1

(87) İki metni karşılaştırmak için bak. Kurdistan (rojnameya Kurdî ya pêşîn/ilk Kürd gazetesi), Arap harflerinden Latin harflerine çeviren: M. Emîn Bozarslan, c. I, s. 138-139 ve C. A. Bedir Xan, yagy., s. 1

(88) Bak. Hawar, Şam, no: 2 (1 Hizêran 1932), s. 7

(89) M. Şükrü Hanioğlu, Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük, s. 628

(90) M. Şükrü Hanioğlu, Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük, s. 282

(91) M. Şükrü Hanioğlu, Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük, s. 628

(92) Bak. Arkivî Qêndror, 19/101//691/11-13'deki müsveddesi (M. Şükrü Hanioğlu'nun Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük adlı kitabının 628. sayfasındaki notu.)

(93) M. Şükrü Hanioğlu, Bir Sivasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük, s. 628

(94) Bak. İshak Sükûti'ye, Kahire, 14 Teşrin-i sâni 1900, Arkivî Qêndror, 19/106//90/1. (M. Şükrü Hanioğlu'nun Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük adlı kitabının 628. sayfasındaki notu.)

(95) M. Şükrü Hanioğlu, Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük, s. 628

(96) Bak. Abdurrahman Bedirhan'dan İshak Sükûti'ye, tarihsiz mektup, Arkivî Qêndror, 19/106/104/1. (M. Şükrü Hanioğlu'nun Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük adlı kitabının 361. sayfasındaki notu.)

(97) Aktaran: Cavit Orhan Tütengil, "Yeni Osmanlılar"dan Bu Yana İngiltere'de

Türk Gazeteciliği (1867-1967), s. 92

(98)Aktaran: Cavit Orhan Tütengil, "Yeni Osmanlılar"dan Bu Yana İngiltere'de Türk Gazeteciliği (1867-1967), s. 92

(99)Aktaran: Cavit Orhan Tütengil, "Yeni Osmanlılar"dan Bu Yana İngiltere'de Türk Gazeteciliği (1867-1967), s. 92-93

(100)M. Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi, s. 211

(101)Cavit Orhan Tütengil, "Yeni Osmanlılar"dan Bu Yana İngiltere'de Türk Gazeteciliği (1867-1967), s. 93

(102)Dr. Celilê Celil, yage., s. 39, 40, 41, 43, 44, 57, 59, 60, 68

(103)"Tebliğ-i Mahsûs", Kurdistan gazetesi, no: 18, 21 Eylül 1315 [1899], s. 1

(104)Bak. Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi, s. 41

(105)Dr. Celilê Celil, yage., s. 61

(106)M. Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük, s. 387

(107)Dr. Celilê Celil, yage., s. 61

(108)Dr. Celilê Celil, yage., s. 61

(109)Musa Anter, Hatıralarım, s. 109-110, 181

(110)Bak. Celilê Celil, Raperinî Kurd Salî 1880, Wergêrranî: Samî Şorîş, Le Blaw-kirawekanî Yekêtî Nûseranî Kurdistan, Çapxaney Şehîd Ce'fer, 1986, s. 46-48

-Roja Nû, Beyrut, no: 44 (3 Nisan 1944), s. 3

(111)Emir Bedirhan, s. 55

(112)M. Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük, s. 380

(113)M. Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük, s. 513

(114)Emir Bedirhan, s. 57

(115)M. Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi, s. 211

(116)Dündar Akunal, "Jön Türk Gazeteleri", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, c. 3, s. 856

(117)M. Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük, s. 85

(118)Bu konuda geniş bilgi için şu kaynaklara bakınız:

-M. Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük, s. 75-93

-Tarık Zafer Tunaya, yage., s. 380-388

-Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, c. III, İttihad Ve Terakki Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi, Hürriyet Vakfı Yayınları, 1989, s. 321-323

-Kâzım Karabekir, İttihat ve Terakki Cemiyeti (1896-1909), İstanbul, 1982, s. 174-175

(119)Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, c. III, s. 322

(120)Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, c. III, s. 15

(121)M. Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi, s. 211

(122)Kurdistan, rojname Kurdî ya pêşîn/ilk Kürd gazetesi 1898-1902, Arap harflerinden Latin harflerine çeviren: M. Emîn Bozarslan, Deng Yayınevi, Uppsala, 1991, c. I, s. 68

(123)M. Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük, s. 282

(124)M. Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi, s. 211

(125)Bu bilgiler Haydar Erdoğan'dan alındı.

(126)M. Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük, s. 628

(127)Dr. İbrahim Ethem Gürsel, Kürtçülük Gerçeği, Ankara, 1977, s. 195

(128)**Bî Genêve neclû'l-merhûm Bedirxan Paşa Ebdurrehman Beg:** Li Cenevê (Cenevreyê) kurrê Bedirxan Paşayê rehmetî Ebdurrehman Beg (Cenevre'de merhum Bedirhan Paşa'nın oğlu Abdurrahman Bey).

(129)Köşeli Parantez içindeki bölümler metnin daha iyi anlaşılması için tarafımdan eklenmiştir. (Nivîsên ku di nava parantêzên bigoşe de ne, jibo baş fêmbûna tekstê, min lê zêde kirin.-Malmisaniy)

(130)"Millet" sözcüğü Kurmanccada genellikle eril olarak kullanılmakla birlikte, daha sonraki bazı cümlelerde görüleceği gibi bu metinde yazar tarafından dişil olarak kullanılmaktadır. Örneğin "milletê reben" yerine "milleta reben" denmektedir. Bu nedenle bizce metinde bu sözcüğü ve bununla ilgili zamirleri dişil formunda yazdık.

(131)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "dcnt" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşıyor.

(132)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "daqbjn" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşıyor.

(133)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "dcnt" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşıyor.

(134)Bu cümle düşüktür. (Di vê cumleyê de kêmanî heye.)

(135)Bu sözcük, bu cümlede tekil formuyla yani "muruwwetmend" biçiminde olmalıydı.

(136)Bu sözcüğün yerine "dî" sözcüğü kullanılmalıydı.

(137)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "rwby" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşıyor.

(138)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde yanlış yazılmıştır.

(139)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "dbt" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşıyor.

(140)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "syba" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşıyor.

(141)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "hkwmny" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşıyor.

(142)Buradaki "nikare bibe" sözcükleri "nikarî bibinî" biçiminde olmalıydı.

(143)Burada bir sözcük okunamadı. (Li vêderê kelîmeyek nehat xwendin.)

(144)Kurmanccada bu sözcük genellikle eril biçimde kullanıldığı halde metinde dişil formunda kullanılmıştır. Yani "milletê" biçiminde kullanılması gerekirken "milleta" biçiminde kullanılmıştır.

(145)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "njy" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşıyor.

(146)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "dente" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı

anlaşıyor.

(147)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "dşfwle" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşıyor.

(148)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "fwt" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşıyor.

(149)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "cwd" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşıyor.

(150)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "dcnte" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşıyor.

(151)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "bçky" biçiminde yazılmıştır.

(152)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "tşnky" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşıyor.

(153)Kurdistan gazetesindeki metinde "lewma" sözcüğünden sonra nokta konmuşsa da biz "lewma"dan önce nokta koymayı daha uygun gördük.

(154)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "yy" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşıyor.

(155)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "hem'en" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşıyor.

(156)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "bšta" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşıyor.

(157)Bu sözcük "dit" biçimde de okunabilir.

(158)Bu Kürtçe cümlede eksiklik olduğu anlaşıyor. (Di vê cumleyê de kêmanî heye.)

(159)Bu kitapta yer alan Osmanlıca sözcüklerin açıklamaları için genellikle şu kaynaktan yararlandık: Ferit Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara, 1970.

(160)Kurdistan gazetesindeki metinde burada bir dipnot işareti var. İlgili dipnotunda, ünlü bir Arap şair ve düşünürü Ebû'l-'Alâ El-Ma'arrî (973-1057)'nin şu beyti bulunmaktadır:

Xeyre mecdîn fî milleti we'tiqadi
Nehwî bakîn we la terennumû şa'dîn

Ebû'l-'Alâ El-Ma'arrî

(161)Burada bir sözcük okunamadı. (Li vêderê kelîmeyek nehat xwendin.)

(162)Bu sözcüğün yerine "di" sözcüğü kullanılmalıydı.

(163)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "dyn" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşıyor.

(164)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "cwd" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşıyor.

(165)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "hwe" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşıyor.

(166)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki metinde " 'edaleta " biçiminde

yazılmıştır.

(167)Bu "de" sözcüğü, bu cümlede fazladır.

(168)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "hwe" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşılıyor.

(169)**Ev kaxid min ji welat stand, ez 'eynen hire derc dikim:** Bu kağıdı ülkeden aldım, aynen buraya aktarıyorum.

(170)Bu sözcük Kürdistan gazetesindeki metinde -Arap harfleriyle- "cüz'ü" biçiminde yazılmıştır.

(171)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "ebdy" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşılıyor.

(172)Bu sözcük, metnin aslında -Arap harfleriyle- "ısrâk" biçiminde yazılmıştır.

(173)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "erzq" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşılıyor.

(174)Burada "Memê ye" biçiminde biçiminde yazdığımız bölüm, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "mhye" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşılıyor.

(175)Kurdistan gazetesindeki metinde bu "di" sözcüğü bulunmamakla birlikte Hejar'ın hazırlayıp yayımladığı nüsha gibi Mem û Zîn'in başka nüshalarında bulunduğu için burada yer verildi.

(176)Kurdistan gazetesindeki metinde bu "di" sözcüğü bulunmamakla birlikte Hejar'ın hazırlayıp yayımladığı nüsha gibi Mem û Zîn'in başka nüshalarında bulunduğu için burada yer verildi.

(177)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "dkş" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşılıyor.

(178)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "msn" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşılıyor.

(179)Kurdistan gazetesindeki metinde bu "di" sözcüğü bulunmamakla birlikte Hejar'ın hazırlayıp yayımladığı nüsha gibi Mem û Zîn'in başka nüshalarında bulunduğu için burada yer verildi.

(180)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "hfayky" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşılıyor.

(181)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "byk" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşılıyor.

(182)Kurdistan gazetesindeki metinde bu "du" sözcüğü bulunmamakla birlikte Hejar'ın hazırlayıp yayımladığı nüsha gibi Mem û Zîn'in başka nüshalarında bulunduğu için burada yer verildi.

(183)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "cdnk" biçiminde yazılmışsa da matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı anlaşılıyor.

(184)**Metbe'a Cem'iyyeta Tıfaq û Qenciya Misilmana teb'i biye: Di Çapxana Komela Tıfaq û Qenciya Misilmanan de çap bûye.** (Müslümanların Birlik ve İyiliği Matbaasında basılmıştır.)

(185)169.nota bakınız.

(186)"Soylu" sözcüğünü "asâletmeâb" karşılığında kullandık. "Asâletmeâb"ın sözcük anlamı "temiz soyluluğun barındığı yer", "asaletin barındığı yer"dir.

(187)"Kültürel gelişme"yi "feyz" karşılığında kullandık. "Feyz"in sözlük anlamı "1)bolluk, verimlilik, ilerleme 2)bilim, kültür, ilim, irfan"dır.

(188)Bugünkü Türkçede tam karşılığını bulmakta güçlük çektiğimiz için aynen kullandığımız "ictihâdperverâne" sözcüğü, "ictihâd sahibi kişiye yakışan biçimde" anlamına gelir. "İctihad" ise şu anlamlara gelir: 1)gücü yettiğince çalışma 2)Büyük din bilginlerinin Kur'an ve hadislerle dayanarak ortaya koydukları şer'i kural 3)görüş, anlayış, kavrayış 4)inan

(189)Bugünkü Türkçe ile karşılığını yazdığımız parantez içindeki açıklama metnin aslında vardır.

(190)**İlân-ı hâl**: İnsanın yüzünün hareketlerinden, duruşundan anlaşılan şey.

(191)**fahriyye**: Eskiden şairlerin, kendi erdemlerini ve üstünlüklerini övmek suretiyle yazdıkları manzume.

(192)"Bâki beka-yı gayretimiz, ictihâdımız" biçiminde olan bu cümlelerin Osmanlıcası değişik anlamlara gelebilir. Örneğin burada geçen "Bâki" sözcüğü "Tanrı" anlamında da kullanılır. İctihâd sözcüğünün farklı anlamlara geldiğine daha önce de değinmiştik.

(193)128. nota bakınız.

(194)Köşeli Parantez içindeki bölümler metnin daha iyi anlaşılması için tarafımdan eklenmiştir. (Nivîsên ku di nava parantêzên bigoşe de ne, jibo baş fêmbûna tekstê, min lê zêde kirin.-Malmîsanîj)

(195)Kelîma "bixebite", di rojnameya Kurdistanê de bi herfên 'Erebî bi vî hawî hatiye nivîsîn: bxtbe. Lê bi a min bi şaşî weha hatiye nivîsîn. (Burada "bixebite" biçiminde yazdığım sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "bxtbe" biçimindedir. Bunun matbaa hatası sonucu yanlış yazıldığı kanısındayım.)

(196)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "bbne" biçiminde yazılmışsa da bunun matbaa hatası sonucu böyle yazılmış olduğu anlaşıyor.

(197)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "we" biçiminde yazılmıştır.

(198)**Skender**: Lawê Filîp Eskender (İskenderê Mezin)

(199)197. nota bakınız.

(200)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "nabînin" biçiminde yazılmışsa da bunun matbaa hatası sonucu böyle yazılmış olduğu anlaşıyor.

(201)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "dactn" biçiminde yazılmışsa da bunun matbaa hatası sonucu böyle yazılmış olduğu anlaşıyor.

(202)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "dcntn" biçiminde yazılmışsa da bunun matbaa hatası sonucu böyle yazılmış olduğu anlaşıyor.

(203)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "wala-tê" biçiminde yazılmışsa da bunun matbaa hatası sonucu böyle yazılmış olduğu anlaşıyor.

(204)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "wlan" biçiminde yazılmışsa da bunun matbaa hatası sonucu böyle yazılmış olduğu anlaşıyor.

(205)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "de" biçiminde yazılmışsa da bunun matbaa hatası sonucu böyle yazılmış olduğu anlaşıyor.

(206)Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "dyxtr" biçiminde yazılmışsa da bunun matbaa hatası sonucu böyle yazılmış olduğu anlaşıyor.

(207) Bu sözcük, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "bywrn" biçiminde yazılmışsa da bunun matbaa hatası sonucu böyle yazılmış olduğu anlaşılıyor.

(208) Kurdistan gazetesindeki bu "dimîne" sözcüğü aslında "diminin" biçiminde olmalıydı.

(209) **Tesalya**: Doğu Yunanistan'da bulunan bir bölge adı. Yazar burada, 1897'de Osmanlılar ile Yunanlılar arasında yapılmış olan Tesalya Savaşı'nı kastediyor.

(210) Bu sözcük, Arap harfleriyle yazılı metinde "hşzat" biçimde ise de bunun matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı kanısındayım.

(211) Bu sözcük, Arap harfleriyle yazılı metinde "elif" ve "r" harfleriyle yazılmışsa da bunun matbaa hatası sonucu böyle yazıldığı kanısındayım.

(212) **Ve minellahi'l-tevfk**: Yardım (başarı) Allah'tandır.

(213) Daha önce Yamboli biçiminde geçen bu ad bazı yazılı kaynaklarda Yanbolu biçiminde de geçer. Bulgarcada Yambol denir.

(214) Kurdistan gazetesinde başlıksız olarak yer alan bu parça, Ehmedê Xanî'nin Mem û Zîn'inden alınmıştır.

(215) Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde, bu sözcük yanlışlıkla "bebinin" biçiminde yazılmıştır.

(216) Doğru olduğunu düşündüğümüz biçimiyle yazdığımız bu beyit Kurdistan gazetesinde Arap harfleriyle şöyle yazılmıştır:

*"Hubba di dilan û ger 'edawet
Buxza di dilan û ger helawet"*

Bizce hem bu biçimiyle beytin anlamı hem de Mem û Zîn'in diğer nüshaları gözönüne alındığında, sözkonusu beytin bu biçimde değil, düzelterek yazdığımız biçimde olması daha doğrudur. Aynı beyit Hejar'ın düzenleyip yayımladığı nüshada şu şekilde yazılmıştır:

*"Hubba di dilan we kir helawet
Buxza di dilan we kir 'edawet"*

Bak. Ehmedê Xanî, Mem û Zîn, Amadekirdin û perawêznûsînî: Hejar, Weşanên Enstituya Kurdî ya Parîsê, 1989, s. 50

(217) Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde, bu sözcük yanlışlıkla "hadîş" biçiminde yazılmıştır.

(218) Burada "pêk ve" biçiminde yazdığım sözcükler, Kurdistan gazetesindeki Arap harfleriyle yazılı metinde "byke" biçimindedir. Kürt şairi Hejar'ın düzenleyip yayımladığı Mem û Zîn metninde de bu sözcükler "pêk ve" biçiminde geçmektedir (Bak. Ehmedê Xanî, Mem û Zîn, Amadekirdin û perawêznûsînî: Hejar, s. 51).

(219) 184. nota bakınız.

(220) 209. nota bakınız.

(221) Asıl metindeki "ümerâ" sözcüğünü "yüksek rütbeli subaylar" biçiminde çevirdik. Gerçekte "ümerâ", Osmanlıca'da askerî bir terim olarak "binbaşı, yarbay, albay rütbelerinde bulunan subaylar" anlamında kullanılır.

(222) **zulmetgâh**: karanlık yer

(223) 213. nota bakınız.

(224) **istibdat**: keyfi idare sistemi

(225) Burada adı geçen Bedirhan Bey, Abdürrezak'ın kardeşidir.

(226) Burada bir sözcük okunamadı.

(227) Burada adı geçen kişi, 1903'ten 1908 yılı ortalarına dek sadrâzamlik yapmış olan Avlonyalı Mehmed Ferid Paşa'dır.

(228) Gerçekte, Bedirhan Bey'in isyanı Abdülhamit'in tahta geçmesinden çok

önceki bir tarihe rastlamaktadır. Çünkü Bedirhan Bey'in önderliğindeki isyan 1847'de yenilgiyle sonuçlandığı halde Abdülhamit yıllar sonra 1876'da tahta geçmiştir. 1847'de Abdülhamit henüz beş yaşındaki bir çocuk idi. İsyanın yenilgiyle sonuçlanmasından sonra ise Bedirhan Bey Girit adasına sürülmüştü.

(229)Abdürrezak Bey, Bedirhan Bey'in oğlu değil torunudur.

(230)Yazının bundan sonraki bölümü, Haftada Bir Gün'ün 20. sayısında yayımlanmış olup buraya kadar anlatılanları özetliyen bir "Hülâsa" ile başlamaktadır. Söz konusu "Hülâsa"ya burada yer vermedik.

(231)Bu cümlede adı geçenlerden Ali Şamil ile Emin kardeşlerdir. Abdürrezak ise bunların kardeşleri değil, kardeşleri olan Necip'in oğludur.

(232)Burada bir sözcük okunamadı.

(233)Burada bir sözcük silik olduğundan okunamadı.

(234)Abdürrezak Bedirhan'ın Kürdistan, Rusya ve Kafkasya'da 1910'dan itibaren yürüttüğü çalışmalarından, onun Rusya'nın desteğiyle bir Kürdistan devleti kurmayı amaçladığı anlaşıyor.

(235)İngiliz binbaşı Noel, yazdığı bir raporda, Türklerin 1918'de Abdürrezak Bedirhan'ı yakalayıp Musul'da zehirleterek öldürdüklerini belirtirken Sir Henry F. Woods'a göre, Musul Valisi damları vasıtasıyla onu öldürmüştür. Keza bazı Kürt kaynakları da Abdürrezak'ın Türk yetkililerince Musul'da asıldığını yazarlar. Nazmi Sevgen gibi kimi Türk yazarları ise onun İngilizler tarafından boğdurulduğunu yazarlar.

Bak. [Major] Noel, Yaddaştekanî Mîcir Noel Le Kurdistan, Wergêrranî: Huseyn Ehmed Caf û Huseyn 'Usman Nêrgisecarrî, Bağdat, 1984, s. 149

-Sir Henry F. Woods; Türkiye Anıları (Osmanlı Bahriyesinde 40 Yıl, 1869-1909), Çeviren: Amiral Fahri Çoker, Milliyet Yayınları, 1976, s. 315

-Hacî Qadîrî Koyî, Komeleşî'rî Hacî Qadîrî Koyî, Metbe'etu Daru'l-Selam, Bağdat, 1925, s. 6

-Nazmi Sevgen, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Türk Beylikleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1982, s. 130

(236)Burada daha önce yanlış olarak yazdığım bir hususu düzeltmek istiyorum. Yüzyılımızın Başlarında Kürt Milliyetçiliği ve Abdullah Cevdet adlı kitabımda, Rewşen Bedirhan'ın bu yazdıklarına dayanarak yanlışlıkla M. Salih Bedirhan'ın 63 yaşında öldüğünü yazmıştım. Aslında bunun 63 değil 39 yaşında olması gerekirdi.

(237)Rewşen Bedirhan, Sefehat Mine'l-Edebi'l-Kurdi, Beyrut, 1954, s. 65

(238)Mehmed Uzun ise M. Salih Bedirhan'ın 1874'te doğduğunu, 41 yaşında iken 1 Nisan 1915'te öldüğünü yazar (Bak. Mehmed Uzun, "Doktor Abdullah Cevdet (1869-1932)", Hêvî (kovara çandîya giştî), Paris, no: 7 (Payîz 1990), s. 79-80).

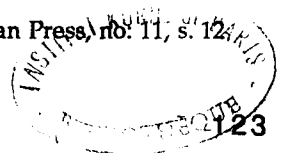
Uzun, bu bilgileri verirken kendisinde bulunan M. Salih Bedirhan'ın bir fotoğrafının arkasında yazılı olan tarihlere dayanıyor. Bu fotoğrafın arkasında "1290-Nisan 1915" diye yazılıdır ki bunların M. Salih Bedirhan'ın doğum ve ölüm tarihleri olduğu anlaşıyor. Rumi 1290 tarihi, miladi 1874-1875 yıllarına, tekabül eder. M. Salih Bedirhan'ın 1875'te doğduğu kabul edilirse onun ölürken 40 yaşında, 1874'te doğduğu kabul edilirse 41 yaşında olduğu anlaşılır. Rewşen Bedirhan onun 39 yaşını aşkın olmadığını yazdığını da gözönüne alarak onun 1875'te doğduğunu kabul etmek de mümkündür.

(239)M. Salih Bedirhan hakkında buraya kadar verilen bilgiler için bak. M. Salih Bedirhan, Muzekkerati, s. 1-18

(240)Emir Bedirhan, Naşiri: Kürdler Cemiyeti Namına Lutfî, s. 58

(241)"Celadet Bedirhan'ın Eşi Rûşen Bedirhan", Kurdistan Press, Stockholm, no 11 Şubat 1987), s. 12

(242)"Celadet Bedirhan'ın Eşi Rûşen Bedirhan", Kurdistan Press, no: 11, s. 12

(243)23 Ekim 1913 tarihli Jamanak'ın 1600. sayısından aktaran: Celîlê Celîl, yage., s. 96

(244)"Celadet Bedirxan'ın Eşi Rûşen Bedirxan", Kurdîstan Press, no: 11, s. 12

(245)"Üzerinde durulacak" sözcüklerini "iktihâm olunacak" karşılığında kullandık. Aslında "iktihâm" şu anlamlara gelir: 1)göğüs germe, karşı durma 2)hücum etme, saldırma 3)hakir görme, küçük görme (Bak. **Ferit Develioğlu**, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara, 1970, s. 580).

(246)M. S. Azizi, "Hurûfumuz ve Teshîl-i Kırâat", Rojî Kurd, İstanbul, no: 2 (6 Temmuz 1329[1913]), s. 12-13

(247)M. Anter, "Yekbûn/1914'te Çıkan Dergi", Doğu (aylık bilimsel dergi), İstanbul, no: 1 (Aralık 1969), s. 29-30

(248)Dr. Kemal Mezher Ehmed, Têgeyiştinî Rastî w Şwênî Le Rojnamenûsî Kurdî da, s. 73-75

(249)Abdülaziz Yamulki, Kürdistan ve Kürt İhtilalleri, Bağdat, 1947, s. 56

(250)Bu yazının ona ait olduğunu Muzekkeratî'den öğreniyoruz (Bak. M. Salih Bedirxan, Muzekkerati, s. 89)

(251)Bu yazının Arapça çevirisi için bak. M. Salih Bedirxan, Muzekkerati, s. 93

(252)Bu yazının Arapça çevirisi için bak. M. Salih Bedirxan, Muzekkerati, s. 95

(253)M. Salih Bedirxan, Muzekkerati, s. 78

(254)M. Salih Bedirxan, Muzekkerati, s. 86

(255)Rewşen Bedirhan, Sefehat Mine'l-Edebi'l-Kurdi, s. 65

(256)Rewşen Bedirhan, Sefehat Mine'l-Edebi'l-Kurdi, s. 65-67

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Akünel, Dünder; "Jön Türk Gazeteleri", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, c. 3

Anter, M.; "Yekbûn/1914'te Çıkan Dergi", Doğu (aylık bilimsel dergi), İstanbul, no: 1 (Aralık 1969)

Anter, Musa; Hatıralarım, Doz Yayınları, İstanbul, 1990

Arzık, Nimet; Tek At Tek Mızrak Anılar, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1983, c. I

Azizi, M. S.; "Hurûfumuz ve Teshîl-i Kırâat", Rojî Kurd, İstanbul, no: 2 (6 Temmuz 1329[1913])

Bedil, Se'îd; Tarîxçeyê Conboşhayê Millîyê Kord Ez Qernê Nozdehom Ta Payanê Cengê Cihanê Dovvom, İran Kürdistan Demokrat Partisi Yurtdışı Örgütü Yayınları, 1363 [1984]

Bedir Xan, C. A.; "1898 û 1943 Roja Me a Nû", Roja Nû, Beyrut, no: 3 (17 Gulan 1943)

Bedirxan, M. Salih; Muzekkerati, Arapçaya çeviren: Rewşen Bedirxan, Şam, 1991

Bedirhan, Rewşen; Sefehat Mine'l-Edebi'l-Kurdi, Beyrut, 1954

Cebbarî, 'Ebdulcebbar Muhemmed; Mêjûy Rojnamegerîy Kurdî, Çapxaney Jîn, Suleymani, 1970

Celîl, Dr. Celîlê; Jiyana Rewşenbîrî û Siyasî ya Kurdan (Di Dawiya Sedsala 19'a û Destpêka Sedsala 20'a de), Jîna Nû Yayınları, Uppsala, 1985

Dersimi, Vet. Dr. M. Nuri; Hatıratım, Roja Nû Yayınları, Stockholm, 1986

Dersimi, Dr. Vet. M. Nuri; Kürdistan Tarihinde Dersim, Ani Matbaası, Halep, 1952

Develioğlu, Ferit; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara, 1970

Ehmed, Dr. Kemal Mezher; Çend Lapereyek Le Mêjûy Gelî Kurd, beşî yekem, Bağdat, 1985

Ehmed, Dr. Kemal Mezher; Kurdistan Le Salekanî Şerrî Yekemî Cihanî da, Çapxaney Korri Zanyarî Kurd, Bağdat, 1975

Ehmed, Dr. Kemal Mezher; Têgeyiştinî Rastî w Şwênî Le Rojnamenûsî Kurdî da, Le Çapkirawekanî Korri Zanyarî Kurd, Bağdat, 1978

Emir Bedirhan, Naşiri: Kürdler Cemiyeti namına Lutfî, Matbaa-i İctihad

Gürsel, Dr. İbrahim Ethem; Kürtçülük Gerçeği, Ankara, 1977

Hanioğlu, Dr. M. Şükrü; Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1981

Hanioğlu, M. Şükrü; Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902), c. I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985 (?)

Hanioğlu, M. Şükrü; "Jön Türk Basını", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, c. 3

Hawar, Şam, no: 2 (1 Hizêran 1932)

Karabekir, Kâzım; İttihat ve Terakki Cemiyeti (1896-1909), İstanbul, 1982

Koyî, Hacı Qadirî; Komeleşî'rî Hacı Qadirî Koyî, Metbe'etu Daru'l-Selam, Bağdat, 1925

Kurdistan (gazete), Kahire, no: 3, 7 Mayıs 1314 [1898]

Lewendî, Mahmûd; "Kürdistan Gazetesi (1898-1902)", Kurdistan Press, Stockholm, no: 16 (22 Nisan 1987), s. 13; no: 17 (6 Mayıs 1987)

Lewendî, Mahmûd; "Kürt Gazeteciliği 92 Yaşında: İlk Kürt Gazetesi

Lewendî, Mahmûd; "Rojname Kurdistan no: 1, 1315 = 1898", Armanc (ji mehê carekê dertê), Stockholm, no: 120 (İlon 1991)

Malmîsanîj, Yüzyılımızın Başlarında Kürt Milliyetçiliği ve Dr. Abdullah Cevdet, Jîna Nû Yayınları, Uppsala, 1986

Mardin, Şerif; Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983

Mohseni-Sadjadi Chirine, Naissance du mouvement national Kurde en Iran, memoire de maitrise, Universite de Paris X Nanterre, Departement de sociologie, Section de l'industrialisation et du developpement, Paris, Septembre 1983

Noel; Yaddaştekanî Mîcir Noel Le Kurdistan, Wergêrranî: Huseyn Ehmed Caf û Huseyn 'Usman Nêrgisecarrî, Bağdat, 1984

Rıfat, Mevlanzade; Hakk-ı Vatan Yahut Tarik-i Mücahedede Hakikat Ketmedilemez, İstanbul, 1328 [1912-1913]

Rojî Kurd, İstanbul, no: 1-3

Sasuni, Garo; Kürt Ulusal Hareketleri ve Ermeni-Kürt İlişkileri (15. yy.'dan Günümüze), Orfeus Yayınevi, Stockholm, 1986

Secadî, 'Elaeddîn; Şorişekanî Kurd we Kurd û Komarî 'Îraq, Çapxaney Me'arîf, Bağdat, 1959

Sevgen, Nazmi; Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Türk Beylikleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1982

Silopi, Zınar; Doza Kurdistan, Stewr Basımevi, Beyrut (?), 1969

Surieu, Robert; "Kurdistan-V", Roja Nû, Beyrut, no: 44 (3 Nisan 1944)

Şêrko, Dr. Bleç; Kêşey Kurd, Mêjîne w Êstay Kurd, Mihemed Heme Baqî kirdüyetî be Kurdsî, Le Bilawkirawekanî Yekêtiy Nûseranî Kurdistan, Çapxaney Şehîd Ce'fer, 1986

"Tarihin Esrârengiz Sahîfesi: Rıdvan Paşa Nasıl Öldürüldü", Haftada Bir Gün (dergi), no: 19 (3 Şubat 1927); no: 20 (10 Şubat 1927)

"Tebliğ-i Mahsûs", Kurdistan gazetesi, no: 18, 21 Eylül 1315 [1899]

Tunaya, Tarık Zafer; Türkiye'de Siyasal Partiler, c. II, Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986

Tunaya, Tarık Zafer; Türkiye'de Siyasal Partiler, c. III, İttihad Ve Terakki Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi, Hürriyet Vakfı

Yayınları, 1989

Türk Ansiklopedisi, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1972, c. 20

Tütengil, Cavit Orhan; "Yeni Osmanlılar"dan Bu Yana İngiltere'de Türk Gazeteciliği (1867-1967), 2. baskı, Belge Yayınları, 1985

Uzun, Mehmed; "Doktor Abdullah Cevdet (1869-1932)", Hêvî (kovara çandiya giştî), Paris, no: 7 (Payîz 1990)

Ümmid (On beş günde bir kere neşrolunur, enîn-i milleti isma'a hadim siyasî gazetedir), Mısır, no: 2, Pazar 6 Cemâziyel evvel 1318/1 Sebtembr (Eylül) 1900

Woods, Sir Henry F.; Türkiye Anıları (Osmanlı Bahriyesinde 40 Yıl, 1869-1909), Çeviren: Amiral Fahri Çoker, Milliyet Yayınları, 1976

Xanî, Ehmedê; Mem û Zîn, Amadekirdin û perawêznûsînî: Hejar, Weşanên Enstituya Kurdî ya Parisê, 1989

Xeznedar, Cemal; Rûznamegerî Der Kordestan, terceme: Ehmed Şerîfî, Tahran (?), 1357 [1978]

Yamulki, Abdülaziz; Kürdistan ve Kürt İhtilâlleri, Bağdat, 1947

Zeki, M. E.; Kürdistan Tarihi, Komal Yayınları, İstanbul, 1977

Institut kurde de Paris

MALMÎSANÎJ'IN DAHA ÖNCE YAYINLANMIŞ OLAN KİTAPLARI

- Yüzyılımızın Başlarında Kürt Milliyetçiliği ve Dr. abdullah Cevdet
- Zazaca-Türkçe Sözlük
- Herakleitos
- Li kurdistana Bakur û Li Tirkîyê Rojnamegeriya Kurdî (1908-1981)
(Mahmûd Lewendî ile birlikte)
- Said-i Nursî ve Kürt Sorunu
- Folklorê Ma ra Çend Numûney
- Li Kurdistanê Bakur û Li Tirkîyê Rojnamegeriya Kurdî-II (1908-1992)
(Mahmûd Lewendî ile birlikte)

Institut kurde de Paris

بر زاندارمه نقری بازار، او قور، تربیسی برنده وظیفه‌سی داخلته سیاسیبر.
منسوبی اولدی حکومتک نامی اعلا ایچون سزه هر فدا کارانی، تسبیلاقی
کوتر مکدن چکینمز، شکم (پانیولی) استایونده شند و فریه بنه مدیکدن
طاولای آجیده و شهردن اوزاق قالش ایدم. اجنبیلکی، بوحالی حس ایدن
موقع زاندارمه نقری استراحتم ایچون اسباب ممکنه به نوسل ایتش و بنه برابر
نصف اللیله قدر او یوقوز قالش و نهایت کفیندن خبردار اولان شند و فر
تائزاف مأمور لرندن حینل برکنج کندی پشاغنی بکا آجیق کی بر فضیلت
بردس عبرت کوتر مشدی که بوجو حنک بکا آجیدینی بوفرش استراحتده
اوبومق دکل بلکه صباحه قدر بزم حالزله، اسکیدن بزمه محال اولوب
پوکون بزم بردس فنیات، بر لوحه انبیا کوتر مکده اولان شو بر آووج
ملنی دوشوندم.

آلی عصر دن بری جهانک اوج بچوک فطمت سابه انداز اولش.
کوکلمش بر حکومت جیمه نیک اداره ابقده به آتده نه حاله کبره چکی.
بنه اودرجه کثیر الاعتدالندن آریلوبده جزائر حربت دیکلن بر نونهال هوای
حربته متفس آب هر قان و حکمتله متندی اولورسه عیلمک سایه فیاضانه سده
نه صورتله نشو و نما بوله جفنی عما که ایتدم، نتیجه لرینه بر اهرمان ذی حیات
تشکیل ایدن شومانیسی شامل حکومت عتایه اله استقبال امین بشارستان
مقایسه ایدرک خواب بر اضرباه ملالدم.

وان پرس دکر کو کر به بین دابو خوه بمردی دست هلین
هر دو دوی کاربون کو ناکاه دیتن کو ژ محض قدره الله
او هر دو پسر وکی دو پیکر تاشنده بشکل شاه اختر
یک هیئت و شکل یک لباس اما دوی شهری رنگ نسانس
سیرت ملکن صورت پرینه نه باشن او نه مشترینه
فان هر دو بران کو اودو اوباش دیتن دلوجان وه دان بشاباش
اودنک کریمان جنون نو واله ایدی قه نبون ژ عقلی آ که
نه فهم و خرد نه عقل و نه هوش کیربون لیر زمینی مدهوش
فی الجملة ژ عقل و جانی تیرون فی الحال ژدور فیه هر دو کیربون
وان هر دو فرشته دیکار دیتن دو ملک زیاده دلدار

د پاره نه لیکن آفتابن د پاره نه لیکن آفتابن
تشییه بعید نیم بسمل تشیه بعید نیم بسمل
ناچار بزینه سر شکاران ناچار بزینه سر شکاران
زانین کونه صید سر سینه زانین کونه صید سر سینه
وسطان نظر کرن بدقت وسطان نظر کرن بدقت
القصة ز حسن فان غزالان القصة ز حسن فان غزالان
سر ادلی کر بهف تملق سر ادلی کر بهف تملق
مکشوف طریق آشنایی مکشوف طریق آشنایی
یک رنگی صرف عالی غیب یک رنگی صرف عالی غیب
حی وه کرن بهف گرفتار حی وه کرن بهف گرفتار
نه دکر کو چه قالب و چه مقلوب نه دکر کو چه قالب و چه مقلوب
بی شبه یکن چه تن چه ارواح بی شبه یکن چه تن چه ارواح
حباد و دلالت و کرم عداوت حباد و دلالت و کرم عداوت
نسبت به حادثن عیدین نسبت به حادثن عیدین
لورا کو جنود جان مجند لورا کو جنود جان مجند
هن مؤلفن هنک مخالف هن مؤلفن هنک مخالف
وان مؤلفان بیکه الفت وان مؤلفان بیکه الفت
ینی کو او ان کری دخونخوار ینی کو او ان کری دخونخوار
او هر دو پسر ددلان جانندن او هر دو پسر ددلان جانندن
کافک سیرین لبون و بالان کافک سیرین لبون و بالان
کوتن عجب اف بکی دکنه کوتن عجب اف بکی دکنه
اف میوه لکی جبهی کهانه اف میوه لکی جبهی کهانه
سروی دجه جو یار کینه سروی دجه جو یار کینه
ماورد ژ هیستری دکلمکون ماورد ژ هیستری دکلمکون
دلدار نه لی جکر کبان دلدار نه لی جکر کبان
بی شبه کها نه حال مشکل بی شبه کها نه حال مشکل
فکربنه رخ دوان نیکاران فکربنه رخ دوان نیکاران
سر خیل سپاه دلبرینه سر خیل سپاه دلبرینه
وان هاته بقلی رحم و رقت وان هاته بقلی رحم و رقت
رحمک کته قلب وان روالان رحمک کته قلب وان روالان
نور اریخ وان بهف تشق نور اریخ وان بهف تشق
روحان قه تکر ژ هف جدایی روحان قه تکر ژ هف جدایی
ظاهر ذکر اتحاد لاریب ظاهر ذکر اتحاد لاریب
حنی وه کرن بهف طلبکار حنی وه کرن بهف طلبکار
هر چار چه طالب و چه مطلوب هر چار چه طالب و چه مطلوب
او متحدن چه جان چه اشباح او متحدن چه جان چه اشباح
بنضا ددلان و کرم حلاوت بنضا ددلان و کرم حلاوت
لیکن ز حقیقتا قدیم لیکن ز حقیقتا قدیم
چیوه دعلم حق محله چیوه دعلم حق محله
هن مختلف هنک مؤلف هن مختلف هنک مؤلف
آخر وه کرن نما چو کلفت آخر وه کرن نما چو کلفت
کافا وهه دیتن او پیرندار کافا وهه دیتن او پیرندار
روشنق و هر دو و و گراندن روشنق و هر دو و و گراندن
پلک حیرین لولف و خالان پلک حیرین لولف و خالان
یان هر دو ملائیکه خدینه یان هر دو ملائیکه خدینه
اف کل دجه کاشنی نمانه اف کل دجه کاشنی نمانه
طیری دجه مرغزار کینه طیری دجه مرغزار کینه
رهتن لرخی دوان دپر خون رهتن لرخی دوان دپر خون

نظمها جیتا قنق و تنجیا مسلما طبع به

براده، معصومه ندای افکار ایچون نشیناته، استراحت وجدان ایچونده تشریاته، غرض وعو شدن عاری فریاده دوام ابدیجکم، ترجمان حقایق اولفه جالیتجکم، اسباب لازمه توسل ابدیجکم، ومن الله التوفیق.

جنوره بولنده:

آقای، قوجه برملک دموع حزن والمندن متحصل جاغلا یانلرک خروشن وجد آورله طینکاه، یانلر، قاورولان قیلرک تاثیر آنیله منکاتیف خیرایله ظلمتله زینی، خون معصومان، دموع بیتان ایلر عمر، محیط عدالته صو- صامش آتینن قیلر، حقه یارلش دردلی باغزارلر، دیکلشن خونین کوزلر، شوجه و برظلمتکاه فریاده، برکربلای عدالت اقبلا بیدن وطنمزه وداع ایدرک آدینغ ایلک آدم، اوله دیز جناحزده ایکن سارلیدنی سلاح استقلال ایلر بزدن آرایش، دیکدیکی متین برلوی عدل و حریت اوزرینه امارتی قورمش، اودقیقندن اعتباراً بجرای فریاده قوشمه باشلامش، اوکره، دوشمش زری کریده، برافش، کوزمزدن اوجراق، کولهرق غاب اولمش، حق زره نمونه عبرت، کوزلر برار فریاده برافش اولان باغارستان حکومیتدر، حکومت عاقله مطالعاتک، کوربان احوالک برمقاله صیدیرلسی غیرمواقف و اساساً حجمی کوچیک اولان غرضه مر ایچون غیر مساعد بولمغه بناسبت دوشمش ایلروده بحث ایدلک اوزره شمدیلک انشای راهده کور، وب اولار بر حسن قنبر ایلر مذکاری وظیفه انسانیت سررسنه بکن بعض خصوصان اجمال ایلیم: ده یلیرم که بر اوراق کوی کاینک سیر ایدله جیت احوال بقصدده، حاله دایر بر فکر استحصانه کافی ایدی، کوردکارم هب حسی یوک، فکری بارلاق، محب تعالی ایدی، آنلردن مثلا بورغاس قائمقامی غوسپودین (خرستوف بردونو پوف) و یامبولی قائمقام و اماون اقدیلر ایلر کوروشدم، اجرا ایت مدبرانه سی افکار عالیته ایچون و - وظیفه سی داخلده - حقوق، سیاست، نزاکت شناس، قلبیجی قولوغنه طبعامش، قانونی اوکته قوشمش، مرحمتده هه، یاه خلاصه حقیله مقامت زنت افزا بر بحس فضیلت بولدم، بوکی حیثی مأمورلر بشدیرن عالم انسانیت، استخدام ایدن بلغاریا حکومتی، شاپان تبریک و ستایشدر، بوکی کنج فکری مأمورلره صاحب کنج حکومتی قولایجی آرقه سی بره کله جکی آشکاردر، بوکی مأمورلی کورن مر حقیقت برور اجنبی او حکومتک حال و استقباله دایر بر فکر صحیح حاصل ایدر، روحیه سبجوت برکوی کاینده سیراندیکم احوال حقیقاً رفوونه عبرت ایدی، هر فرد حکومت علی الصباح وقت میننده وظیفه سی باشنده اثبات وجود ایدر، اصحاب معاشی کندیلری آرار بر دقیقه تأخر وقوع بولماز تصادف ایدله جگجک ایل اوراق

بوگون سوه اداره حد غایبه وارمشدر، حق اشیع حال عمومیدر، مثال اولهرق سوبایه یلیرم که طوغریدن طوغری به حیا به قصد اولیور، نه کیم خسته رضابط، افاقت ایدله بیلک، طولا پسینه کندی کندی بسیلنه باد هوا فازاند رمتی ایچون هرکک حق مشروع و صلاحیت نظامیسی داخلده و دو جاری اولدینی خسته لفتن، تبدیل هوا اتمکک لزومندن بحث ایلر مراجعت ایدر، نهایت تسبب ایدله جک مرحله حق برکویه تخلیص حیاتی ایچون تقاضی استماع ایدر، هیهات که بر استدعای دخی اداره مصلحت (۱) دستوریت منجر اولور، نمره ستر قایلر، اوزابطک طوغریدن طوغری به حیا ته احکام کینه به استناداً قصد ایدیلر، هله بو خصوصده قربان اولان قرائک عددی لاشنا هیدر، چونکه صاحب، حاسی بو قدر، ایسته اسرای امور کرک وظیفه ناشناسلندن و کرکه مسئولیت قانونیک فقدانندن، مشو نمک ایسه ببتون عدم ادرا- کندن، بناء علی تفاسیردن ماعدا کیمسه دوشوغتکلرندن، منافع شخصی، قوه موجوده لری ببتون تحت انحصار، عقلانی، وجدان لری، حساب سارزه انسانیدلری تحت اجماع آدینندن خلاصه اداره نمک ملوئیتی صولک درجه به وارد بندن طبیی اولهرق خبرلری اولدن و اولسده دوشوغتک وقت بولمندن عیاجره مینیرنیک حیسانه آرتق طوغریدن طوغری به سوه قصد ایدیلر، خدومیه عسکرلرک حیات عمومی اغوزنده طابیب خدمات مقدسه عمومی و وقف و تبرع ایتمش اولدقاری حیات عسکرلری بوله کایشی کوزل احکام کینه یان اولیور که عسکرلر اکالاتسی قولابلاشان بوحال ایلر اغاظ و هر درلو منافع عمومی سارزه تعداد ایلر بر سرکتر اتحاد دعوت هر مسلمک وظیفه سی سررسنه مکدی که نیم فرامه، حقیق حق فریاده حق و بر بیک هیچ بر وجدان، عقل سلیم بو قدر، کیم ایسته من سادت وفلا- کتده مشترک بولندینی وطنک، ملتک، حکومتک سادتی کورسون؟ کیم اوز قارداشندن ده عزیز و مقدس بیلدیکی اخوان عسکرلر سندن، اوندن، اویوشدن اوز اقلاتشون؟ ایسته بن وین کیلرک و دیگر اخوان دیک آتینن خلفه مسئولیتی او کندیلرندن بن خبر اولسای امورک بوشننده در، مرحله سبیت و برن اولدردر، هر کسی فراره جبر ایدن اونلردر.

یلم آرتق کیم کیندن اشکا و طلب حق ایدله جک اوت او هیئت بوگون لسان حال ایلر: «کور دیککر رذائلر، قانون اساسی به تبدیل ایدن اداره، مصلحتلره حال و استقباله دایر بر فکر اندیشکدر، آرتق سیر و تمیک، سیر و تمیک زمانی کیمشدر، بوندن سوکره کی سیر حیوانیدر، نتیجه انتظارده افراض آتیدر، صاحب آرایمک، باشکک چاره سینه کندیکر باقک!» دیکمده در، بنده عاجزانه و الله موفقیت احسان بیورسون دعا سبله

زانه. زن مر زارو حی دشون دقینس. حی ملت به هر واسطه عاقله، اشیات و آشیان ولای خومره داجن. از نوژه زجاوه کرده قلعما آسایان آورو بایده جاهل ماین لکن انه ایلم که او دجتن کلک مکتب والای خومره وان انشا کرن کلک زوان دایرن بایاده جریده طبع دکن ویدکن ولان ملق خوه اقاط دکن. خدمتا کردا زنی حکومته کری زیا ارنوودا کلک زه جره که د حق خوه زحکومتی ناخوازن. ارو اوروزه کونه ملتک حتی شخصک سری خوه حتی خوه زحکومتی دخوازه حتی خوه لک پادشاه ناهیه. ازهره دینم دولتن بایاده وکی حکومتی حق یک مرووی غصب ده ملت حی حق وی مرووی دعوا ده بوی صوری هر عدالت دوام ده. خدی وینمبر زی زومره فی حال امر ده لکن سر یحک منشا خوه وه اف حقیقت ترک کره اون پنه اسیر طلعه مأمورین عبد الحیدر ده سروره.

حوادث

عبدالحیدر تشریفاتا ارباب حیث دترسه. کلک برانیا نشانا زوان جوانین ولایتین خوه ترک کری هساین هر جریده در دجنتر وعد ده داز فکر خوه بیورن لکن ام حی زحق خومر به ناموس ترجیح حدانا مشوماختار دکن لوما حی حرکت خنکار فی ریده عقیم دینه. حتی بری هینکی پوری خوه احمد جلال الدین پاشا ریکر هر اری کلک احسان وانامین خنکار ده جیاره وعد کر لکن له الحمد نکاری به کسی اغفال یک ملوفا فکر استانبولی جو جواب یاس دا خنکاری خوه خدی صاحب غیرت زمانی کم نکت.

بسم الله الرحمن الرحيم

خلاصه مساوی حکومت و تنبیهی اولان ترجمه عالم

برعکس و طنداشاریه ملبه مطالبی اولدین برادره کینه نک زبر فخرده مضطرب ایکن موزلف بولدین خدمت عسکریه نک اکا غم و تحمیل استبدیکی برورد و مسئولیت وجدانی اوناموسلی عسکری ببشون ایگه تیر.

خابط صفتی حازر و عقلی ناموسی برنده برعکس انتظار اولکلن خدمات مقدسه اله آلت اولقده بولدین مساوی بی دوشونور. حقیقتده جایب درجه سه وارد بریلان شو اففاله واسطه اولقندن قورتولق. هیچ اولمازسه شوبار مسئولیتی اوزرندن آتیه یملک چاره لاری طبعی آزار. ایسته بولسین و مختصراً خلاصه استبدیکم شو حال، چکدیکم وجدانوسز عذاب الوریموروش کی اسفی آکدق عجه الیم واقعا اخطار ایدن، تنبیهی

لا یخلعون کویا ملک و ملت خادم. پادشاهه صادق اولورده ابوی معلوم، بدایتدن اعتباراً اون درت سه وجودی مکتب صوماری اوزرنده، خدمت حاضران اغورنده چوروتش، خدمات شافده افای حیانه مهیا بولش، بر سوری اولاد وطنک قلم و تریبسی، دولت و ملتک - وظیفه سی داخلده - سلامتی اسایی تکفیل یاشن. اجزای موجوده شک فداستی اوقات بر اشاره وقت اجتن برضابطدن دهانشان استفاده وامن واعتماد کوریلوب وارضابطک - طبعی وهم خیالی - احوالی (۱) نجسه مأمور ایدیلور. عجا بومامله انسان فصل یاسه بوغز، ناموس، عزت نفسنه طوقتمز، جانندن بقدر رمز، ایستمدیکی بادرمز، خاطرنه گیتی کنیز! بیلم که بوده حکمت حکومت...

شایان تدقیق و مطالعه بو، وساره کی مواد و خصوصیات حکمی لازم کلن تفصیلاتیه ایلورده صومسی کادیکه آریجه بر مقاله اله شرح ایملک اوزره اولاً مختصراً شواحله سی نقیب اله تیر بورلم:

شوحالله اوج درت آی رسا نقیب اولدم. نهایت دوستلری آغلاهی حق، دشمنلری کولدره چک اجرا آت غریبه حکومتده کوره دک و مأمور مخصوصه ترفیق اوله برق ادره به سونی اولدم. اورادهه سیراندیکم رسی، نیم رسی - نینه کوره - کولنجل، آجیق قویمدیل، فرامردن سوکره فراره قرار وردم، چونکه محیفه حریته جرک اید جان بقلک معطل و بند مساوی به آسپلش بر قلیجندن دهما زیاده خدمت ابده چکی اکلام.

غنوان

جنوده (کردستان) غزنه می

صاحب و محوری بدرخان

پاشا زاده عبدالرحمن

هر طبعه ۲۰۰۰ نسخه کردستان

ولات غلطان اوسال و واسطه

ترا و نصیاته نشر و تبیه اول جند

کردستان خارجده هر بر ایچون

سهك آتونه بدلی

۸۵ غروشدر

کردستان داخلده خصوصی

استیانتوره بجانا کوندیلور

کردستان

(بازده روزآده جاری نیت نغساندن جریده یا کردی به)

کردلری تصدیق علوم و فونه تشویق ایدر فصایح و ادبیات کردی بی حاوی

(اون بش کونده بر نشر اولتور کردجه غزنه در)

KURDISTAN

Adresse : Rue de Carouge, n° 7, GENEVE (Suisse)

غزنه نك مسكنه موافق عربجه تركجه فارسجه مكنوبلر کردجه بالترجه نشر اولتور

حجی فی کاغذکی ریکه

ژمنه دنی سرکاغذی

وها بنفیه :

بجنو نجل المرحوم بدرخان

پاشا عبدالرحمن بك

هرجار دو هزار جریده یا

ازی ریکم کردستانی

ده بلاش بدن خلکی

روزآه جیشنه ۱ جمادی الآخر سنه ۱۳۱۷ فی ۲۱ ایلول سنه ۱۳۱۵

کوردیکی مظلالمین بزاز اوله رق دار حریته التجا ایتش اولان یکم فوژی
بک انقام هتله جریده عاجزانمك نصف تركه طبع و نشر اوله جی
عرض اولتور.

اجال

اته دو هزار سالا زیده تره کوکر فی موقعا خوده نغی له کردستانی
منوطن بته. وی حوالیده زوی زمان وهژن به شجاعت وقوتا خوده وه
ملك نامدار بی کو جیرانی وان قوم عجم به هنده شوک و عقلتا خوده یا وی
زمان لفظی (کرد) به منشا شجاعت ودلاوری قبول کر. و سیری اخلاقی
وان کی خسرو كل ضبط مالکوه ناف عسکرن خوده کرد استخدام دکر.
لکن توجارا کردیا تاسیسا حکومتك سستقل توجارا تأمل نکر لوما هر باز بجه
خدتا جیرانی خوده مان. باش اقراضا عجم کرد کتن بن دسی سکندر
باشی کتن بن دسی اشکانیان و ساسانیان نهایت رقا کو رقا قادسیه بی عرب
کردستان قلع کر کرد وی هنکی فه مسلمان بن باشی زمان سلطان سیم
اول طوعاً الحاق دولتا عثمانی کرن. وی زمان وه کردا حکومتیه کلک
خدمت کر حتی سوزی بی مصرف کلک بی اسل صد آلی و ساری تپ بی
لکن کرد باش روزا خوده تاپین بیا خوده. فی رمی نولات نمایه زمسترف
نور معارف پنه. ازهره ولای اجنیده کس تاپیم کو خوندن و قیسه تدی

تبلیغ

كلك مبروا ژمنه نفیسین کو تران کرمانجی بخون لوما قسك
رك جریده این ده دخواژین. سر طلبا وان باذن الله ازی باش نهو نی جریده
خرمیه انقام هتله جریده عاجزانمك نصف تركه طبع و نشر اوله جی
من فوژی بك سراردوی ضابط بی لکن بریشیا ناف عسکر علم واستیدادا
فریق و شیرا رنیا نغرا تا اوستام دکر حتی کو هو کاری صبر بکه اوزی رابی
هات دیاری ضرب حریت و ترقا ملتیه بجه.

تبلیغ مخصوص

عبدالحیدرک ظلم واستبداد نخلکداژندن شو بیچاره ملتی فور تارقی
بولنده بر زماندن بری مهد حریت اولان ممالك اجنیه به صیتهرق مطبوعات
واسطه سله امتی ابقاظ و بودرد مدته چارم ساز اولقی ایچون تركه. هرجه
و آرانو دجه بزجوق غزنه ترك نشر و تمیم ایدلیدی غزنه می اوقویانلرجه
مسلومدر. بوله بر زمانده اقوام مظلومه مك هبندن زیاده جهل و تخم
آلتده اذربیلکده اولدیفنی کوردیکم کرد قومی بلکه براز ایشاط ایدرم
ایدیل برندن بری کردستان تاسیه کردی الباره شو غزنه بی نشر ایتکده
ایسه مده بر جوق کیمه لغزنه مه لسان رسمی اولان تركه برقم علاوه سنی
اخطار و اشعار ایدیلر. فیا بد طلب اولدیفنی و جهله بو کره اردوسنده

پادشاه نه ايشلرسه کراستدر، غناستدر.

بونک بويه اولمدينی، هرکسک برحقه مالک اولمدينی کردله سز او قوتیور، سز او کړتیور سکر. سزک درعهده ايتديککړ جدال قلمی نه شانلی نه شرفلی برغزادر.

اوله بيلبرکه بومصارعة قلميه جوق اوزار. عمر کر کافی گلز، فقط امين اولک ايکي کوزم عبد الرحمن بک فيض طيبي اطلاص دماغ بشرک فيوضات باهره سندنر. اوفيض بلند داغما سزک مينکر، مشوق غيرتکر اوله جقدر. ال وپرکه سزک عزمکره کدل، محنت وعانيت مبارکه کره حلل کسين. عون حق الله غلبه سزکدر.

شمدي به قدر حاکيت جبر وظلمتک ابدی بدما حکمرانانق عدالت ونورکدر. آرتق لسان حال الله:

بچه دمدر خلون انجنده ايدک

شمدي آرتق وفوق ايتيوروز

ديپور. حقائق سياسي، حقائق تاريخي، والخاص هر حقيقتی کردله. زکوره، عربله، چرکله، لازله خلاصه بي نو عرک کافسه او کړنديکمز قدر او کړته. عيني حقيقتی تکرار تکرار سويليم. باس بون، حقائقک تکرارندن هيچ برزمان غنا حاصل و اظهار حقيقت هيچ برزمان صورت حقيقتده مضر اوله ماز. جاليشک اصيل فردانم!

ايام ماگذشت بريت ولی چه غم

اسراق شرق شد اثر اغتراب مانا

فخر به سيله افتخار اتمک بحق مياهی اوله بيلمک سزک امچون حاضر. ثان شرفلردندر. باقي بقای غيرتمز، اجتهادمن. برکرد

مرخص بوناوشاقان بکلکشتا سرالی رغيث کراوانه ببا زار

احسن و جالی

قتديل منير: در ارزق مشکات حمل کو کر مروق

سر سال کو بوژنوفه معمور ميردایه کړی دنازه دستور

دستور کو بوژبووشاقان زابون همی شېتی عشاقان

تيلک چونه بمرضا مزادی ذلدادۀ مقصد و مرادی

الا کوئی بمو و تاجدين وان دانه خوه دخترانه تزين

يمني دمدا کو بويه تحویل او هر دو براد جامه تبديل

استبرق وسند سن دردا چند معجر ومقرمه بسردا

کا. کل کر بونه طره برسو برچم کر بونه زلف وکیسو

وان لو کر بو لباس تصريف داقط نئين لوان چو تکليف

پوشیده لباس دلبرانی سیران دکرن بسر کرانی

ملاق بونا تاجدين وعجه به ستی وزبی مسترقا وانه دبحرا

عشق وافقی

وان هر دو کړی دجامه تبديل وقتی دکرن دشېری تحویل

ناکاه عجایک نماوان بک جزء عقل قط ناولان

دین د محله وزکا کان هرکوچه وغرغه وشبا کان

صدتازه جوان ژونک سروان دبا و حریر وخز د پروان

پانصد زکچ وکرور والان او چند زقم پیر وکالان

انواع مذکر ومؤن هندک درهنه هن ملبس

هندک اعالی واصکار هندک دادانی واصاغر

بی خواس هنک هنک دسرکول کاشو ز پيان وسروکی هول

سرمت هنک هنک سرخوش دم بسته هنک هنک ددکش

کوپنده هنک هنک دغاموش پوينده هنک هنک دمدهوش

هن جامه دریده هن دسرخوش هن عقل رمیده سن مشوش

هندان دکرن فغان وفریاد هن بوی ژقید عقل ازاد

هریک مقامی دکر کون هر یک بخفا یکی جکر خون

او هر دودمک فغان تحیر بون غرقه جله تفکر

تاجدين سکنی ورسپار کر برساخوه به بیک اختیار کر

کواي خضری ره هدایت بیژاف چه بلايه بی نهایت

وی کوت دوشلوند شداد ابرو لئی خلقی بونه جلاد

هرچی کود بین اوسرخوش فی الحال دکن وها مشوش

وان کوته ندی کواوچه رنکن وی کو دوکرن زیاده شکن

وان کو کوبشیر شش برن او یانه نمجندک وخنجرن او

وی کو کو بنمزه وبه آور خلقی دکرن وکی به کیر

مطبعا جيتا تفاق وقتجيا مسلمانا طبع به

مسقوف دهینه. هکی عبدالجید هانی سرتختی هنده ولاتین مظن کتن دست نیارده. هنده قیائل ژدست مه درکتن. هکر اون هشیاریا حوه نکتن مین ریزی بیوه زی. فاعتبروا یا اولی الابصار

کردستانن آدین برمکتوک صورتید:

اف کاغد من زولات ستاند ازعتیا هره دوج دکم

دادر اصالتان!

(کردستان) ی برنوموسی مستتا اولهرق صره سیله مطالعه ایندم. آج دینکر یوشه راه فیضده فضل تقدم سزکدر. برملته القای اطلاع عرض ایتک امرنده کوسزدیکتر شبات اجنهاب پرورانه الحق سزاوار تیریکدر. بنم تدقیق ومطالعه مه کوره کرد قومی آسیا اقوامک الک ذکن. الک خلق. الک مستدارندندر. بوادعای اتنوغرافیا (تاریخ تمدن) مطالعاری تصدیق ایدرلر. سزه مقام اعتراضده دیهیلرلرکه اوقور یازارلری بیکده بر رادهنده اولان بر قومک لسانده غزته تشریدن نه حاصل اولور. بواعراضی درمیان ایدنر بیلزیرلرکه برملک فیض اتباهی بیضا رایکی کتیه مدیون اولور. باینصوص ابحارندن فضولی کی شاعر، صلاح الدین ابوی کی جندی بنشن کرد قومی نعدن منورالافکار برحزب قلیبک مستیر فیض وعرافی اولماسین؟ دنیاده هیچ برشی ضایع اولماز. ساحه خلقتده اثبات وجود ایتش بر جزؤ فردی بونی ایتک عمال اولدینی کی عالم ادراکه عرض ایدین بر فکرکرده ضیاع فطیعی عمال اندر محالدر. بر جسم اوزریت این برضربه تک جسم مضروب اوزرنده بریدل جزؤ فردی حاصل ایتسی فصل لایده ایسه برملک دماغ ادراکه جاریلان برضربه فکره تکده بی اثر قانسی محالاندندر. خلقی حقوق طبعیه وسیاسیهی او کریمک سزک کی کریده خلایق اولانلرک وظیفه وجدانیه سیدر.

بوکون خلق کندیسه اوزانیلان دست مرحمت وهماقی. بدجلاددن یاخود مانی. جکیرارسی غصب وانقا ایدمک اولان بر مستبد خونیک قانلی اللرندن قریق ایتیه بیلره فقط چه عم. سز. امین که مساه جواغردانه کرک محمولی بوکون. یاخود یارین کورمک ایمون چالشبورسکر. سز:

در راه عزم مرحله قرب وبعده نیست

دیهلرک کیمه آمالکرک بدیتی دوشونبورسکر بیه. بوله اولوقده لازمدر. حقائق مثبت تاریخیه دندر: زمانه مساوتیه مراجعت ایدلکسزین پایلان شیرلی مظهر حمایت ایتنر.

کردلر شدیه به قدر «خلیفه» نه دیمکدر بیلزیرلری. بونی بیلهریمک نه بیوک همتدر. کردلر صانیرلری که حکومت نه یلایره حقدر. مشروعدر.

بوشدر بوجبر حتی دست قدرده بوقدر
جوش وخروش فکری توقیف اقداری.

اندیشه مزده اولماز حزن وسروده مقرون
افسرده روزگارک احکام بی فراری. [۱]

کوش ایتیه جهانده آوازه حکم

عد الهلرز مرجع خاموشی مزاری.

عمرک دیمکدر عجمی احرار بر شبات

حریت. ای مقدس. جاوید روح ساری کین.

۱۰ اغتوس ۱۸۹۷ پاریس

کرید

من جریدهمین بری فیده هک جارا بختا حالی کریدی کرین. اخراو ولاتی هنده خوش ز دستمه دوکت. لاوی پادشاهی یونان بی والی ویدهوی حکومت نظامی مسلمانا ده. مسلمان هودکارن ویدهوی بکتن. هر روز هجرت دکن. ختکار وان مهاسجرا ریدکه درین هوا وخیم داعی یک ویک زسایغی تلف بین چونکه زسفاتا وان دتره کو افاقک له علیا ویده حاصل بیه. کریدی هرروز یونانی زیدهدین یونانستان عسکری ریدکه ویدهوی نلهین ویدهوی اظهار شادمانی دکن. مسلمان زی هرروز ماییده نه. هر روز او انا اجدادین وان وزاروین وان لهر پرورده بین ترک دکن. روسیانی دنی سه هزار ارمنیا ریکه ویدهوی سر اراضی بین مسلمانین مایین ویدهوی اسکان بکه. مالو. مسلمانا هولی تهلکیده بیه.

نفسا وارهزی امنیت نغابه. کلک جارا وکی مسلمان تی دجن سر جود تین کرین قانلین وان دردست دین لکن حکومت جزاک کلک سفک دیده وان. یکین مسلمانا زی و محافظا عرضا خوه عاجز مانه. هن میرین فلا مع دین کیکه مسلمانا درفین دین دبری دینی وی رسماً دکهورین میرکه نه نکاح دکن دی باب مراجعت حکومتی دکن. حکومت شکایتا وان استماع ناکه. مراجعت عبدالجید دکن او یکجار اهیچی نادی.

کلی کرد نو اف حالین ها حی ژومره مثال عبرت. ابرو کردستان کلک تهلکه بیده بیه. نهایت اون زی وک خلق کریدی بین والا دست برحوه هلن. حریتی عدالتا بجوازان اف اسارتا وهیا بن دسی مأمورین عبدالجیده نهایت وی وه بکه اسپری مسقوف. ناموسا وهی بن سما اسپری عسکری

غیر جمعی ملی وامتنادی:

نوح پاک ولا ترم شاد.

— ابوالعلاء المری —

[۱]

لوما بچه کیشك ولای یتساوی نه خدمت غیری فیکدانا بری ناحلال تامل
ناکه. ختکار وان حالا دزانه دلی ویزی نه ملتیه مقصدا وی محافظا روحی
وی به. مأمورک متلا هیی ده هزار غروشا دستینه مقابل وان بره اوما مور
مکلفه کو کلک خدمتی وی ولای اضا بکه لکن خدمتی ناکه وغیره ماش رسی
مرهیف پست سه هزار غروشا زی رشوت دستینه حاصل حماً هیی سه
جل هزار غروشا دستینه اف بره حی زبشتا ملتی هله به وملت دست وان
مأمورین شتی زار واسیره.

چریدا عتانیل دیت عتیا هره درج دکم

(عتانیل) غز نه سندن مقبلسدر:

اجزای [ردعیات] دن

پاریسه مواصلت

تعریش ایدنجه حقه پیداد شهریاری.

اولدی زه فراسه منفای اختیاری.

دوشدك جدا وطندن. لکن وطن بولده.

برجوشدر کوظله سودای جانسپاری.

مجزومزددر ایتك احكام شرعی افاذ.

مقصودمزددر احیا برعصر افتخاری.

ایتك فدای آرام غدر زمانه قارشی

احضار قیلماق اوزره برشائل کبروداری.

مرحظه باشمزه اولمش ایکن بلاریز

جان تاجدارك ساطور خون نشاری.

کورددك حیاتی ناجیز میل حیاته رغما.

تقیب الله مکده رفکر حق مداری.

ایلر زه دمدام تلقین رزم وشدت

بیک قهر ابله وطنده خلقك این وزارتی.

منقارنده جوشان شان عزمی قومك

مقبرلنده لرزان اجداد ذی وقاری.

خسرانکه امین اول ای سن که ایتپورسین

زنجیرله قیلماق اجرای حکمداری.

نمختی افه پست وسی سالا بی اخلاقیا ملتی هاتیبه وی حالی کو تو مروهین صاحب
حیت ننگاره بینه عبدالحمید فاس دست وی یت پراژ ملتی فیک دده ملت
زرجا دناله ملت نازی مایه بکین مسلمانا جاوکه نابین ستر عورت بکن.
دولتندین مازی یکجبار مسلمان بر دانه اطوارین فرنگا تقلید دکن اداب اسلامی
متروک مایه کلو سیبا فان حالاکیه معین رهشی فی حکومتی فی ملتی کبه اوه
پینی عبدالحمیده. حتی اف هوبه مطربن دور ختکار مروی سفاهت وارنگابا
خووده دوام بکن چکو افتندی وان زی وی چلی ده به ننگاره معینا خووه
اصلاح بکی. نهها خلقین سرا خووده لکن چقاس مأمورین مه هه اکثر
اخلاقی ختکاری خووده نه. حی دزیی دکن حی قنج دخون قنج دخون
قنج دخون قنج ودرکن حی سفاهتی دکن منبا واردانا وان زی متارنه.
دز شف دزیی دکن مأمورین عبدالحمید روز دزیی دکن چونکه اذنا
خوه ژختکار ستاند نه زکی نازسن. حاصلی عبدالحمید حی مأمورین خووه
سرفی ملتی بلایه داغا مال ومانلی وی ملتی زدهسته. خزینین خوه نزی
دکه. ملتا برن شف وروژ دجته دشفوله حی فوب واقتدارا خوه صرف
دکه باب شوتا زاروی خوه رکه مکشی وهک خدی وینمبر امر کریم تعلم و تربیه
بکه خوهره ده بر جود چونکه قوتا وی تی تیری ناکه اوژن و زاروین خوه
فه دجته تاحرص وطمعا ختکار وعونهین وبره خدمت بکه. غیری فی بلای
چفتجین مه زدخاین خوه زی نه امین کلک جارا اشقا نادب ناین چونکه
مأمورین حکومتی خیانتا خووه مشغول اوخوه زی شقیه. حاصلی زهر
کنارا ملتا برن ناف شنباده مایه ژمر کنارا بلا دباره حوقاس میلیون شوس
بریشان دین سیبا فی بلای زی حی یک مروهه

از بچکی محشا حالی سرا ختکار بکم: سرا ختکار ده وک حی سرا یا
خدمتکارین ختکار هه. هنک مروه اتساب وان خدمتکارا دکن ملامروک
ده احبابی ابرقदार. پاشی اومروو تشکی دغیبه دیزه فلان افتدی حز
ختکار ناکه ابرقदार وی داغدی ده دده ختکار. عبدالحمید سرفی خبری
کلک برادیده مرووی خوه وی اوکاغذ تقییس دکه متصرفان والی. واور
کاغذ درحق کده به وی نفی دکه. اوی نفی ده هاز تشکی تونیه. سیبا تقیا
خوه زبانه. برن بریشان ده زن و زاروین وی سفیل دین دیاوی زهرا
تاف ده ختکار وان حالا حیا دهیسه توجا مرحت ناکه. او مرووی زوی
روبی بی مأمور بالطبع مرووک ظالم وخیسه لوما. بچه کو اول و آخر یتناوی
اوه کوخانی بن دست خووده بی رشوتا بشینه. اومرووی سرمأمورینا خوه
افتراک له مرووی کرمی غاتلاوی بریشان کرمی معین تومرحتی توشفتی ناکه

عنوان

جنوده (کردستان) غزنه سی

صاحب و محرومی بدرخان

پاشا زاده عبدالرحمن

هر طبعه ۲۰۰۰ نسخه کردستان

ولایت عظامه ارسال و واسطه تریه

قرا و قضاة نصر و نسیم اوله جند

کردستان خارجنده هر بر اینچون

سنگ آینه بدلی

۸۰ غروشد

کردستان داخلنده خصوصی

ایستایانله مجانا کوندریلور

کردستان

۱۳۱۵

(پازده روزاده جاری تیت نفیساندن جریده یا کردی به)

کردلری تحصیل علوم و فنونه تدوین ایدر نصاب و ادبیات کردی به حاوی

(اون بش کونده بر نشر اولنور کردجه غزنه در)

KURDISTAN

Adresse : Rue de Carouge, n° 7, GENEVE (Suisse)

غزنه نك مسلكنه موافق عربچه تركيه فارسجه مکتوبلر کردجه به بالترجه نشر اولنور

حجی فی کاغذکی ریکه

ژمزه دنی سر کاغذی

وما بنفینه :

بجنو نجل المرحوم بدرخان

پاشا عبدالرحمن بك

هر جاردو هزار جریده یا

ازی ریکم کردستان

ده بلاش بدن خلکی

﴿ روزا بیست و هشت ۸ ربیع الآخر سنه ۱۳۱۷ فی ۱۵ اغتوس سنه ۱۳۱۶ ﴾

خونده اصرار کر. مشیر زنی غیرتا ضابطی کلک عزری لوما فی وی نفی و حبس
بکه لکن افراد معینا وی ژشفقت و غیرتا وی کلک متحس و متشکرین لوما
بالا اتفاق ضابطین خوه محافظه کربن دست آفین چکا مشیر فی وان حیا حسین
بکه لکن اوزی کلک ین به شدت مدافعه کربن مشیر ترسا کو اف عصبانای عسکری
نعم بکه بیت کرین کر عسکری ریکه سر عسکری بن دسی وی ضابطی و به قوتا
تابورک دی تابورا بن دسی بیکاشیده اتلاف بکه لکن مشیر ترسا کو اوعسکری
ریکه زی وانی دیره اتفاق بکه چونکه دزانی کو اوخوه ظالمه و دنی به ظلمه
خوه حقیقی ابطال بکه لوما نکاری وی تدبیرا خوه اجرا بکه. لوما زجزا
وان حیا صرف کر هویتای دنی باش چند زمانکی یک و یک ضابطی تابورا
وضه هریکی در کینه نفی و سید بکه لکن عبدالحمید خله موفق تابه چونکه
بین دعوی عدالت دکن نه بکه نه دو دو نه تابورک نه دو تابورن جمی ملته غیری
چند هزار جاسوسین وی جمی زی به راضینه جمی زی متفر و متشکره چونکه
انسان حوظلمی ناکه چونکه محتاج عدالت.

ایرو دولتامده چقاس خرابی ممکنه جمی اجرا دبت. وکی ام زاروک

تربیه بدین ام حکم دکن کو باب و دیوای زاروک مروون تربیه نه.

وک ام معینا مرووک صاحب اخلاق بدین ام حکم دکن کو اندی بدی

وی معنی مرووک قنجه ده فیجا وکی مه ملک بی اخلاق دبت طبیعی دنی ام

حکم بکن کو سینا وی حالی ریشی وی حکومتی به هنکی عبدالحمید هانی سر

ناف جریده بین بریده من ژوره نفیس کو وک جریده ان کاک جریده بین
نورکی زی هنه کو لهره له مصری و له من و لاین دی درد کفن. اف جریده
بین ها جمی سر ساداتا ملتی دجنن. جاسوسین عبدالحمید دستکی وان جریده
بین حبس دکن نفی دکن دافوزن بحری بی نام و نشان دکن لکن عبدالحمید
بهنده ظلمه خوه بهنده استبداد و شوکتا خوه دیسا نکاره غلبه بکه. و افما
اومروین سر استقبالا ملتی دجنن عاجزین فقیرین ضعیفین لکن مستقیمین
حق دست و اندوه لوما عبدالحمید نکاره وان خلاص بکه انسان نافی بن دسی
بادشاهی ظالم بکنه. انسان زبادهای ظالم در فیه علی الخصوص وکی صاحب
غیرت و محبت به. عبدالحمید هنده برا دیده جاسوسین خوه ذهنا خوه هرله
افای مرووفین غیرت دیسا نکاره موفق به حق بالمکس هر روز اف مرووفین ددان
زباده دکن.

ام جمی دزانی کو لهره شعبه بین حکومتامده سفالت پریشانی کلک زبده به.
عسکر برچی به نازی به عبدالحمید معاتین کلک زبده دیده مشیرا دیده پاشایا
لکن ضابطین یکک عسکر ژبی بره دنی کلک زار و ربین من بهیست کوله
انفود در بی ضابطی کی نامی وی فواد یک زبیشانیا عسکری خوه کلک متاثری
چونکه مشیر کلی کر لواز ماتین عسکری ژمشیر خوه ست. لکن مشیر وارداتین
عسکری نیی اودخوه نیی ریدکه ختکار لوما شکاتا ضاتی استماع نه کر. لکن
فواد یکی اوسفالتا ژروبی احتکار و ارتکابا مشیر تولد که تحمل نکر لوما طلبا

Institut kurde de Paris

... Size itirazla diyebilirler ki "Okuryazarları binde bir oranında olan bir kavmin dilinde gazete yayımlamaktan ne çıkar?" Bu itirazda bulunanlar bir milletin uyanışının hızlanmasının bazen bir iki kişiye borçlu olduğunu bilmezler. Özellikle içlerinden Fuzulî gibi şair, Selahaddin-i Eyyubî gibi asker yetişen Kürt kavmi neden aydın düşünceli sayıca küçük bir grubun kültür ve bilimiyle aydınlatılmasın? Dünyada hiçbir şey kaybolmaz. Yaratılış alanında varlığını kanıtlamış bir atomu yoketmek olanaksız olduğu gibi anlayış alemine sunulan bir düşüncenin de kesin olarak kaybolması kesinlikle olanaksızdır. Bir cisim üzerine inen bir darbenin o cisim üzerinde atomsal değişmeye neden olması nasıl kaçınılmaz ise bir milletin anlama bilincine çarpan bir düşünce darbesinin de etkisiz kalması olanaksızdır. Halka doğuştan sahip olduğu hakları ve siyaset haklarını öğretmek sizin gibi seçkin insanların vicdani görevidir.

Bugün halk kendisine uzatılan merhamet ve sahip çıkma elini, cellat elinden yahut malını, ciğerinin parçasını (evladını) gasp ve yokedecek olan kana bulanmış bir despotun kanlı ellerinden ayırdetmiyebilir; fakat ne önemi var! Sizin, cömertçe çalışmalarınızın ürününü bugün veya yarın görmek için çalışmadığınızdan eminim.

"Siz, *Der râh-ı azm merhale-i kurb ü bu'd nîst*" (Azim yolunda yakınlık ve uzaklık merhalesi yoktur) diyerek emellerinizin Kâbesinin uzaklığını düşünmüyorsunuz bile; böyle olmak da gerekir.

Kanıtlanmış tarihsel gerçeklerdendir: Zaman, yardımına başvurmaksızın yapılan şeyleri koru(n)makla onurlandırmaz. Kürtler şimdiye kadar "halife"nin ne demek olduğunu bilmezlerdi. Bunu bildirmek ne büyük (bir) gayrettir. Kürtler, hükümetin her yaptığının doğru ve meşru olduğunu sanırlardı. Padişah'ın tüm işlediklerinin lütuf ve yardım olduğunu sanırlardı.

Bunun böyle olmadığı(nı), herkesin bir hakka sahip olduğunu Kürtlere siz okutuyor, siz öğretiyorsunuz. Sizin üstlendiğiniz kalem savaşı ne şanlı, ne şerefli bir gazadır.

Belki bu kalem güreşi çok uzar (ve) ömrünüz yetmez; fakat emin olun iki gözüm Abdurrahman Bey, bilmenin doğal verimliliği, insan beyninin belirgin verimliliklerindendir. O yüce verimlilik daima sizin yardımcınız, gayretinizin teşvikçisi olacaktır. Yeter ki sizin azminiz gevşemesin, mübarek sağlık ve esenliğiniz bozulmasın. Tanrının yardımıyla galibiyet sizindi:...